

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ PERSPEKTİFİNDEN
ARAP BAHARI VE BÖLGEYE YANSIMALARI**

**Hazırlayan
Semih Selim AYGÜN**

**Danışman
Doç. Dr. Mehmet ÖCAL**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2015
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Semih Selim Aygün

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Büyük Ortadoğu Projesi Perspektifinden Arap Baharı ve Bölgeye Yansımaları adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Semih Selim Aygün

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Öcal

Uluslararası İlişkiler ABD Başkanı

Doç. Dr. A. Aslıhan Çelenk

Doç. Dr. Mehmet ÖCAL danışmanlığında Semih Selim AYGÜN tarafından hazırlanan “Büyük Ortadoğu Projesi Perspektifinden Arap Baharı ve Bölgeye Yansımaları ” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

18/06/2015

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Mehmet ÖCAL

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsmail KÖSE

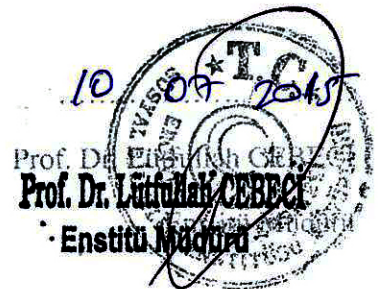
Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih ERTUGAY

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 10/07/2015 tarih ve 14 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

10/07/2015
Prof. Dr. Mustafa Kemal ÇELİK
Prof. Dr. Lütfullah ÇEBECİ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Diğer bölgeler ile kıyaslandığında, Ortadoğu coğrafyası birçok konuda dünya tarihinde ilklerin yaşandığı bir bölgedir. Hz. Adem ve Hz. Havva'nın çocukları olan Kabil'in kardeşi Habil'i öldürerek ilk kanı döktükleri yerdir. İlk anayasanın yazıldığı ve ilk ticaretin yapıldığı yerdir. Semavi dinler olan Musevilik, Hıristiyanlık ve son din İslamiyet'in doğduğu yerdir. Sayılı bazı dönemler hariç çatışmanın, kan ve gözyaşının eksik olmadığı bir bölgedir. Aşiret kültürünün hâkim olduğu bu coğrafya, Osmanlı devletinin dağılması ile batılı emperyal güçler tarafından sınırları harita üzerinde kalemle çizilmiş olan pek çok ülkeye ayrılmıştır. İşgal edilen bu ülkelere değişim ve dönüşüm için batı hegemonyası tarafından yerel liderler atanmıştır. Bu liderler varlık gösteremeyince darbelerle, siyasi entrikalarla alaşağı edilmiş yerlerine yenileri getirilmiştir. 21. Yüzyıla girdiğimiz bu dönemde dönüşümünü, gelişimini sağlayamamış pek çok ülke, kendi içlerinde yapamadıkları bu değişimi, dışarıdan gelen baskılarla yapmak zorunda kalmışlardır.

Adına bütünleşme denilebilecek olan bu dönüşüm için çok çeşitli fikirler ortaya atılmış sonunda adına Büyük Ortadoğu İnisiyatifi denilen yeni bir proje uygulamaya konulmuştur. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu yeniden dizayn etmek, uluslararası sisteme dahil etmek, insan hak ve hürriyetlerini getirmek ve belki de en önemlisi demokrasi kültürünü yerleştirmek adına, hegemonyanın hakimiyetini pekiştirmek için hazırlanan bu projenin, terör ve enerji kaynakları ile olan bağlantısı ise ikinci planda gösterilmiştir. Ancak insanlık tarihinin ilk kez yazılmaya başlandığı, ilk medeniyetin yeşerdiği bu topraklar, masa başında düşünülen projelerle şekillenemeyeceğini süreç içerisinde göstermiştir.

Bu projenin nasıl ortaya çıktığı, neleri kapsadığı, nasıl uygulandığı ve Arap Baharı ile arasındaki bağlantı bu tezde irdelenmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen ve çalışmalarında sabırla yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Mehmet Öcal ve Yrd. Doç. Dr. İsmail Köse'ye çok teşekkür ederim.

Semih Selim AYGÜN

Kayseri, Haziran 2015

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ PERSPEKTİFİNDEN ARAP BAHARI VE BÖLGEYE YANSIMALARI

Semih Selim AYGÜN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek lisans Tezi, Haziran 2015

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Öcal

ÖZET

II. Dünya savaşının bitmesi ile başlayan soğuk savaşın galibi ABD ve Batı birlikte çalışarak, Avrupa'nın gelişmesini belki de en önemlisi birlik olmasını sağlamışlardır. Oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa ülkelerinin birbirleri ile savaşmalarına engel olmuş, çıkarlar ortak olduğu için savaş düşünülemez hale gelmiştir. ABD, bu ortamın oluşmasına çok büyük katkılar sağlamıştır. Avrupa, soğuk savaş sonrası kendi içerisinde istikrara kavuşunca sıra kargaşanın yaşandığı Afrika ve Ortadoğu'ya gelmiştir. Hegemonya, enerji kaynaklarının güvenliği, terörün yerinde durdurulması, demokrasinin yerleştirilmesi gibi sebeplerle Büyük Ortadoğu Projesi denilen bir plan hazırlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun, I. Dünya Savaşı sonrasında işgal edilen toprakları üzerine kurulan pek çok yeni ülkenin sınırlarını ve yönetimlerini tekrar dizayn etmeyi, ardından uluslararası sisteme entegre etmeyi, bununla birlikte bölgeye demokrasi ve insan hakları gibi değerleri getirmeyi amaçlayan bu projenin nasıl ortaya çıktığını, neleri amaçladığını, Arap Baharı'na olan etkisini, arşiv çalışmaları, kitap ve makale araştırmaları ile birlikte araştırmacının 2010 yılında Suriye/Halep Üniversitesi ile 2013 yılında Irak/Musul Üniversitesinde çalıştığı süreçte edinilen izlenimleriyle harmanlanarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Ortadoğu Projesi, Ortadoğu, Arap Baharı

**ARAP SPRING AND ITS REFLECTIONS TO THE REGION FROM THE
PERSPECTIVE OF GREATER MIDDLE EAST INITIATIVE**

Semih Selim AYGÜN,

Erciyes University, Institute of Social Sciences,

Master Thesis, June 2015.

Supervisor: Assoc. Mehmet ÖCAL

ABSTRACT

Soon after the end of World War II and the winner states of Cold War, the USA and European countries, worked together to develop the European continent as a place of peace and prosperity. European Coal and Steel Community stopped making war among themselves because of their common benefits and even to think about a war. The USA contributed a lot to provide this situation. Next step would be Africa and the Middle East where the chaos takes place. The USA prepared a plan, which is named North Africa and the Greater Middle East Initiative, to secure energy resources, to prevent terrorism and to establish democracy and human rights.

After the I. World War, the major territories of Ottoman Empire were occupied and many new states were established. This initiative is based on designing new borders and governments of those states and then integrating them into the international system and also to bring human rights and democracy to the region. From this perspective, in this thesis, it will be tried to analyse how this initiative came out, its aims and its effects to the Arab spring through books and essays of different writers, academicians and experiences and observations of the researcher from Syria/Aleppo University in 2010 and Iraqi/Mosul University in 2013.

KEY WORDS: Greater Middle East Initiative, Middle East, Arab Spring.

İÇİNDEKİLER

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ PERSPEKTİFİNİN ARAP BAHARI VE BÖLGEYE YANSIMALARI

	Sayfa
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMA VE SİMGELER.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER VE RESİMLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. Bölüm: Hegemonya Teorisi	3
2. Bölüm: Büyük Ortadoğu Projesi ve Arap Baharı.....	6
2.1. Büyük Ortadoğu Projesi	6
2.2. Arap Baharı.....	21
2.2.1. Arap Baharı ve Tanımı.....	21
2.2.2. Arap Baharına Neden Olan Faktörler	23
2.2.2.1. Tarihsel Faktörler.....	23
2.2.2.2. Siyasal ve Sosyal Faktörler.....	24
2.2.2.3. Teknolojik Faktörler.....	26
2.3. Arap Baharının Yaşandığı Ülkeler.....	28
2.3.1. Tunus.....	28
2.3.2. Libya.....	31

2.3.3. Mısır.....	35
2.3.4. Suriye.....	40
2.3.5. Yemen.....	45
2.3.6. Irak.....	49
2.3.7. Kuveyt.....	52
2.3.8. Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri	54
3. Körfez Ülkelerinin BOP ve Arap Baharı Kapsamında Genel Bir Değerlendirme.....	65
4. BOP ve Arap Baharının Bölgeye Yansımaları.....	70
5. SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	85
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR VE SİMGELER

BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
USA	:United States Of Amerika(Amerika Birleşik Devletleri)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
G8	:Group of 8(8 ler Grubu)
MEPI	:Middle East Partnership Initiative(Ortadoğu ortaklık Girişimi)
NATO	:North Atlantic Treaty Organization(Kuzey Atlantik Anlaşması)
BAE	: Birleşik Arap Emirliği
YAK	: Yüksek Askeri Konsey
UGK	: Ulusal Geçiş Konseyi
MK	: Müslüman Kardeşler
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
UGK	: Ulusal Geçiş Konseyi
IMF	: Uluslararası Para Fonu(International Monetary Fund)
ARAMCO	: Arab-American Oil Company(Arap-Amerikan Petrol Şirketi)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla

BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

TABLÖLAR

	Sayfa
Tablo.1. Dünya Ham Petrol Rezervleri.....	15
Tablo.2. Dünya Doğalgaz Rezervleri.....	16
Tablo.3. Körfez Ülkelerinden ABD'ye Yapılan Petrol İhraç Rakamları.....	66

RESİM VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. Irak Cumhuriyeti Etnik Nüfus Yapısı.....	25
Resim 2. Suriye Arap Cumhuriyeti Etnik Nüfus Yapısı.....	26
Resim 3. Tunus Haritası.....	31
Resim 4. Libya Haritası.....	35
Resim 5. Mısır Haritası.....	37
Resim 6. Suriye Haritası.....	45
Resim 7. Yemen Haritası.....	47
Resim 8. BOP Haritası.....	51
Resim 9. Kuveyt Haritası.....	54
Resim 10. Suudi Arabistan Haritası.....	57
Resim 11. Katar Haritası.....	59
Resim 12. Bahreyn Haritası.....	61
Resim 13. BAE Haritası.....	63
Resim 14. Umman Haritası.....	64

GİRİŞ

19. Yüzyıla girerken üç kıtada hüküm süren Osmanlı Devleti sanayileşmeye yönelememiştir. Bunun neticesinde, gelişen Avrupa'ya karşı gerekli rekabeti gösteremediği için güç mücadelesinde geriye düşmüştür. Pek çok ülkenin Osmanlı'daki azınlıkları kışkırtması ve ardından isyanların başlaması, girilen savaşlarda alınan yenilgiler, devlet gelirlerinin azalması gibi pek çok sebeple devlet sınırlarını koruyamaz, ülke içerisinde istikrar sağlayamaz hale gelmiştir. Osmanlı Devleti, kaybedilen toprakları geri almak gibi bir sebeple I. Dünya savaşına girmiştir. Zaten kötü durumda olan maliyesi ve ordusu ile Devlet-i Aliye mağlup olarak bu savaştan çıkmış, İtilaf devletlerinin haritalarını ve sınırlarını yeniden çizdiği bir duruma düşmüştür. Çizilen bu yeni haritalarda, üç kıtadaki topraklardan yaklaşık 23 devlet ortaya çıkarılmıştır.

Kurulan bu devletlere hâkim güçlerle işbirliği yapacak, onların çıkarlarına göre hareket edecek liderler seçilmiştir. Bu liderler, halkı hem refah olarak daha iyi seviyelere getirmeyi amaçlarken, hem de kültürel bir dönüşümü gerçekleştirmek istemişlerdir. Toplumlarda üst sınıf oluşturulmuş ve halkın bu üst sınıfa göre yeni bir hayat tarzı benimsemesi istenmiştir. Bunun için de başta yazılı medya olmak üzere iletişim araçlarının hepsini kullanmışlardır. Kimileri bu değişimi zorla halka dayatmış, kimileride zamana yaymıştır. Başarısız olanlar bir şekilde alaşağı edilmiştir. Toplum içerisindeki değişim yavaş ve sancılı olmuştur. Ancak küreselleşme ve sanayileşme oldukça hızlı gelişmiştir. Bu toplumlarda değişime direnenler bazı gruplar da vardı. Sisteme dâhil olmayan, olamayan ya da edilmeyen gruplar ve ülkeler bulunmaktaydı. İşte bunlarla "soft power" yerine "hard power" ile mücadele etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bazıları, siyaseten sisteme dâhil edilemeyenler köktendinci gruplar ya da ülkeler olarak damgalanıp, düşman olarak gösterilmişlerdir. Sonuç ise bahse konu grupların ya da ülkelerin teröre yönelmelerine neden olmuştur.

Küreselleşmeyi ve kapitalizmi savunan egemen güçler 19. Yüzyılda hızla büyüdüler, geliştiler. I. Dünya Savaşı'yla birlikte itilaf devletleri olarak bilinen, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD gibi ülkeler enerji kaynaklarını ve yeraltı zenginliklerini ele geçirmek için Afrika ve Ortadoğu'ya kadar gelip, bu bölgeleri işgal etmek ve sistemlerini buralarda kurmak istemişlerdir. Avrupa'nın kendi iç barışını sağlanmasında çok büyük katkılar veren ABD, Afrika ve Ortadoğu'da da yardımını ve müdahalesini 20. Yüzyılın

egemen gücü olarak esirgememiştir. Ancak ilk insanlık tarihinin yazılmaya başlandığı bu topraklarda dönüşüm, harcanan zaman ve maliyete karşın geçen onca seneye rağmen istenilen düzeyde olmamıştır. Dışarıdan dikte edilen kurallar kabul görmemiştir. Oluşturulan üst sınıf toplumların tabanında karşılık bulamamıştır. Daha kötüsü bu durum kan ve gözyaşına neden olmuştur. Yapılan darbeler, gösteriler, savaşlar ve müdahaleler toplumun büyük bir kesimini değiştirememiştir. Daha da keskinleştirmiştir. Bu da "terör" olarak karşılık bulmuştur. Artık hâkim güç, enerji ve yeraltı kaynaklarını düşünenin ötesinde varlıklarını, toplumlarını tehdit eden farklı unsurlarla karşı karşıya kalmıştır.

Ekonomisi, ordusu, sanayisi ve nüfusu ile hâkim güç kabul edilen kapitalizmin öncüsü ve savunucusu, Soğuk Savaş sonrası tek süper güç olan ABD, yeraltı kaynaklarının zenginliği, yukarıda belirtilen sebeplerle "terör" odaklarının yuvası haline gelmesi, toplumlarda oluşan özgürlük talebi gibi pek çok sebeple Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında bazı inisiyatifler almaya, bazı projeler uygulamaya başlamıştır.

Bu tezde, projelerden biri olan Büyük Ortadoğu Projesi'nin ortaya çıkışı, uygulama alanları, hedefleri ve an itibari ile geldiği nokta incelenmiş, projenin Arap Baharı'na olan etkisi irdelenerek, bölgeye yansımaları Hegemonya Teorisi bağlamında araştırılmıştır.

Çalışmanın amacını Tunus'ta başlayıp Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasına yayılan gösterilerin, Büyük Ortadoğu Projesi ile olan ilgilerinin araştırılması ve bunun bölgeye yansımalarının irdelenmesi ve uygulanmak istenen projenin detaylarının tespiti oluşturmaktadır.

Bu çalışmada tüme varım yöntemi ile derinlemesine doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma için gerekli veriler kitaplardan, bilimsel makalelerden, gazetelerden, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve internetten elde edilmiştir.

Tez çalışmasının birinci bölümünde Hegemonya Teorisi ile birlikte BOP' un ne olduğu, nereleri kapsadığı, çıkış noktası ve hedefleri verilerek günümüzde hangi aşamada olduğu ve geldiği nokta ile amaçlanan hedef arasındaki durum incelenecektir. İkinci bölümde Arap Baharı'nın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı BOP ile olan bağlantısı ve BOP' un ve Arap Baharının bölgeye yansımaları analiz edilecektir.

1. HEGEMONYA TEORİSİ:

Hegemonya kavramı, tarihte ilk ortaya çıktığı, kullanıldığı ve kelime kökü olarak bağlı olduğu Yunan medeniyetinde üst sınıfın alt sınıfa olan üstünlüğünü anlatmak için kullanılmıştır. Akademik literatürde ise özellikle işçi ve köylü sınıflarının birleşerek güç anlamına gelen “Hegemonya”ya karşı olan üstünlüğünü vurgulamak için her bir bilim dalı kendi alanında ki sınıflara uygulamıştır. Bu bağlamda, aşağıda tanımı verilen hegemonya kavramının, farklı bilim dallarında nasıl kullanıldığından bahsedilecektir.

Hegemon: Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü ve baskısı.¹

“Hegemon” kavramı ilk olarak Antik Yunan’da “lider”, “hegemonya” kavramı ise “bir şehir devletinin diğer şehir devletleri üzerindeki üstünlüğü” anlamında kullanılmıştır.²

Hegemonya nedir? Sorusuna kısa bir cevapla başlanılacak olursa; Bir sosyal sınıfın başka bir sosyal sınıf üzerindeki hâkimiyetini, kendi dünya görüşünü, ideolojisini kısmen zorla, ancak büyük ölçüde ikna yoluyla dayatmak biçiminde yaygınlaştırmasına denir.³

Hegemonya terimini ilk defa modern anlamda kullanan İtalyan düşünür Antonio Gramsci’dir. Gramsci, hegemonya kavramını, işçi sınıfının burjuva devletini yıkmak ve işçilerin, devletin toplumsal tabanı olarak hizmet etmesini sağlamak için yaratması gereken ittifaklar sistemine işaret etmek için kullanırken; aynı zamanda, Sovyet proletaryasının (işçi sınıfı) köylüler ile ittifakını sürdürmesi ve kendi genel çıkarına hizmet amacıyla, ekonomik çıkarlarını feda etmek zorunda kalacağını öne sürmek için de kullanmıştır.⁴

Toplumlarda ise bir sınıfın diğer bir sınıfa olan üstünlüğü, alt sınıfın etki altında tutulması, içselleştirilmesi, sindirilmesi, ekonomik çıkarların birleştiği durumlarda bazı değerlerden feda edilmesi ve üst sınıfın varlığının kabul edilmesi şeklinde anlaşılabilir.

¹Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: Aralık 2014

²Meydan Larousse Ansiklopedisi, 1979, s.747

³M.Fatih Tayfur, *Devletler ve Piyasalar*, www.temelmler.blogspot.com.tr, Erişim Tarihi: Aralık 2014

⁴Antonio Gramsci, *Selections From The Prison Notebooks*, London, 1973

Siyaset biliminde ise hegemonya kavramı, kapitalist bir toplumda belirli bir egemen sınıfın başka sınıflarla ittifaklar kurarak ve siyasal uzlaşmalar gerçekleştirerek egemenliğini topluma kabul ettirebilmesi ve yönetici konumunu sürdürebilmesi anlamına gelmektedir. Bir sınıfın, kapitalist bir toplumda hegemonik konuma gelebilmesi için kendi sınıf kültürünü, kendi fikirlerini ve dünya görüşünü toplumun diğer sınıflarına ve katmanlarına kabul ettirmeyi başarması gerekmektedir.⁵ Neticesinde ise toplumun bütün kesimi hegemonyayı kabul etmek zorunda kalmakta ve bireyler kendini bu egemen gücün ya da sınıfın bir parçası olarak görmektedir. Bu da zoraki güce dayanmadan, şiddete başvurmadan toplum arasında bir ittifakın oluşmasını sağlamaktadır.

Uluslararası İlişkilerde Hegemonya denildiğinde ise ekonomik ve askeri olarak güçlü bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde kurduğu hâkimiyet ya da üstünlük olarak nitelemek mümkündür. Tarih boyunca pek çok devlet var oldukları zaman içerisinde diğer devletlere karşı üstünlük kurmuşlar ancak bunu daha çok askeri üstünlük olarak sürdürebilmişlerdir. Tarihteki ilk hegemonik güç, eski Yunan devletleri zamanındaki Atina şehir devletidir. S. Ryan Johansson'a göre hegemonya kavramı ilk olarak Atina ile Pers İmparatorluğu'na karşı bir ittifak oluşturmak için ona katılan diğer Yunan şehirleri arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılmıştır.⁶ Ardından gelen Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok devletler de hegemon olarak tanımlanabilmektedir.

Günümüze gelindiğinde ise İtalyan düşünür Gramsci'nin ortaya çıkardığı hegemonya kavramı, ABD başta olmak üzere pek çok ülkede kurulan enstitüler ile değişik yorumları ortaya çıkarmıştır.

Realizm bağlamında hegemonya, ekonomik gücü gelişmiş, askeri yeteneği fazla ve uluslararası sistemde önder rolü bulunan devlet şeklinde algılanmıştır. Charles Kindleberger, Stephen Krasner, Robert Keohane ve Robert Gilpin gibi Amerikalı akademisyenler tarafından geliştirilen bir uluslararası politik ekonomi teorisi olan

⁵Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014, s.405–420, www.doi.org (Erişim: Ocak 2015)

⁶Niall Ferguson, "Hegemony or Empire?", www.foreignaffairs.com, 2003, Erişim Tarihi: Ocak 2015

⁷Kübra Sezgin, "Hegemonik İstikrar Teorisi", www.tuicakademi.org, 2014, Erişim Tarihi: Ocak 2015

Hegemonya Teorisi, iki önemli politik geleneğin realist/neorealist ve liberal/neoliberal sentezinden oluşmaktadır.⁷ Temelinde ise uluslararası sistemin devamı için kural koyan ve bu kuralları uygulayan bir güce ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle ABD'de ortaya çıkıp, gelişmiş ülkeleri de kapsayan bu düşünce sisteminde en önemli gücün ise ABD olduğu belirtilmekte ve düzenin ya da sistemin devamlılığı için ABD'ye ihtiyaç olduğu anlatılmaktadır. Hegemon bir güç olarak adlandırılan ABD ise güvenlik ve barış gibi pek çok unsuru içinde barındıran bir sisteme sahip olması ve bahse konu unsurları dünya genelinde yaygınlaştırmaya çalışıyor olması nedeniyle böyle bir isimlendirmeye muhatap olmaktadır.

1929 yılında yaşanan Büyük Amerikan Buhranı sonrası Charles Kindleberger'ın yazdığı "Büyük Buhran" kitabında "Düzen için Hegemonya" anlayışını ifade ederek, "Hegemonik İstikrar Teorisini" ortaya atmıştır. Yani dünyanın düzeni için mutlaka egemen bir güce ihtiyaç vardır. Bu güç de ABD'dir. II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik, askeri gibi pek çok gücü hiç tartışmasız elinde tutan ABD, savaşın hemen ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminde egemen güç olarak kalmak için Batı Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında çok önemli katkılar vermiştir. 1970'li yıllardan sonra Sovyetler Birliği'nin gücünün kaybetmesi ile başlayan ve dağılması ile son bulan Soğuk Savaş dönemi, Avrupa Birliği, Japonya ve Ortadoğu'da bulunan Suudi Arabistan, Katar gibi yeni rekabet güçlerin ortaya çıkmasıyla neticelenmiştir. Kurulan yeni dünya düzeninde ise ABD başat rol oynamış, yukarıda bahsedilen ülkeler ve bölgeler ile işbirliği yaparak hâkim gücünü artırmıştır.

Uluslararası İlişkiler ana bilim dalının temelini teşkil eden Hegemonik İstikrar teorisi, toplumlarda düzen olmadığında, düzen koyucu ya da uygulayıcının olmadığı durumlarda nasıl kargaşa varsa, benzer durumun da uluslararası düzende de ortaya çıktığını anlatmaktadır. Uluslararası bir düzenin varlığı ve anarşinin olmaması için ekonomik ve askeri güce sahip bir hegemonun var olması gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen düzenin sağlanabilmesi için ise hegemon dışındaki ülkelerin ya "rıza" ya da "güç" ile hegemonu tabi olması gerekmektedir. Tezin konusu olan Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da bulunan ülkeler, büyük bir çoğunluğu rıza ile hegemonyayı

kabul etmiş, Afganistan ve Irak gibi bazı ülkeler ise rıza göstermedikleri için askeri güç kullanılarak ikna edilmişlerdir.

Hegemonik istikrar teorisi bağlamında, yirmi birinci asrın başında egemen gücün dünyanın pek çok bölgesinde, askeri ve ekonomik müdahaleye devam ettiği görülmektedir. Yemen'den, Irak'a, Japonya'dan, Ukrayna'ya kadar çok geniş bir coğrafyayı kapsayan bu müdahale bazı bölgeler için isimlendirilerek daha net bir şekilde adlandırılmıştır. Afrika'nın kuzeyinden başlayıp, Ortadoğu coğrafyasını kapsayan bu müdahalelerden birine ise Büyük Ortadoğu Projesi denmiştir. İlk işaretleri, ABD'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırıların ardından dönemin ABD başkanı ve diğer yetkili kurumları tarafından kamuoyuna duyurulan bu projenin ilk temelleri "Yeni Amerikan Yüzyılı" olarak adlandırılan bir projede atılmıştır.

2. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE ARAP BAHARI:

2.1. Büyük Orta Doğu Projesi:

II. Dünya Savaşı sonunda tam anlamıyla yıkılmış ve harabeye dönmüş, birbirleri ile çekişen ülkelerden oluşan bir Avrupa vardı. Savaşın sonrasında ise gücünü kaybetmiş Avrupa ülkeleri, iki süper güç olarak Soğuk Savaşın tarafları olan ya ABD'yi ya da Sovyetler Birliğini seçmek durumunda kalmışlardır. Her ülke kendi tarafını, çıkarlarına uygun olarak seçmiş ve Avrupa içerisinde göreceli bir istikrar hâkim olmuştur. Batı Avrupa ülkeleri birbirleri ile bir daha çatışmamak için ABD'nin de rızası ve desteğini alarak, ortak çıkarlarının olduğu Kömür Birliği ve Birleşmiş Milletler Örgütünü kurmuşlardır. Batı Avrupa ülkelerinin istikrarı sağlanması ve gücünü sanayileşmeye ve gelişmeye yöneltmesi uluslararası yeni paradoksların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yapılan pek çok antlaşma ve kurulan ortak kurumlarla egemen güçler birbirleriyle savaşmak yerine sömürgelerindeki çıkarlarına odaklanmışlardır. Çıkarlar, işgal edilmek, sömürülmek istenen Afrika, Ortadoğu ve Uzak Doğu üzerinde çatışmıştır. Savaş kavramının geride kaldığı bu yeni dönemde artık "kukla"ların, istihbarat, bürokrasi ve masa başı mücadelelerini görüldüğü bir dönem olmuştur. Artık silahlar savaş meydanlarında değil şehirlerin en işlek caddelerinde çekilir ve patlatılır olmuştur. Toplumların özgürlük, hak, adalet ve refah talepleri yönetimlerde karşılık bulamayınca, şiddet de kaçınılmaz hale gelmiştir. Pek çok devlet ve sistem çökmüş yerlerine yenileri

kurulmuştur. Asya ve Avrupa'da bulunan birçok devlet, insan hakları, demokratikleşme, sanayileşme ile gelişirken, Ortadoğu ve Afrika bu kavramlara oldukça uzak kalmıştır. Toplumlar sindirildiği, baskı altında tutulduğu, iletişim araçlarından yoksun olduğu için bu değişimden de bihaber olmuşlardır. Sovyetler Birliği çöküp, parçalanınca, onun etkisinde ve himayesinde olan pek çok Afrika ve Ortadoğu ülkesi de bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Artık safları yeniden belirlemek zorunlu hale gelmiştir. Yeni liderler ortaya çıkmıştır. Ancak Tunus'tan Mısır'a, Suriye'den Irak'a pek çok Afrika ve Ortadoğu ülkesinde özgürlük, insan hak ve hürriyetleri getirmek isteyenlerin yerine, hegemonyanın hizmetinde olan yeni liderler ortaya çıkmıştır.

1997 yılında Washington'da bir proje hazırlanmış ve adı "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" ⁸ olmuştur. Bu proje temelde Amerika Birleşik Devletlerinin liderliğini, hegemonyasını pekiştirmek için ortaya atılmış bir proje olarak ön plana çıkmıştır.⁹ Bu proje daha sonra gündeme gelecek pek çok projeye de ilham kaynağı olmuştur. Proje dört temel üzerine inşa edilmiştir. Bunlar;

- 1-ABD topraklarını korumak
- 2-Aynı anda pek çok savaşı yapabilmek
- 3-Kritik bölgelerde bekçilik görevini yerine getirebilmek
- 4-Askeri gücün daha etkin hale gelebilmesine katkıda bulunabilmektir.

1840 yılında ABD'de doğan Alfred Thayer Mahan tarafından,"National Review" adlı bir İngiliz gazetesinde 1902 yılında yayımlanan "The Persian Gulf and International Relations" adlı makalesinde ilk defa kullandığı "Middle East" yani "Ortadoğu" kelimesi literatüre geçmiştir. Aslında bu kelime İngiltere'nin, Hindistan'a ulaşmak için 18. Yüzyılda ele geçirmek için üzerinde yoğun olarak uğraş verdiği bir bölgenin adı olması itibarı ile de önem kazanmıştır. İngiltere, 19.Yüzyıl başlarken bu bölgeyi ele geçirme,

⁸Erhan Çağrı, "BOP Nedir?", <http://gunesekarsiyurumek.blogcu.com/buyuk-ortadogu-projesi-bop-nedir/3659583>, Erişim Tarihi: Eylül 2014

⁹Donald Kagan, Gary Schmitt ve Thomas Donnelly, "Rebuilding America's Defences", Eylül 2000, www.informationclearinghouse.info, Erişim Tarihi: Eylül 2014

¹⁰David Barsamian, "Telling The Truth About Imperialism", *International Socialist Review*, Kasım-Aralık 2003.

işgal etme ve Hindistan'a egemen olma hedeflerine ulaşmıştır. Ardından en önemli düşmanı, Osmanlı'yı hem sahada hem de masada mağlup ederek, Osmanlı mirası olan bu coğrafyada yeni pek çok devletin kurulmasını da sağlamıştır. Kurulan bu yeni devletleri başına getirdiği liderler sayesinde idari, askeri ve ekonomik olarak kendine bağlamıştır. On yıllarca bu coğrafyaya ve halkına egemen olmuştur. Başa getirilen liderlerin durumunu ise en iyi Noam Chomsky'nin İngiliz dışişleri bakanı Lord Curzon'dan aktardığı şu cümle açıklamaktadır; "Büyük Britanya, Britanya'nın rehberliğinde ve kontrolünde yerli bir Muhammed ve mümkün olduğunca Arap olan ya da Arap görünüşlüler tarafından hükmedilen ve idare edilen bir bölge olmalıdır".¹⁰ On yıllar boyunca ülkeler farklı liderlerce yönetildi. Ancak yeni bir yüzyıla girerken, sanayileşmeye, bireysel hak ve özgürlüklerin gelişimine engel olunamayacağı anlaşılınca ve toplumlar artık baskı ile kontrol edilemez düzeye geldiği fark edilince hâkimiyetini kaybeden İngiltere'nin yerini yeni ve tartışmasız tek güç ABD almıştır.

ABD'nin bu coğrafyaya olan ilgisi ise kurulduğu günden bu yana hiç bitmemiştir. Gerek Akdeniz ticareti gerekse Osmanlı Devleti'nin üç kıtada geniş bir yüzölçümüne sahip olması, ayrıca Osmanlı Devleti'nin jeopolitik, jeokültür ve enerji kaynakları açısından önemi ABD'nin Osmanlı Devleti ile diyaloga girmesini gerekli kılmıştır.¹¹ Kuruldukları 1776 yılından sonra ticarete önem vermişler bunun içinde güvenlik ile ilgili tüm konularda gerekli tüm tedbirleri almaya çalışmışlardır. Ortadoğu ve Afrika coğrafyasının zengin yeraltı kaynakları, büyük insan potansiyeli zaman içerisinde buraya olan ABD ilgisini artırmıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ile de toprak güvenliğini sağlamak, bekçilik yapmak, demokrasi ve insan haklarını taşımak gibi pek çok sebeple de yaşadığımız son asır ilginin hat safhaya çıktığı dönem olmuştur.

Ayrıca hızla gelişen Çin Halk Cumhuriyeti, İran ve Rusya gibi tehditlere karşıda tedbir alınması zorunlu hale gelmiştir. Rusya'nın eski gücüne kavuşma isteği, Çin'in çok hızlı büyüyen ekonomik ve askeri gelişimi, İran'ın sürekli İsrail ve ABD'yi hedef alan açıklamaları, enerji kaynaklarına olan ihtiyaçları ister istemez Ortadoğu ve Afrika'ya daha çok odaklanılmasına neden olmuştur.

---

¹¹Yavuz Güler, "Osmanlı Devlet Yönetimi Türk Amerikan İlişkileri(1795-1914)", *Gazi Üniversitesi KırşehirEğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 2005, s.231

Enerji ve yeraltı kaynakları açısından bakıldığında ise 2008–2010 yılları arasında daralan dünya petrol ticareti, 2010 yılından itibaren artış eğilimi göstermiştir. 2012 yılında dünya petrol üretimi 90,9 milyon varile ulaşırken, 2030 yılında dünyanın en büyük petrol ithalatçılarının Çin ve Avrupa olması öngörülmektedir. Halen dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Amerika'nın 2017 yılında liderliği Çin'e bırakması beklenmekte, Çin'in ekonomik büyümeyle desteklenen petrol ithalatının, ülkeyi Avrupa'ya göre daha az petrol bağımlısı yapacağı öngörülmektedir.¹² Dünya petrol rezervinin 102 milyar tonu (%57) Orta Doğu Ülkelerinde, 16,7 milyar tonu (%9) Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde, 16,9 milyar tonu Afrika'da (%10) bulunmaktadır.¹³ Bu gelişmeler enerji kaynaklarının merkezi durumundaki bu coğrafyaya hegemonya olarak ABD'nin müdahalesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de; "Hess, Shell, Chevron – Texaco, Enron, Dynegy" gibi önemli enerji firmalarının temsilcilerinin de içerisinde bulunduğu bir komitenin hazırlamış olduğu rapordur.¹⁴

"21. Yüzyılda Stratejik Enerji Politikaları" adı verilen bu raporda, ülke genelinde petrole olan ihtiyacın giderek artmasına ancak bununla birlikte rezervlerin azalmasına vurgu yapılmaktadır. Dikkat çekilen husus ise Ortadoğu ve Afrika ülkelerine konulan ambargolar sebebi ile petrol arzının genişlemesine engel oluşturulduğudur.¹⁵

Ülke İçerisindeki lobi baskıları, bölgeden yükselen şiddet ve yukarıda bahsedilen sebepler ile ABD'nin Afrika ve Ortadoğu'ya müdahalesi için bütün sebepler ortaya çıkmış ve rasyonel sebepler ile zemin hazırlanmıştır.

Sonuçta, müdahalenin gerçekleşmesi için hala pek çok şüpheleri içinde barındıran 11 Eylül 2001 yılında, New York'ta, Dünya Ticaret Merkezinin bulunduğu ikiz kulelere yapılan saldırılar gerçekleştirilmiş ve ABD'nin Afrika ve Ortadoğu coğrafyasına müdahalesi uluslararası toplum ve Amerikan halkı nezdinde kaçınılmaz hale gelmesi istenmiştir.

¹²BP Energy Outlook, www.bp.com , Erişim Tarihi: Eylül 2014

¹³Dünya Petrol Rezervleri,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=40693>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁴Rodrigue Tremblay, *Yeni Amerikan İmparatorluğu*, Nova, Ankara 2007, s. 77

¹⁵Rodrigue Tremblay, *Yeni Amerikan İmparatorluğu*, Nova, Ankara 2007, s. 78

Müdahale hem güvenlik gerekçesi ile hem de enerji kaynaklarına olan bağımlılık nedeniyle "Büyük Ortadoğu projesi" olarak somutlaşmıştır. Bahse konu ekonomik, sosyal, güvenlik sebeplerinin yanı sıra bu müdahaleye bir de dini bir motif eklemek, ABD toplumunun tamamının desteğini almak kaçınılmaz olmuştur. Bunun için de ABD eski başkanı George W. Bush'un 9 Eylül 2001 saldırılarının ardından "Bu olay İslamcı teröristler ve El Kaide tarafından, Usame Bin Laden tarafından yapılmıştır ve yeni bir uygarlıklar çatışması, yeni bir Haçlı Seferi başlamıştır"¹⁶ ifadelerini kullanarak toplumun, destek vermeyen kesimlerinin de desteğini almayı başarmıştır.

Hazırlanan bu plandan ilk kez ABD dışişleri eski bakanlarından Colin Powell, Aralık 2002 yılında Ulusal Miras Vakfında yaptığı bir konuşmada "ABD-Ortadoğu ortaklık girişimi Büyük Ortadoğu İnisiyatifinin önemli bir parçasıdır" diyerek bahsetmiştir. Bu konuşmayı müteakiben 2003 yılı Kasım ayında Başkan George Bush; Demokrasi İçin Ulusal Yardım adlı bir konuşmasında "Büyük Ortadoğu Projesi için bunun bir ideolojik gerekçe olduğunu"¹⁷ belirterek planın varlığını resmi olarak ilan etmiştir.

ABD dışişleri eski bakanlarından ve dış politika eski başdanışmanlarından Condoleeza Rice'ın Ağustos 2003 yılında, The Washington Post gazetesinde kaleme aldığı ve proje hakkında detaylar içeren makalesinde ifade edilen şu bölüm projenin içeriğinin aslında bir özeti olarak görülebilir. "II. Dünya Savaşının bitiminden sonra, Amerika kendini Avrupa'nın uzun dönemli dönüşümüne adanmıştı. Savaşın ölüm ve yıkımını bir tarafa bırakıp- ki buna yüzlerce binlerce Amerikalıların hayatının kaybı da dâhil- politikacılarımız başka bir savaşın bir daha asla düşünülmemeyeceği bir Avrupa'yı inşa etmek için çalışmışlardı. Biz ve Avrupalılar, demokrasi ve refah için kendimizi adadık ve bunu da birlikte başardık. Şimdi Amerika, dostları ve müttefikleri ile birlikte dünyanın başka bir tarafına Ortadoğu'nun dönüşümüne adanmalıyız".¹⁸ Artık Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında bulunan ülkelerin tek başına başaramadığını dost ve müttefikler ile birlikte ABD'nin yapmalarının önemini vurgulayan makale bir yol haritası olmuştur.

¹⁶Ayfer Selamoğlu, *ABD'nin Büyük Ortadoğu politikası ve Küresel Yansımaları*, Ankara 2007, s.85

¹⁷Christopher Candland, "The U.S. Greater Middle East Initiative: Implications for Persian Gulf Economies and Politics." Mart 2005, Tehran: Institute for Political and International Studies. <http://www.wellesley.edu/Polisci/Candland/USGMEI.pdf>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁸Condoleeza Rice, "Transforming The Middle East", The Washington Post, Ağustos 2003, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁹*ABD Dışişler Bakanlığı Arşivi, G8 Information Center*, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/delegations.html>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Condoleeza Rice'in makalesinin yayımlanmasından yaklaşık bir sene sonra ABD'nin Georgia eyaletinin Sea Island tatil beldesinde G8 toplantısı yapılmıştır.¹⁹ Bu toplantıya, G8 ülkeleri olan ABD, Japonya, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, İtalya, Kanada ve Rusya'nın yanı sıra Afganistan, Bahreyn, Irak, Ürdün, Türkiye ve Yemen liderleri de katılmıştır.²⁰ Asıl üyelerin dışında bahsi geçen diğer ülkelerin davet edilmelerinde elbette bazı sebepler vardır. Condoleeza Rice makalesinde dost ve müttefik ülkelerden bahsetmiştir. Müttefik ve aynı zamanda demokrasi ile idare edilen, halkının büyük bir bölümü Müslüman olan Türkiye ortak olarak²¹ çağırılmıştır. Sebebi ise İslam ve demokrasinin birlikte yaşayabileceğini gösteren önemli bir örnek ve rol model görevi üstlenebilecek olmasıdır. Ayrıca ABD eski başkanlarından Wilson'un 1918 yılında Osmanlı topraklarında uygulanmasını içeren bazı ilkeleri dayatması ve kabul ettirmesinden, Adnan Menderes hükümetinin ABD'den yardım talep etmesine sonraki yıllarda IMF'den alınan borçlara kadar uzun bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş olan ekonomik bağımlılığında önemli bir etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir. Belirtilen sebeplerin yanında Suriye, Irak ve İran gibi önemli Ortadoğu ülkeleriyle olan sınır komşuluğu ve son halifeliğin Osmanlı Devletinde olması nedeniyle bölge halklarının zihinlerinde olan kültürel bağımlılıkta bu projeye aranılan ortak olarak seçilmesinde istenilen etkenlerden bazıları olmuştur.

Türkiye'nin gerek terörün önlenmesi, gerekse de enerji kaynaklarına olan yakınlığı dolayısıyla da jeopolitik olarak ayrı bir önemi vardır. BOTAŞ eski genel müdürü Mete Göknel'in belirttiği gibi "Enerji kaynaklarının Atlantik piyasasına ulaştırılmasında en ekonomik yol Türkiye geçişli rotalardır. Türkiye olmadan, projenin başarılı olması veya tamamlanabilmesi mümkün değildir. Türkiye, 'olmazsa olmaz' konumu nedeniyle G-8 toplantısına davet edilmiştir."²²

Sea Island'da yapılan toplantılarda bu coğrafyanın demokrasi ile tanıştırılması ve buna Türkiye gibi ülkelerin de rol model olarak, maddi destek ve fikir bazında katkı sağlamaları istenmiştir. Sea Island toplantılarının ardından yayımlanan tutanaklarda,

---

²⁰ ABD Dışişler Bakanlığı Arşivi, G8 Information Center,

<http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/delegations.html>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

²¹ Beyaz Saray Arşivi, www.whitehouse.archives.gov, Erişim Tarihi: Ekim 2014

²² Erhan Çağrı, "BOP Nedir?", <http://gunesekarsiyurumek.blogcu.com/buyuk-ortadogu-projesi-bop-nedir/3659583>, Erişim Tarihi: Eylül 2014

detaylı açıklamalar ve “asıl amaçlar” yer almamakla birlikte artık ABD'nin yanında G8 ülkelerinin de sürece dâhil olduğu görülmektedir. Ortadoğu coğrafyasından sadece ABD değil, diğer G8 ülkeleri de yararlanmaktadırlar. Ancak genel anlamda "Proje, geniş Ortadoğu'da “aşırılığın, terörizmin, uluslararası suçların ve kaçak göçün” önlenmesi amacıyla bölgede iktisadi, sosyal ve siyasi durumun iyileştirilmesi iddiası üzerine kurulmuştur. Proje, serbest piyasaya dayalı ekonomisi, serbest seçimler, basın özgürlüğü ve insan hakları örgütlerinin desteklenmesi gibi konuları da içerme iddiasındadır.”²³

Toplantının sonuç bildirgesine göre toplantıya davet edilen diğer ülke temsilcilerine sosyal projelerle ilgili bazı görevler verilmiştir. Örneğin; Yemen, Türkiye ve İtalya, demokrasi yardım diyalogu adıyla bir proje gerçekleştirecek, demokratik kurumları, sivil toplum örgütlerini, G8'den, bölgeden ve diğer ülkelere hükümetleri, demokratik kurumları güçlendirmek ve desteklemek, demokratik programların bilgilerini paylaşmak ve koordine etmek, yeni demokrasi programları ortaya çıkarmak ve destekçilerin değişimini sağlamak için bir araya getireceklerdir.²⁴

Bu proje masa başında çalışılmış pek çok önemli detayları ve aşamaları olan bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Afrika ve Ortadoğu milletlerinin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik durumlarını göz önünde bulundurularak tasarlanmış bir projedir. Projenin sosyal ve kültürel kısmının yürütülmesi için Beyaz Saray'da "The US-Middle East Partnership Initiative" (ABD-Ortadoğu Ortaklık İnisyatifi) isimli bir kurum oluşturulmuştur. Bu kurum, sosyal projelerin takibini yapmaktadır. Projenin bir parçası olan bu kurum, sivil toplum örgütleri ile çalışıp, öğrenci değişim programları, seminerler ve aktiviteler ile projeye katkı sağlamaktadır. Yukarıda bahsedilen projeler için son dönemde 120 milyon dolarlık²⁵ bir bütçe sağlanmıştır.

²³Hüseyin Bağcı ve Bayram Sinkaya, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi”, *Akademik Orta Doğu*, 2006, 1, s.21-37.

²⁴ABD Dışişler Bakanlığı Arşivi, *G8 Information Center*,

<http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/delegations.html>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

²⁵M. Jeremy Sharp, “The Middle East Partnership Initiative”, *Report For Congress Received Through The CRS Web*, 2005, Erişim Tarihi: Ekim 2004

BOP, kamuoyuna sosyal ve kültürel dönüşüm projesi olarak sunulmuş ancak gerçek anlamda ise sahada kan ve gözyaşı olarak karşılık bulmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrasında çizilen yeni Kuzey Afrika ve Ortadoğu haritasında, Osmanlı Devleti toprakları üzerine kurulmuş 23 ülke bulunmaktadır. Kurulan bu yeni ülkeler şunlardır; Türkiye, Mısır, Libya, Cezayir, Tunus, Sudan, Fas, Irak, Suriye, Ürdün, İsrail, Lübnan, Filistin, Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn, Yemen, Umman, BAE, İran, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. Kurulan bu 23 devletin hemen hepsi savaşın ardından Cumhuriyet ya da monarşi ile yönetilmek üzere kurulmuş devletlerdir. Bu devletlerde öncelikle yönetsel değişiklikler yapılmıştır. Ardından bu değişiklikleri uygulayabilecek liderler seçilmiştir. İşgalin ardından kurulan bu yeni sistemler ve başa getirilen hegemonyaya bağlı yöneticilerle idare edilmesi ve belli bir uyum sürecinden sonra ülkelerin bağımsızlıkları, Uluslararası kurumlarda tanınmıştır. Ancak bahse konu ülkelerin liderleri, hegemonun çizdiği sınırları aşmaları durumunda ise askeri darbelerle alaşağı edilmişlerdir. Liderler, halk için çalışan, halktan birileri gibi görünen kişilerden seçilmiş ancak sahne arkasında egemen güçlerle yaptıkları işbirlikleri ve aldıkları destekle varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Tezin ikinci kısmı olan Arap Baharı bölümünde, bu ülkelerin tarihleri ile ilgili bilgi verilirken bu detaylardan da bahsedilecektir.

Proje, 300 milyon nüfusla 22 ülkeden oluşan Kuzey Afrika ve Ortadoğu için tasarlanmıştır.²⁶ 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından yönetimlerinde herhangi bir müdahaleye imkân vermeyen, hegemonyaya "rıza" göstermeyen, Afganistan ve Irak gibi ülkeler işgal yolu ile diğer ülkeler ise Arap Baharı gibi toplumsal hareketlerle tasarlanmak istenmiştir. Ancak Afganistan ve Irak işgali arzu edilen sonuçları vermemiştir. Bunun sebeplerinden bir tanesi, toplumun bütün kesimlerinin yönetimde yeteri kadar söz sahibi olmamasıdır. Buna ilaveten, kurulan hükümetlerin halkın beklentilerini karşılayamaması, temsil hakkı olmayan radikal söylemi grupların sürekli bombalama ve suikastlar yaparak toplumda psikolojik bir baskı kurması, ekonomik olarak gelişim gösterilememesi gibi diğer bazı nedenlerle halkın desteği tam olarak alınamamıştır. Sonuçta, Afganistan ile başlayıp Irak'la devam eden süreç tam bir

²⁶ Condoleeza Rice, "*Transforming The Middle East*", The Washington Post, Ağustos 2003, Erişim Tarihi: Ekim 2014

çıkmaza dönüşmüştür. Irak özeline bir örnek verilecek olursa, Saddam Hüseyin'in idamını müteakip, yönetime dâhil edilmeyen grupların şiddet kullanımını artıran bir tepki ortaya koymaları, yönetimlerin bu durumu halka mâl etmeleri ve halk üzerinde daha baskıcı yöntemlere yönelmeleri sonucunda insanların ülkeden kaçmak için fırsat kolladığı, devirenleri değil de Saddam Hüseyin gibi devrilenlerin ve yönetimlerinin yâd edildikleri bir noktaya gelmiş olmasıdır. Peşinden Suriye'de başlayan çatışmalar, yönetimin hiç bir ayırım gözetmeden bütün sivillere karşı başlattığı saldırı, ülkeyi bir harabeye dönüştürdüğü gibi komşu ülkelere de mülteci akınlarının başlaması gibi pek çok sonucu olmuştur. Bunların yanında Yemen'de, Libya'da, Mısır'da masum halkın katledilmesi masa başında hazırlanan bir plan ile sahada yaşananların çok farklı olduğunu göstermesi açısından kayda değer diğer örneklerdir. Dönüşüm projesi olarak ortaya atılan BOP, yıkımla başlamış, ardından istikrarsızlık ile devam etmiştir. Kamuoyuna açıklanmasının üzerinden 10 seneyi aşkın bir zaman geçmesine rağmen bölgede kan ve gözyaşı bitmemiştir. BOP' un sosyal yanının bu yüzden başarılı olmadığı söylenebilmektedir.

Projenin ortaya çıkmasının sebeplerinden bir diğeri de Afrika ve Ortadoğu'nun zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmasıdır. BOP, dünya petrol rezervlerinin %74'üne sahip olan bir bölge üzerinde gerçekleştirilen bir projedir. Yukarıda bu projenin hazırlanma sebepleri arasında ABD'nin enerji kaynaklarına olan bağımlılığının her geçen gün artıyor olması gösterilmiştir. Bunun içinde aralarında pek çok büyük Amerikan firmaların temsilcilerinden oluşan bir kurul, ABD'nin içine düştüğü ekonomik açmazlarından kurtulabilmesini sağlamak üzere çalışmalar yapmış ve bunu da yönetime bildirerek baskı aracı olarak kullanmışlardır.²⁷

Yukarıda bahsedilen kurul tarafından hazırlanan bir rapor, özellikle Irak ve İran gibi enerji zengini ülkelere, konulan ambargoların ortaya çıkardığı sonuçlar aktarmıştır. Bunun için çeşitli çözümler ortaya konulmuş bu da BOP'un mâli olarak ta ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Hazırlanan bu raporda, altı çizilen çok önemli bir husus, ABD'nin petrole olan ve giderek de artan ihtiyacıdır.²⁸ Aşağıda verilen

²⁷Rodrigue Tremblay, *Yeni Amerikan İmparatorluğu*, Nova, Ankara 2007, s. 77

²⁸Rodrigue Tremblay, *Yeni Amerikan İmparatorluğu*, Nova, Ankara 2007, s. 77-78

tablolarında Dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin ülkelere ve kıtalara göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 1. Dünya Ham Petrol Rezervleri
World Oil Proved Reserves

	2011	2012		Toplamdaki payı %
	sonu	sonu		
	Milyon Varil	Milyon varil	Milyon ton	
İran	154.6	157.0	21.6	9.4%
Irak	143.1	150.0	20.2	9.0%
Kuveyt	101.5	101.5	14.0	6.1%
Umman	5.5	5.5	0.7	0.3%
Katar	23.9	23.9	2.5	1.4%
Suudi Arabistan	265.4	265.9	36.5	15.9%
Suriye	2.5	2.5	0.3	0.1%
BAE	97.8	97.8	13.0	5.9%
Yemen	3.0	3.0	0.4	0.2%
Diğer	0.7	0.6	0.1	◆
Toplam Ortadoğu	797.9	807.7	109.3	48.4%
Cezayir	12.2	12.2	1.5	0.7%
Angola	10.5	12.7	1.7	0.8%
Chad	1.5	1.5	0.2	0.1%
Kongo Cumhuriyeti	1.6	1.6	0.2	0.1%
Mısır	4.3	4.3	0.6	0.3%
Gine	1.7	1.7	0.2	0.1%
Gabon	2.0	2.0	0.3	0.1%
Libya	48.0	48.0	6.3	2.9%
Nijerya	37.2	37.2	5.0	2.2%
Güney Sudan		3.5	0.5	0.2%
Sudan	5.0	1.5	0.2	0.1%
Tunus	0.4	0.4	0.1	◆
Diğer	2.2	3.7	0.5	0.2%
Toplam Afrika	126.6	130.3	17.3	7.8%

TOPLAM DÜNYA	1654.1	1668.9	235.8	100,0%
AB	238.5	238.3	36.0	14.3%
OECD	1415.6	1430.7	199.7	85.7%
OECD Harici	1199.0	1211.9	169.9	72.6%
OPEC	329.4	331.0	48.8	19.8%
OPEC Harici £	6.9	6.8	0.9	0.4%
Eski SSCB	125.8	126.0	17.1	7.5%
Kanada -Petrollü Kumlar	168.6	167.8	27.3	
Under activedevelopment	25.5	25.9	4.2	
Venezuela: OrinocoBelt	220.0	220.0	35.3	

Tablo 2. Dünya Doğal Gaz Rezervleri

World Natural Gas Reserves

Ülkeler	Doğal Gaz - Natural Gas		
	2011 sonu	2012 sonu	Share of total (Toplamdaki payı)%
	trilyon m3	Trilyon m3	
Bahreyn	0.2	0.2	0.1%
İran	33.6	33.6	18.0%
Irak	3.6	3.6	1.9%
Kuveyt	1.8	1.8	1.0%
Umman	0.9	0.9	0.5%
Katar	25.0	25.1	13.4%
Suudi Arabistan	8.2	8.2	4.4%
Suriye	0.3	0.3	0.2%
BAE	6.1	6.1	3.3%
Yemen	0.5	0.5	0.3%
Diğer	0.2	0.2	0.1%
Toplam Ortadoğu	80.4	80.5	43.0%
Cezayir	4.5	4.5	2.4%

Mısır	2.2	2.0	1.1%
Libya	1.5	1.5	0.8%
Nijerya	5.2	5.2	2.8%
Diğer	1.3	1.3	0.7%
Toplam Afrika	14.7	14.5	7.7%
<hr/>			
TOPLAM DÜNYA	187.8	187.3	55.7
AB	19.0	18.6	10.0%
OECD	168.8	168.6	90.0%
OECD Hariç	1.8	1.7	0.9%
Eski SSCB	54.5	54.5	29.1%

Kaynak: *BP Statistical Review Of World Energy*, www.bp.com, Haziran 2013, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Dünya ham petrol rezervlerinin %48 oranı başta Suudi Arabistan olmak üzere, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar gibi refah seviyesi yüksek Ortadoğu coğrafyasındadır. Yine Dünya petrol rezervlerinin %7,8'lik kısmı Afrika kıtasında bulunmaktadır.

ABD'de 2013 yılında günlük 8.77 milyon varil petrol tüketildiği²⁹ göz önüne alınırsa; durumun Hegemon bir devlet için ne kadar önemli olduğu, kendi ekonomik gücünün devamı için mutlaka yeni kaynakların bulunması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yine petrol için ortaya çıkan bu yeni kaynak arayışı doğalgaz içinde geçerlidir. Dünya doğalgaz rezervinin % 43 oranı Ortadoğu coğrafyasında bulunmaktadır. Afrika'da ise bu oran % 7,7 olmaktadır. Petrol'de olduğu gibi doğalgazda da yine en önemli kaynak olarak Ortadoğu bölgesi başı çekmektedir.

Dünya petrol rezervlerinin % 48'ine, gaz rezervlerinin de % 43'üne sahip bu coğrafyanın egemen güçlerin ve özellikle de ABD'nin hedef listesinin en üstünde olmasından daha normal bir durum olmasa gerektir. Hegemonyanın enerjiye olan bağımlılığı ve enerji kaynaklarının en yoğun bir şekilde bulunduğu Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya olan gereksinimi "Yeni Amerikan Yüzyılı" projesi ile açıklanmış, ardından ise daha somut

²⁹ABD Enerji Bilgileri Yönetimi, www.eia.gov, 2014, Erişim Tarihi: Ekim 2014

bir şekilde Büyük Ortadoğu İnisyatifi ile netleşmiştir. Dünya Ticaret Merkezine yapılan şüpheli saldırılar ve ardından gerçekleştirilen Afganistan ve Irak işgali, bölgeye insan hakları ve demokrasiyi getirmek, terörü bulunduğu yerde yok etmek gibi amaçlar ile ortaya atılan Büyük Ortadoğu Projesinin, kamuoyunu insani ve güvenlik gibi gerekçelere yönlendirmek üzere planlanmış işgalden başka bir amacı olmayan hegemonik bir proje olduğu günümüzde daha net olarak anlaşılmıştır. Çünkü asıl hedef enerji kaynaklarıdır. Orta ölçekli ülkelerin bütçelerine sahip büyük enerji şirketleri Afganistan ve Irak'ın neredeyse bütün enerji kaynaklarını işgal etmişlerdir. Ekonomik işgal sadece enerji şirketleri ile sınırlı kalmamış aynı zamanda alt yapı, inşaat ve diğer sektörleri de kapsamıştır.

Dünya petrol rezervlerinin %11,7'sine sahip Irak'ın işgal edilmesi, ardından kurulan Geçici Konsey ile hazırlanan yeni Anayasaya göre Irak'ın kuzeyinde bir Kürt federasyonunun kurulmasına karar verilmiş ve oluşturulan güven ve istikrar ile şirketlerin burada yatırım yapmaları sağlanmış, ABD şirketlerinin de buraya yerleşmesi gerçekleştirilmiştir.

İşgal sonrasında ABD'li firmaların iş girişimleri, yatırımları başlamış ve ilk ihaleyi Bechtel firması almıştır.³⁰ Irak'ın enerji, su ve kanalizasyon sistemlerinin yeniden inşasını öngören ihalenin ilk bölümü 34,6 milyon dolar tutarında olmuştur. BOP' un hegemonya açısından ekonomik sonuçlarının alındığı ilk ihaledir. Bunu petrol kuyularının ihaleleri izlemiştir. Tezin ikinci kısmı olan Arap baharı bölümünde ülkeler incelenirken bu konu daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2004 yılında Sea Island'ta yapılan G8 toplantılarının sonunda ortaya konulan sonuç belgesinde BOP' un genel çerçevesi çizilmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile alakalı 12 maddeden oluşan bir sonuç bildirgesi yayınlanmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile ortak bir gelecek ve gelişme için ortaklık başlığı altında verilen genel çerçeve detayları içermemektedir. G8 toplantısının ardından açıklanan sonuç bildirgesinde:

1. G8 üyeleri olarak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinden gelen demokratik, sosyal ve ekonomik taleplere olan desteklerimizi ifade ediyoruz.

³⁰Mustafa Aşçıoğlu, "Irak'ta İşler Tıkırında", www.ntvmsnbc.com, Temmuz 2003, Erişim Tarihi: Ekim 2014

2. Siyaset, ticaret, bilim, sanat ve diğer konularda geniş bir kültüre ve geçmişe sahip olan bu bölge insanların ve liderlerinin özellikle demokrasi konusunda ki kararlılıklarını destekliyoruz.
3. Özgürlük, demokrasi ve refah için işbirliğini ülkelerin hükümetleri, iş dünyası ve sivil toplum örgütleri ile ilişkiler üzerine inşa edilecektir.
4. İnsan hakları beyannamesinde belirtildiği gibi insan onuru, özgürlük, hukukun üstünlüğü, fırsat eşitliği ve sosyal adalet gibi konular desteklenmektedir.
5. Bu ortaklığın başlamasında;
  - 5.1. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da huzur ve güvenliğin istikrarı için uluslararası toplumun desteği gereklidir.
  - 5.2. Özellikle İsrail-Filistin sorunu gibi tartışmalı konular bölgenin ilerlemesi için bir an önce çözümlenmelidir.
  - 5.3. Reformlar için bölgesel konular engel olmamalıdır.
  - 5.4. Irak'ın huzur ve istikrarının temini çok önemlidir.
  - 5.5. Reformlar başarılı bir şekilde bölge ülkelerinin kendileri tarafından yapılır. Dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek yoktur.
  - 5.6. Her ülke eşsiz ve farklılığı saygıdeğerdir. Bizim işbirliğimiz halkın beklentilerine ve koşullara cevap verebilmelidir. Ancak her toplum değişime kendi karar verecektir.
  - 5.7. Desteklerimiz hükümetler, iş adamları ve sivil toplum örgütleri içindir.
  - 5.8. Bütün vatandaşların yararına olan bölgede ki reformları desteklemek uzun vadeli bir süreçtir ve G8 ülkelerinin ve bölge ülkelerinin desteğine ihtiyacı vardır.
6. Reformlar için desteğimiz özellikle BM'in aldığı kararlar doğrultusunda İsrail-Filistin sorununun çözümüne olacaktır.
7. Irak halkı ve hükümetinin ülkeyi yeniden inşasına hep birlikte destek verilecektir.
8. Bugün burada başlatılan ortaklık reformlar için uzun dönem ikili ve çoklu ortaklıklara destek vermek içindir.
9. Bölgede reformlar yapılırken karşılaşılabilecek sorunlar kararlılıkla aşılabilecektir.

10. "Gelecek için Forum" adı altında bir forum düzenlenecek ve G8, bölge ülkelerin dış işleri ve ekonomi bakanları ile iş dünyasında ve sivil toplum örgütlerinden katılımlar sağlanarak diyalog kapısı açılacaktır.

11. Ortaklık üç temel esasa dayanmaktadır;

11.1. Siyasi

11.2. Sosyal ve kültürel

11.3. Ekonomik

12. İlerleme ve ortak bir gelecek için bu ortaklık önemli bir fırsat sunmaktadır.³¹

Yukarıda özet olarak verilen sonuç belgesinde hiç bir şekilde dışişleri eski bakanlarından Condoleezza Rice'ın 2003 yılında yazdığı makalede belirttiği gibi ülkelerin bölünmesinden, sınırların ve yönetimlerin değişmesinden ve bir dönüşümden bahsedilmemektedir. ABD'nin enerji kaynaklarına olan bağımlılığından, Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında bulunan yer altı zenginliklerinden ve bunlara nasıl sahip olunacağından söz edilmemektedir.

Sonuç olarak Büyük Orta Doğu Projesi bölgeye insan hakları beyannamesinde öngörülen hakları, demokrasi ve huzuru getirmek üzere hazırlanmış ve egemen güç ABD'nin işgallerini ve bölgenin yer altı zenginliklerinin ele geçirilmesini gizlemek için ortaya konulmuş bir aldatmacadır. Ortadoğu tarihine ve bölgede bugün yaşananlara bakıldığında, emperyalist çözümlerin uzun ve kalıcı barışlar sağlamasının mümkün olmadığı görülmektedir.³² Günümüz Hegemonyası ABD'nin, ekonomik gücünü devam ettirebilmesi için Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında bulunan bütün yeraltı kaynaklarına sahip olmayı amaçladığı bir projenin bölgeye istikrar getirmeyeceği çok açıktır.

³¹ ABD Dışişler Bakanlığı Arşivi, G8 Information Center, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/delegations.html>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

³² Samir Salha ve Kemal Evcioğlu, "OSEGİT'e Giden Yol", Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2004, s.15

2. ARAP BAHARI:

2.1. Arap Baharı ve Tanımı:

19. Yüzyılda, I. Dünya Savaşının mağlubu Osmanlı Devleti topraklarının üzerine, sınırları İtilaf devletleri tarafından çizilmiş 23 devlet kurulmuştur. Kurulan bu devletlerde oluşturulan laik yapı ile din ve devlet işleri biri birinden ayrılmış ve toplumda, sistemle uyumlu eğitilmiş ve batılı bir üst sınıf oluşturmuştur. Toplumun alt kesimleri ile egemen batılıların kurduğu bu alt ve üst sınıflardan oluşan düzen, zamanla ekonomik ve kültürel farklılıkların doruk noktasına ulaştığı bir durum ortaya çıkarmıştır. Toplumun alt gelir grubuna ait olan ve dönüştürülmesi amaçlanan kısmı, I. Dünya Savaşı galipleri tarafından oluşturulan eğitilmiş ve batılı üst sınıfa adapte edilmesi amaçlanmıştır. Yöneticilerin de üst sınıfa yakın kişilerden seçilmesi, alt gelir gruplarının içten içe tepkisine neden olmuş bu da yöneticilerin zamanla reform yerine baskıcı yöntemleri seçmesi ile Afrika ve Ortadoğu coğrafyasını çok karmaşık ve sorunlu hale getirmiştir. Bu sorun, bahse konu ülkelerde artık sınıfsal bir değişim ve dönüşüm, bunun yanında da yönetimsel bir yenilenmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir.

II. Dünya Savaş'ından sonra oluşan iki kutuplu dünyada, Sovyetler Birliği'nin Komünizm'i ve ABD'nin Liberalizm'i hegemon sistem olarak egemen kılmak istemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin özellikle sıcak denizlere inmek için Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere ekonomik ve askeri yardımları olmuştur. Bu bağlamda; Irak, Suriye gibi ülkelerde Baas Rejimi adıyla sosyalist politikaları benimseyen örgütler ve partiler kurulmuştur. Zamanla bu partiler, darbelerle yönetime el koymuşlar ve uzun süre iktidarlarını devam ettirmişlerdir. Ancak Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği aleyhine sonuçlanması ve tek güç olarak ABD'nin hegemonyasını ilan etmesinden sonra Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde egemen güç ABD hâkimiyetini pekiştirmeye başlamıştır. Ancak on yıllardır süregelen bir sistemin yerine yeni bir sistem getirmek oldukça uzun zaman, iş ve maliyet isteyen bir emek gerektirmektedir. Bahse konu petrol zengini ve sosyalist rejim taraftarı bu ülkeler için yenileşme süreci, hegemonya için enerji kaynaklarını ele geçirme mücadelesi, bazen işgal ile bazen de gösteri, başkaldırı gibi toplumsal hareketlerle gerçekleşmiş ya da gerçekleşmektedir. Ancak değişim ve dönüşüm süreci devam ederken toplumlar ülkelerinin zenginliklerinden yeteri kadar faydalanamamışlar, yöneticilerin ve üst sınıfın zenginliklerini isyan için bir sebep olarak

görmüşlerdir. İşsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk bu ülkelerin adeta kaderi olmuştur. Çok zor şartlarda yaşam mücadelelerine devam etmek zorunda kalmışlardır. Bu ülkelerin milli gelirleri yıllık ortalama; Tunus'ta 8156 \$, Mısır'da 5680 \$, Suriye'de 4620 \$ ve Irak'ta 3330 \$³³ olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yoksulluktan, gelir adaletsizliğinden, baskılardan bıkan ve gelecekte hiç umutları kalmayan toplumlar, protesto gösterileri yapmaya başlamışlardır.

Devlet zulmüne karşı patlama noktası ise Tunus olmuştur. Tunus'ta, üniversite mezunu bir gencin seyyar satıcılık yaparken tezgâhına el konulması ardından zabıta memuru tarafından darp edilmesi, Kuzey Afrika'yı ve Ortadoğu'yu saracak ateşin tetikleyicisi olmuştur. Tunus'ta başlayan ve ardından birçok Arap ülkesini etkisi altına alan iktidarı değiştirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede yeni bir sürecin başlamasına yol açmıştır.³⁴ Egemen gücün kontrolündeki "3. güç medya" ile olay bütün coğrafyaya aktarılmış ve domino etkisi göstermesi hedeflenmiştir. Tezin ikinci kısmı olan bu bölümde Tunus'ta başlayıp, Libya, Mısır, Suriye gibi pek çok ülkeye yayılan hükümet karşıtı gösterilere verilen bir ad olan Arap baharı incelenecektir. Bu sürecin Büyük Orta Doğu projesi ile olan bağlantıları irdelenecektir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde ortaya çıkan halk ayaklanmalarına kimileri "Arap Uyanışı", kimileri "Arap Devrimi", kimileri "Arap Ayaklanmaları", kimileri de "Arap Baharı" olarak adlandırmıştır. Tunus'ta "tesadüfi" havası vererek ortaya çıkan, ancak kapalı rejimleri hedef alan Arap Baharı, mevcut haliyle Fransız İhtilâli ve 1917 Bolşevik İhtilâli'nden farklı algılanmıştır. Arap baharı, tabiatıyla en çok 1989–1991 döneminde Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği ile Varşova Pakti'nden popüler bir şekilde kurtulan Doğu Avrupa ülkelerindeki hareketlere benzetilmiştir.³⁵

Ancak "Arap Baharı" kavramını, ekonomik bunalım içindeki Çekoslovakya'da yoksullukla boğuşan halkın rejime karşı tepkilerini dile getirmek için 1968 yılında

³³*Dünya Bankası*, <http://data.worldbank.org/region/MNA>, Erişim Tarihi: Mayıs 2014

³⁴Veysel Ayhan, "Arap Baharı'nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi", *Ortadoğu Analiz*, 2011, 3 (36), s.18

³⁵Celalettin Yavuz ve Serdar Erdurmaz, *Arap Baharı ve Türkiye*, Berikan Yayınları, Ankara 2012. s.1

başlattığı protesto gösterilerine verilen "Prag Baharı" isimlendirmesinden esinlenerek kullanılmış ve yorumlanmıştır.³⁶

Ayrıca bahar mevsimi kıştan çıkan ağaçların yeniden can bulduğu, havanın ısındığı, sıcacık açan çiçeklerin yaza doğru meyveler vereceği, umut vaat eden bir dönem olarak yaşanan ve tezahür edilen bir zaman dilimidir. Bu hâliyle bahar bir başlangıcı temsil ederken, insanların belleğinde olumlu çağrışımlar yaratan bir isim olarak kullanılmaktadır. İşte bu olumlu anlamı Batılı oryantalistler yakın tarihte Arap ülkelerinde yaşanan olayları nitelemek için kullanmışlardır.³⁷

Bu yaklaşımlardan esinlenerek "Arap Baharı" denilmesi uygun görülmüştür. Tunus'tan başlayan bu isyan hareketi kısa zamanda Kuzey Afrika ve ardından da Ortadoğu'ya yayılmıştır.

2.2. Arap Baharı'na Neden Olan Faktörler:

2.2.1. Tarihsel Faktörler:

Ortadoğu ve Afrika coğrafyası tarihin akışı içerisinde pek çok kez el değiştirmiş, çeşitli kavim ve imparatorlukların egemenliğine girmiştir. Ortadoğu bölgesine tarihsel biçim veren önemli bir başka olgu da bölgenin uzun tarihi boyunca farklı imparatorlukları bünyesinde barındırmış olmasıdır.³⁸

Bağdat'tan Kahire'ye tecrit edilen Abbasi halife'sinin İslamiyet'in kutsal topraklarının yönetimi ve muhafazasını İstanbul'daki Sultan I. Selim'e devretmesiyle 1517 yılında resmen Müslümanların liderliği Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.³⁹ Bu dönemden I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan döneme kadar oldukça huzurlu bir zaman dilimi bölgeye hâkim olmuştur.

³⁶Murat Aktaş, "*Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu*", Nobel Yayınları, Ankara 2012, s.9

³⁷Gültekin Çetiner, "*Yalancı "Arap Baharı"*", <http://drcetiner.org/ekonomi/yalanci-arap-bahari.htmlphp>, Eylül 2011, Erişim Tarihi: Ekim 2014

³⁸Philip S. Houry ve Josepg Kostiner, *Tribes and State Formation In The Middle East*, University Press California 1990, s.12

³⁹Ilan Pappé, *Ortadoğu'yu Anlamak*, NTV Yayınları, İstanbul 2011, s.19

Bu coğrafya, Asya ile Avrupa'nın kesişim noktasında olması, İpek Yolu ve Baharat Yolu gibi çok önemli ticaret yollarının merkezinde olması, Hint ve Pasifik Okyanuslarına geçiş güzergâhında olması gibi pek çok stratejik nedenle tarih boyunca çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bütün bu bahsedilen konuların ötesinde semavi dinlerin merkezi olması nedeniyle, yine pek çok dini savaşın yaşanmasında da önemli bir mekân olmuştur. Musevilik ile beraber, Hıristiyanlık ve ardından İslamiyet bölgede tarihin ve demografinin oluşmasında en etkili sebepler olmuşlardır. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin 1517 yılında halifeliği devralmasına kadar devam etmiş, ardından gelen istikrarlı ve huzurlu dönem Avrupa'da başlayan farklı fikir akımlarının ve hemen ardından gelen I. Dünya Savaşı ile son bulmuştur. Savaşın ardından çizilen yeni sınırlar ile köyler, aşiretler ve aileler bölünmüştür. Bu bölünmeye sebep olan Batı hegemonyası, sınırları çizirken sadece çıkarlarını gözetmiştir.

2.2.2. Siyasal ve Sosyal Faktörler:

I. Dünya Savaşı'nı müteakip Afrika ve Ortadoğu haritası yeniden çizilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile de güç mücadelesi başlamıştır. Aslında bu coğrafyaya Avrupalılar tarafından Ortadoğu denmesi bile bu bölgede ülkelerin çıkarlarının ne kadar önemli olduğunun bir işareti olmuştur, çünkü Ortadoğu tabiri, Batılıların coğrafi konumuna göre kendi çıkarları doğrultusunda ve fakat daha sonra bölge halkı tarafından da benimsenerek kullanılmaktadır.⁴⁰ Özellikle İngiltere tarafından Hindistan'daki sömürgelerini kontrol altında tutmak ve savunmak amacıyla ortaya çıkarılan bir tabirdir, Ortadoğu. Bölgenin sınırlarının çizilmesinde etkili unsurlar bölgenin etnik, kültürel, dinî vb. özellikleri değil İngiltere'nin çıkarları olmuştur.⁴¹

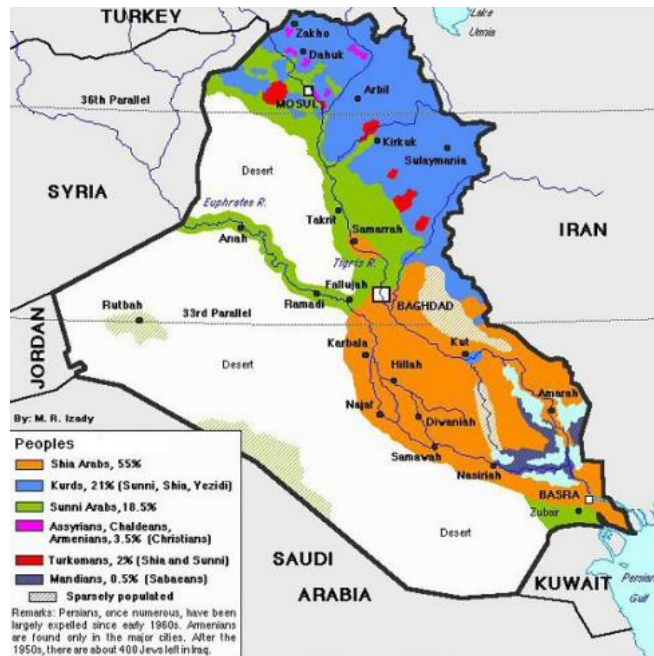
1900 yıllarına kadar bu coğrafyanın insanları, kendilerinden olanlar tarafından yönetilmişlerdir. Ancak I. Dünya Savaşından sonra dengeler değişmiş, İngiltere ve Fransa gibi galip devletler sınırlarını çizdikleri bu topraklara kendi düşüncelerinden olanları yönetici olarak getirmişlerdir. Batı Avrupa'nın politikalarını yöneten devletler durumundaki İngiltere ve Fransa birer emperyalist güç olarak bölgeyi kontrolleri altına

⁴⁰ Cemil Meriç, *Kırık Ambar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 287–288

⁴¹ Serdar Sakin ve Can Deveci, "Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme", *History Studies International journal of History*, 2011

almışlardır.⁴² Gerek doğal kaynaklarının, gerekse de insan gücünün belki de en önemlisi kültürel değerlerinin sömürüldüğünü gören insanlar siyaseten bu duruma karşı çıkmak istemişlerse de ihtilâller, dış müdahaleler ile emellerine ulaşamamışlar, yönetimlerde söz sahibi olamamışlar ve sonunda da isyan, gösteri ve günümüzde silahlı mücadele ile tepkilerini ortaya koymuşlardır. Savaş, sömürülen halkların bilinçlenmesine neden olmuştur ve Avrupalı devletlerin sömürgeleri nezdinde itibar kaybetmesine ardından da bu sömürgelerin birer birer bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açmıştır.⁴³

Resim 1. Irak Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı

Kaynak: *Irak Cumhuriyeti'nin Demografik Haritası*, www.ercaninal.blogspot.com,2013, Erişim Tarihi: Eylül 2014

Sosyal olarak sınıf farklılıklarının olduğu, ayrımcılık, rüşvet gibi sosyal adaletsizliklerin bulunduğu, ülkeyi yönetenlerin ve etrafındakilerin lüks yaşam şartlarına karşın toplumun büyük kesiminin ancak hayatını idame ettireceği kadar bir gelire sahip olması artık tahammül edilemez bir hal almış, bunun için insanlar sokaklara dökülmüş, barışçıl olan bu protestolar zamanla şiddete dönüşmüştür. Başa getirilen liderlerin azınlıklardan seçilmiş olmaları toplumun çoğunluğunda rahatsızlık oluşturmuş, yönetimde yeteri

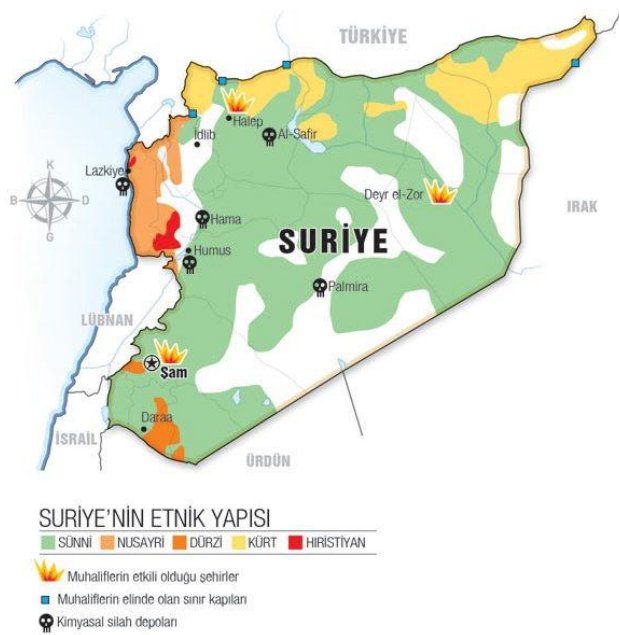
⁴²Ömer Taşlı, *Ortadoğu'da Süper Güçlerin Etkileri*, Fikir Yayınları, İstanbul 1986, s. 9

⁴³Ömer Turan, *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, Yaydağ Yayınları, İstanbul 2002, s. 253

kadar temsil edilemediği gibi bir duygu meydana getirmiştir. Ayrıca oluşturulan üst sınıf, yaşadıkları gösterişli hayatları ile tepkilere neden olmuştur. Örneğin Şii ağırlıklı nüfusa sahip Irak'a Sünni liderlerin, Sünni ağırlıklı nüfusa sahip Suriye'ye Nusayri liderlerin gelmesi ya da getirilmesi bu durum için verilebilecek bazı örneklerdir. Şöyle ki;

Irak'ın nüfus yapısında Şii Araplar toplam nüfusun %55' i kadardır. Ancak ülkeyi uzun yıllar yöneten Baas Rejimi ve yöneticileri %18,5 olan Sünni Araplardan seçilmiştir. Suriye'de ise nüfusun %74'ü Sünni Arap'tır ancak yine Baas Rejimin uzun süre hâkim olduğu bu ülkede yöneticiler %12 olan Nusayri gruptan seçilmiştir.

Resim 2. Suriye Arap Cumhuriyetinin Etnik Yapısı

Kaynak: *Suriye Arap Cumhuriyetinin Demografik Yapısı*, www.bilgesam.org, 2013, Erişim Tarihi: Ekim 2014

2.2.3. Teknolojik Faktörler;

İnsanların güvercinlerle haberleştiği, ulakların toplumu bilgilendirdiği bir dönemden hızlı bir şekilde televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, gazete ve dergi gibi yazılı kaynakların farklı fikir ve görüşleri insanlara ulaştırdığı bir iletişim asrına gelindi. Dünya'nın herhangi bir yerinde ortaya çıkan yeni

bir durumun kolaylıkla öğrenilebildiği ve bunun en kısa süre içerisinde herkese çok hızlı bir şekilde ulaştırılabildiği bir çağda bulunmaktayız. Örneğin, Tunus'un devrik lideri Zeynel Abidin Bin Ali ve eşi Leyla Trabelsi'nin zimmetine mücevher ve para geçirmek suçundan yargılanmaları, hatta ülkeyi terk ederken yanlarında valizler dolusu mücevher götürdükleri gazete ve televizyonlarda yer almıştır.⁴⁴ Doğru ya da yanlış herhangi bir bilginin bu kadar hızla yayıldığı bir ortamda özellikle baskı ile yönetilen toplumlarda haberlere tepki daha şiddetli olabilmektedir. Böylece ülkeyi yönetenlerin ne büyük bir refah içinde yaşadıklarını ve halkın zenginliklerini nasıl gasp ettikleri gibi bir algı oluşturulmasında çok önemli etkisi olduğu ve bununda toplumsal tepkilere neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Muammer Kaddafi, Beşşar Esad, Zeynel Abidin Bin Ali, Hüsnü Mübarek, Suudi Arabistan Kralı Abdullah Bin Abdul Aziz-El Suud gibi liderlerin ve eşlerinin zenginlik ve lüks içerisinde yaşamaları ve bunların kitle iletişim araçları ile dünyaya duyurulması sosyal patlamalara neden olan faktörlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hegemonya, bazı ülkelerde iktidarların toplum üzerinde korku iklimi oluşturarak hâkimiyetlerini devam ettirebilmesine olanak sağlamıştır. Bunun içinde asker, polis ve istihbarat birimlerinin halk üzerindeki baskısı adeta Suriye ve Irak'ta olduğu gibi istihbarata dayalı bir devlet sistemini ortaya çıkartmıştır. İstihbaratın çok kuvvetli olduğu devletlerde kimin ne yaptığından, nasıl bir fikir sahibi olduğundan, devletin bilgi sahibi olmaması imkânsızdır. Suriye ve Irak'ta genel nüfus içerisinde neredeyse her yedi kişiden birinin istihbaratçı olduğuna dair de geniş bir kanaat bulunmaktadır. Herhangi bir gerekçe gösterilmeden gözaltına alınan insanların akıbetlerinin hiç bir zaman belli olmaması, insanlarda korkuya dayalı, hiç kimsenin güvenilemez olduğu gibi, ayrı bir psikolojik sarsıntı oluşturmuştur. Bunun yanında, çağın en önemli keşiflerinden birisi olan sabit ve cep telefonlarının çok hızlı bir şekilde hayata girmesi, devletlerin işlerini kolaylaştırmış, teknolojinin nimetlerinden en çok yararlanan yine devletler olmuştur. Yine aynı şekilde teknoloji çağında bilgisayarın çok hızlı bir şekilde kullanımının artması insanların hangi internet sitelerini kullandığından kime ne mesajı attığına kadar pek çok bilginin çok rahat bir şekilde takip edilebildiği bir ortam hazırlamıştır.

⁴⁴ "Tunus'un devrik lideri Bin Ali ve Eşine 35'er yıl", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/06/110621_benali_verdict.shtml, 2011, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Bu durumun bir diğerk boyutu ise özellikle gençlerin cep telefonu ve bilgisayar gibi iletişim araçları ile organize olup birbirlerini gösterilere davet etmeleri, facebook, tweeter gibi sosyal internet siteleri ile organize olmaları, teknolojinin diğerk yönünü yansıtması açısından önemlidir. Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde özellikle araştırmacının bulunduğı Suriye'de Halep Üniversitesi ve Irak'ta Musul Üniversitesinde gençlerin hızlı bir şekilde cep telefonlarıyla organize olmaları ve bunun üzerine devletin iletişim araçlarına sınırlamalar getirmesi hatta bazı günler şebekelerin tamamen kapatılması gözlemlenmiştir.

Arap Baharını tetikleyen sebepler tarihi, sosyal, siyasal ve teknolojik olarak incelendi. Tezin bu ikinci bölümünde ise Arap Baharı'nın yaşandığı ülkeleri, bu ülkelerin tarihi, baharın etkileri ve sonuçları değerkendirilecektir.

2.3. Arap Baharının Yaşandığı Ülkeler:

Büyük Ortadoğı Projesinin "soft power" (Yumuşak Güç) kısmı olarak değerkendirilebilecek Arap Baharı, Kuzey Afrika ve Ortadoğı'da bulunan Lübnan, Cezayir, Mısır, Suriye, Libya, Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Türkiye, Filistin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirliğı, Yemen, Sudan ve Umman gibi ülkelerde yaşanan gösteriler açısından irdelenecektir.

2.3.1. Tunus:

1574 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Tunus, 18 Mayıs 1881 yılında Bardo antlaşması ile Fransa'nın himayesine girmiştir. 1934 yılında Habib Burgiba, Yeni Anayasa Partisi'ni kurmuş ve Fransızlar tarafından illegal olarak nitelendirilen bir bağımsızlık hareketini başlatmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ülke müttefik ve mihver ülkelerinin mücadele alanına dönüşmüştür. İlerleyen yıllarda bağımsızlık mücadelesi hız kazanmış ve nihayetinde Fransızlar, 1954 yılında Tunus'a ilişkin politika değerişikliğine gidip ulusal liderlerle iletişim kurmuşlardır. 1956 yılının Mart ayında Bardo Anlaşması iptal edildikten sonra Tunus bağımsızlığını kazanmıştır. 25 Temmuz

1957 yılında kraliyetin ilga edilmesiyle birlikte Tunus Cumhuriyeti kurulmuş ve Habib Burgiba ilk Cumhurbaşkanı olmuştur.⁴⁵

Burgiba, iç politikada birçok reform yaparak laik bir yönetim anlayışı kurmaya çalışmış, dış politikada ise ılımlı çizgide ilerlemiştir.⁴⁶ Aslında bu durum, Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında, Osmanlı Devleti mirası üzerine kurulan bütün yeni devletlerde yaşanmıştır. Halk yeni yönetimler tarafından oluşturulan üst sınıfı yönetici olarak kabullenmiş ve onlar gibi olmaya çalışmıştır. Bu durum her ne kadar toplumda sınıflar arası çatışmayı tetiklese de, Tunus başta olmak üzere pek çok ülkede neden sosyal patlamaların yaşandığının farklı bir nedeni olarak değerlendirilmemektedir. Kurulan yeni sistem içerisinde oluşturulan üst sınıflar, hegemonya teorisinin toplum boyutunu oluştururken, uluslararası ilişkiler açısından ise ABD ile geliştirilen iyi ilişkiler hegemonyanın varlığının ve gücünün kabulü olarak görülmektedir.

Hegemonya açısından bakıldığında ise bölgedeki Fransız egemenliği önemli bir tehdit olarak algılanmış ve 1961 yılında Habib Burgiba ile General Charles De Gaulle'in ilişkileri bozulmuş ve Bizerte Krizinde Fransız-Tunus orduları karşı karşıya gelmiş, sonunda 15 Ekim 1963 yılında ülkedeki son Fransız askerleride çekilmişlerdir. Kuzey Afrika'da çok önemli bir stratejik konuma sahip olan Tunus'ta Fransız askerlerinin ülkeyi terk etmesi ile egemen güç olan ABD ile yeni bir sayfa açılmıştır. 1975 yılı Mart ayında Burgiba, parlamento tarafından "Ömür boyu Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı" olarak seçilmiş ve tek parti rejimi kurulmuştur. Ancak kurulmak istenen bu yeni sistemde üst sınıf ile halk arasında oluşan mali ve kültürel farklar toplumda gerginliğe neden olmuştur. 1978 yılında Tunus Genel İşçi Sendikası tarafından başlatılan protestolar sert bir şekilde bastırılmış ve sendika liderleri tutuklanmıştır. Gerginliğin tırmandığı süreçte ilk kez çok partili parlamento seçimleri 1981 yılında düzenlenmiş ve seçimleri Sosyalist Anayasal Parti ezici çoğunlukla kazanmıştır.⁴⁷

⁴⁵Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, *Devrim'den Demokrasiye Tunus'un Seçimi*, www.setav.org, Kasım 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁴⁶Gözde Aktaş ve Ali Can Gök, *Kuzey Afrika Ülkeleri*, http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/ogrenci_kosesi/kuzey_afrika_ulkeleri.pdf, 2011, s.7, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁴⁷Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, *Devrim'den Demokrasiye Tunus'un Seçimi*, www.setav.org, Kasım 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

7 Kasım 1987 tarihinde Başbakan Zeynel Abidin Bin Ali, sağlık sorunları nedeniyle görevi bırakan Cumhurbaşkanı Burgiba'dan görevi almıştır ki, modern Tunus tarihinde bu süreç “sessiz devrim” olarak kayıtlara geçmiştir. 2 Nisan 1989 tarihinde Bin Ali Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmış, partisi Anayasal Demokratik Parti ise parlamentodaki tüm sandalyeleri elde etmiştir. Cumhurbaşkanı Bin Ali, 1994, 1999 ve 2004 yıllarında Cumhurbaşkanlığı görevine tekrar seçilmiştir.⁴⁸

Zeynel Abidin Bin Ali bu süreç içerisinde oldukça fazla, hatta devrim denilebilecek, değişimler yaşatmıştır. Ancak zamanla Ortadoğu bölgesinin başına çöreklenmiş ve bela olmuş iktidarların en baskıcıları arasında gösterilen Zeynel Abidin Bin Ali yönetimi hiçbir muhalif görüşe nefes aldırılmamasıyla tipik bir diktatörlük anlayışı sergilemiştir.⁴⁹

Arap Baharında yönetime karşı ilk tepkisel gösterilerin başladığı ülkedir. 18 Aralık 2010 yılında Tunuslu üniversite mezunu bir gencin, seyyar satıcılık yaparken tezgâhına zabıtalardan el koyması, buna işsizlikten yakınarak isyan etmesinin ardından, yine zabıtalardan tarafından dövülmesi ve kendini yakması ile ortaya çıkan sosyal infialin ilk yaşandığı yerdir. Göstericilere karşı polisin ve askerinin sert tavrı olayların artmasına neden olmuş, bu da gösterilerin kontrolden çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Arap baharı olaylarının patlak verdiği tarihten sonra Zeynel Abidin Bin Ali ülkesinde fazla kalamamış ve 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmiştir. Ardından meclis başkanı geçici devlet başkanlığını üstlenmiş ve Arap baharının ilk seçimi 23 Ekim 2011 tarihinde bu bölgede yapılmıştır.

Seçimin ardından kurulan yeni koalisyon hükümeti, ülkede yeni bir anayasa süreci başlatmış, müteakiben ise yapılan halkoylamasında, 27 Ocak 2014 tarihinde yeni anayasa kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. BOP ve Arap Baharı sürecinde ilk protestoların yapıldığı Tunus'ta gösteriler durulmuş, yapılan seçimlerde halk kendinden olanların yönetimde olduğu düşüncesine sahip olmuştur.

⁴⁸Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, *Devrim'den Demokrasiye Tunus'un Seçimi*, www.setav.org, Kasım 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁴⁹Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Diktatörler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.219

Ülkenin yakın tarihine bakıldığında soğuk savaşın sona ermesiyle İslami siyasetin önüne her zaman engeller çıkartılmış, egemen gücün ya da üst sınıfın karşısında en büyük tehlike olarak görülmüş, iktidara geldiğinde ise darbeyle alaşağı edilmiştir. Hegemonyanın istediği kadar özgürlük halk tarafından kabul edilmek zorunda kalmıştır.

Resim 3. Tunus Cumhuriyeti Haritası

Kaynak: *Tunus Haritası*, www.worldatlas.com, 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

2.3.2. Libya:

Adını eski Mısırlıların Nil nehrinin batısında yaşayan Berberiler için kullandıkları "Lebü" sözcüğünden alan Libya, 1551 yılında Turgut Reis tarafından fethinden, 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşına kadar Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki en önemli eyaletlerinden biri olmuştur.⁵⁰ Libyalılar söz konusu döneme uygun bir diğer isim olarak Trablusgarplılar, İspanyol işgaline karşı 1510 ve 1519 yıllarında İstanbul'a bir heyet göndererek Osmanlılardan yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti kayıtsız kalmamış ve harekete geçmiştir. Özellikle Turgut Reis'in büyük çabaları

⁵⁰Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, Taha Özhan ve Müjge Küçükkeleş, "İsyân, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, www.setav.org, Aralık 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

sonucunda Libya, 1551 yılında Osmanlı Devletinin egemenliği altına girmiştir.⁵¹ Osmanlı egemenliği altında uzun yıllar boyunca refah ve huzur ortamı içerisinde yaşayan Libya, Osmanlı hâkimiyetinin azalması ve çıkan I. Dünya Savaşı'yla birlikte farklı bir süreci yaşamaya başlamıştır.⁵²

Ülke, Mondros mütarekesini müteakiben İtalyanlara geçmiş, ardından İngiliz ve Fransızların kontrolüne girmiş, bu coğrafyada BM milletler tarafından tanınan ilk devlet olmuştur. Şeyh İdris es-Senûsi'nin öncülüğünde kurulan bu yeni devlet 1969 yılına kadar kendi hâkimiyetini devam etmiştir.

1960 yılının sonuna kadar devam eden Monarşi yönetimi, 1 Eylül 1969 yılında Libya Kralı İdris'in Türkiye'de tedavi gördüğü bir sırada, Muammer Kaddafi liderliğindeki genç subayların kraliyet sarayına düzenledikleri bir darbe sonucunda yönetimi ele geçirmesi ile sona ermiş ve yerine Libya Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu dönemden sonra Libya'da devrim konseyinin başına geçen Muammer Kaddafi dönemi başlamıştır. Muammer Kaddafi yönetime gelir gelmez ülkede millîleştirme çalışmaları yapmaya başlamış, ülkede bulunan İtalyan mal varlıklarını istimlak etmiş ve İngiliz üslerini kapatmış; bir anlamda ülkeyi dış güçlere karşı izole etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Muammer Kaddafi, radikal terör gruplarını desteklemiş ve kitle imha silahları edinmeyi hedeflemiştir. Bu da Libya ve Batı ülkeleri arasında pek çok sorunun yaşamasına neden olmuştur.⁵³

Muammer Kaddafi, darbe ve sonrasında üst sınıf olarak kurduğu kendi sistemini halka aşlamış, uluslararası ilişkilerde emperyal güce karşı sürekli bir mücadele içerisinde olmuştur. Ancak bu mücadele 1988 yılında düşürülen bir yolcu uçağının müsebbibinin Libyalılar olduğu ve teslim edilmeleri gerektiği ile başlayan yeni bir sürece dönüşmüştür. Bu olaydan sonra ABD'nin, BM'de aldıracağı bazı yaptırım kararları sonrasında zor duruma düşen ülke ekonomisi nedeniyle Muammer Kaddafi, dış

⁵¹Nurettin Ceviz, “*Libya'nın Tarihine Kısa Bir Bakış*”, *Ortadoğu Analiz* 2011, 3 (27), 8.

⁵²Dilek Kütük, “*Libya'daki Gelişmelerin Ortadoğu ve Dünya Politikalarına Etkileri*”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/1832-libyadaki-gelismelerin-ortadogu-ve-dunya-politikasina-etkileri,2011>, Erişim Tarihi: Mayıs 2014

⁵⁶Öner Akgül, “*Libya'daki İç Savaşa Dış Müdahale*”, *Ortadoğu Analiz*, 2011, 3 (36), s.53-54

politikada ABD ile daha barışık bir sürece kapı aralamıştır. Ardından ikiz kulelere yapılan saldırı sonrası ise tam anlamıyla hegemonyaya teslimiyet süreci başlamıştır.

Muammer Kaddafi kendi fikri olan "Cemahiriye Sistemiyle"⁵⁴ halkı yönetime ortak etmiştir. 42 yıllık iktidarı boyunca bu sistemde kilit noktaları kendi adamlarında olmak kaydıyla, halkı yönetmeyi başarmıştır. Yeşil Kitap'a göre şekillenen Libya'nın idari yapısının sosyalizm ile İslami öğretinin bir sentezi olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁵

Yerel halk kongreleri birçok şehir bölgesindeki bölgesel kongreler ile ulusal genel halk kongrelerinden oluşmaktadır. Son olarak Libya'da siyasi partilerin kurulması yasalarla engellenmiştir. Dolayısıyla gücün tamamı muhalif hareketlerin önünü kesen yönetimin elindedir.⁵⁶

Yine kabilelerin sayısal üstünlükleri ve çevre ülkelerden aldıkları destek Libya'nın idari yapısında önemli role sahiptir. Nitekim Libya'da yakın tarihte yaşanan olaylar ve isyanlar sürecinde kabilelerin desteğini alamayan Muammer Kaddafi, muhalif hareketin kazanmasıyla ülke yönetimini kaybetmiştir.⁵⁷

Halk, Arap Baharı'ndan etkilenip gösteriler yapmaya başlayınca, Muammer Kaddafi şiddet kullanarak bu gösterileri bastırmaya çalışmıştır. Ancak ilk olarak Fransa'nın başlattığı hava harekâtı ardından Türkiye'nin müdahalesi ve NATO'nun devreye girmesiyle yönetim yıkılmış, kaçarken yakalanan Muammer Kaddafi sokak ortasında öldürülmüştür. Ancak bu süreçte, içeride kabilelerin de Muammer Kaddafi karşıtı protestolarda etkin olması hatta silahlı eylemleri desteklemesi bu çöküşünde en önemli etkenlerinden birisi olmuştur.

Darbeyle iktidara gelen Muammer Kaddafi, uluslararası ilişkilerinde çok farklı yöntemler seçmiş, hegemonya ile 1959 yılında Zelten Dağları eteklerinde büyük petrol

⁵⁴Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, Taha Özhan ve Müjge Küçükkeleş, "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, www.setav.org, Aralık 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁵⁵Muammer El-Kaddafi, *Yeşil Kitap*, Libya Halk Bürosu Yayınları, Libya 1976, s. 1-9

⁵⁶Dona J Stewart, *The Middle East Today: Political, Geographical and Cultural Perspectives*, Routledge Publishing, London 2009, s.54

⁶⁰Veysel Ayhan, "Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi", *Orta Doğu Analiz* 2011, 3 (27), 9-11

yatakları bulunmasıyla⁵⁸ mücadele edebileceğini düşünmüş, sonrasında egemen gücü kabullenmiş, fakat geç kalmıştır.

Muammer Kaddafi'nin geçmişten çıkardığı derslerle Lockerbie (İskoçya'nın bir kasabası, Pan-Am Havayollarına ait bir uçağın düşürüldüğü yer) faciası sonrasında yeniden yorumladığı dış politika anlayışı Libya'nın uluslararası sistem ile yeniden uyumunu sağlamış ve aynı zamanda dış politikada temel bir değişimi ifade etmiştir. Bunun temelinde ise egemen güç ABD ile olan ilişkilerin düzeltilmesi olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasına ise ülke olarak kendisine sırt dönen diğer Arap ülkeleri olmuştur.

Dış politikada yaşanan bu teslimiyete ve içeride yaşanan ekonomik refaha karşın Tunus'tan etkilenen halk gösteriler yapmaya başlamıştır. Elbette bunda iç dengeler kadar dış etkenlerde sebep olmuştur.

Şubat 2011 yılında başlayan gösteriler yerini silahlı mücadeleye bırakmıştır. Yönetimin çok şiddetli karşılık vermesine dünya sessiz kalmamış ve uluslararası koalisyon Libya'ya müdahalede bulunmuştur. Yönetimin devrilmesi ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesini müteakiben oluşturulan Ulusal Geçiş Konseyi ülkede bulunan bütün kesimlerden teşkil edilmiş geçici bir yönetimi amaçlamıştır. Ancak Muammer Kaddafi'yi devirmek için silahlandırılan aşiretler, ellerinde bulunan silahları geçici yönetime devretmemiş, bu yüzden istikrar sağlanamamış ve günümüzde silahlı güçler ile ordunun çatışması hala devam etmektedir.

Egemen güç, Irak işgali sonrası yaptığı gibi bütün toplum kesimlerinin temsil edildiği bir konsey kurup ülkenin geleceğinin tayin etmek istemiş, ancak bunda başarılı olamamıştır. Bunun yanında ülkede seçim yapılamaması, Muammer Kaddafi'yi devirme süreci içerisinde kabilelere dağıtılan silahların geri toplanamaması, Libya'nın geleceğinin pekiyi olmayacağını bazı işaretleridir. Arap baharından etkilenen Libya açısından yönetim değişmiş ancak henüz istikrar sağlanabilmiş değildir.

---

⁵⁸Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, Taha Özhan ve Müjge Küçükkeleş, "İsyan, Müdahale ve Sonrası:Libya'da Dönüşümün Sancıları", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, www.setav.org, Aralık 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Resim 4. Libya Haritası

Kaynak: *Libya Haritası*, www.worldatlas.com, 2000, Erişim Tarihi: Kasım 2014

2.3.3. Mısır:

Mısır, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmiştir. 1792 yılında Napolyon'un ülkeyi işgaline kadar 275 sene Osmanlı hükümdarlığında kalmıştır. Napolyon'un işgalinden sonra Osmanlı valisi olarak atanan Mehmet Ali Paşa bağımsızlığını ilan ederek Osmanlı'dan ayrılmıştır. Ardından İngilizlerin 1882 yılında işgali ile bir İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. 15 Mart 1922 yılında bağımsızlığını kazanan Mısır, 30 sene krallık ile idare edilmiştir. 1922 yılında bağımsızlığını İngiliz askeri birliklerin varlığıyla birlikte kısmen kazanan Mısır'da istikrar sağlanamamıştır. Özellikle İngilizlerin şartlarını kabul eden Hidiv I. Fuad'ın kral unvanını alması ülke içerisinde İngiltere ile birlikte Kral Fuad'a karşı mücadeleye girişilmesine neden olmuştur.⁵⁹ Bu dönemde, bütün bu haksızlıklara ve özellikle de İngiliz hegemonyasına karşı siyasi bir yapılanma olan Müslüman Kardeşler hareketi ortaya çıkmıştır.⁶⁰ 1953 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. 1952 yılında kralı devirerek yönetime el koyan Hür

⁵⁹Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih(1789-1999)*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2000, s.548

⁶⁰Ozan Örmeci, "*Mısır: Siyasal Tarihi-Bugünü*", <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/ortadogu/3357-misir-siyasal-tarihi-ve-bugunu.html>, 2011, s.2, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Subaylar Örgütü, Cumhuriyetin ilanında en büyük faktör olmuştur. Örgütün kurucularından Cemal Abdul Nasır 1970 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Bu dönem, Batı hegemonyasına karşı bir dış politika sergilendiği bir dönem olmuştur. Sovyetler Birliği ile olan yakınlaşma, Suriye ile Arap Cumhuriyeti kurulması gibi pek çok farklılıkların yaşandığı bir dönem olmuştur.

Cemal Abdul Nasır'ın ölümünün ardından Hür Subaylar Örgütünü beraber kurdukları Muhammed Enver Sedat cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş ve 1981 yılında bir askeri törende öldürülene kadar görevine devam etmiştir. Ancak İsrail ile ilk diplomatik ilişkiyi kuran Arap ülkesi olan Mısır'ın bu politikası, Arap dünyasının tepkisiyle karşılaşmıştır.⁶¹ Suikastın ardından 1981 yılında Hüsnü Mübarek devlet başkanı olmuş ve 29 yıllık iktidarının ardından Tunus'ta başlayan gösteriler Mısır'a sıçrayınca, iktidarı tehlikeye düşmüş, ancak Tunus Liderinden farklı olarak ülkesini terk etmemiştir. Mısır'da Mübarek yönetiminin son 20 yılında ekonomik dışa açılmayı öngören anlayışla beraber ihaleler ve adam kayırma gibi yollarla devletten beslenen yeni bir teknelci burjuvazi oluşmuştur.⁶² Bu da sosyal adaletsizliğe ve farklı toplumsal sınıflar arasında çatışmaya neden olmuştur.

Zor ve çalkantılı bir tarihi olan Mısır'da, egemen güç darbe dönemlerinden sonra her zaman varlığını hissettirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan yeni düzende hegemonyaya tabi olan ülkeler arasında yer almıştır. ABD, yardımları ile ülkede her zaman söz sahibi olmuştur. Bunun en somut örneği ise 2014 yılında görülmüştür. ABD'nin 2014 yılı mali bütçesinde Mısır'a yönelik ikili dış yardımların yaklaşık 1,5 milyar dolar, bunun içinde 1,3 milyar dolarlık dış askeri yardım, 200 milyon dolarlık Ekonomik Destek Yardımı ve yaklaşık 7 milyon dolarlık güvenlik yardım programları olduğu belirtilmektedir.⁶³

⁶¹Muhsin Akgür ve Derya B. Roca, “*Mısır Ülke Etüdü*”, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul 1997, s. 9–10

⁶²Ahmet Uysal, “*Ortadoğu'da Türkiye Algısı; Mısır Örneği*”, http://www.ahmetuysal.net/misir-raporu_egypt-report.pdf, 2011, s.27, Erişim Tarihi: Mart 2014

⁶³“*ABD'den Mısır'a askeri yardım*”, www.aljazeera.com.tr, 27 Nisan 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Resim 5. Mısır Haritası

Kaynak: *Mısır Haritası*, www.turkcebilgi.com, Erişim Tarihi: Mart 2014

Kurulan düzen içerisinde oluşturulan üst sınıf halk ve hegemonya seçimlerle iktidar olan Müslüman Kardeşler hareketini çok büyük bir tehdit olarak algılamış ve Mısır tarihinde ilk defa seçimle yönetime gelen liderler darbeyle devrilmiştir.

Kıptilerin öldürülmesi ile başlayan süreç Tahrir meydanında büyük çaplı gösterilere dönüşmüştür. Eylemlerin günlerce sürmesi sonucu tehlikenin büyüyeceğini gören Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011 tarihinde görevini bıraktığını ve yönetimi Yüksek askeri Konsey'e (YAK) devrettiğini açıklamıştır.⁶⁴ Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, 25 Ocak 2011 tarihinde başlayan halk ayaklanması esnasında protestoculara karşı güç kullanmak üzere güvenlik kuvvetlerine emir vermek suçlamasıyla 25 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Yönetim YAK'a devredilmiştir. Yönetimi devralan YAK halkın nabzını tutan bir

⁶⁴Celalettin Yavuz ve Serdar Erdurmaz, *Arap Baharı ve Türkiye*, Berikan Yayınları, Ankara 2012, s.44

yaklaşım ile demokratikleşme yolunda bir yol haritası çizmiş ve sokakların sakinleşmesini sağlamıştır.⁶⁵

Nihayetinde 28 Kasım 2011 tarihinde parlamento seçimleri yapılmış ve seçimlerden % 71,5 oy oranı ile seçimi kazanan Müslüman Kardeşler (MK) ve selefi akım milletvekillerinin üçte ikisini oluşturmuştur.⁶⁶ Ancak Anayasa mahkemesi, seçimlerde yapılan usulsüzlükleri ileri sürerek seçimleri iptal etmiştir. Kaotik ortam devam ederken, 23–24 Mayıs 2012 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve yine milletvekilliği seçimlerinde çoğunluğu yakalayan Müslüman Kardeşlerin desteklediği Muhammed Mursi 2. turda %51,3 bir oy oranıyla Mısır tarihinin seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

Ancak seçim süreci devam ederken yönetimi elinde bulunduran YAK, Cumhurbaşkanlığı görevlerini ve yetkilerini sınırlayan bazı kararlar almıştır. Muhammed Mursi, seçimi kazandıktan sonrada bu kararlar karşısında çok zorlanmıştır. Bazı kamu görevlilerini yetkisi dâhilinde görevden almasına karşın, görevden alınanlar sivil itaatsizlik göstererek, yeni görevlerini kabul etmemişlerdir. Bu itaatsizliklerin en önemlisi yargı alanında olmuştur. Cumhurbaşkanının yaptığı yargı alanındaki yeni atamalara tepki gösteren binlerce yargı mensubu durumu protesto etmiştir. Bu yargı protestolarına, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin sarayının önünde başlayan ve halkın katıldığı yeni gösteriler katılmıştır ve sonunda Tahrir seçim öncesi ateşli günlerine tekrar dönmüştür. Muhalifler, yeni Cumhurbaşkanına karşı protesto gösterilerine yeniden başlamışlardır.

Yeni hükümetin kurulması da büyük bir sorun olmuştur. Koalisyon için teklif edilen çoğu bakanlıklar ilgili partilerce ret edilince hükümet kurulamamıştır ve yönetim boşluğu ortaya çıkmıştır. Bütün bu süreç devam ederken Muhammed Mursi'nin yeni anayasayı referanduma götüreceğini açıklamıştır. Yapılan referandumda %63,8 evet oyu çıkararak yeni anayasa kabul edilmiştir. Yeni Anayasada İslam Şeriatı uygulanması, Kıptiler başta olmak üzere toplumun pek çok kesiminde rahatsızlık meydana getirmiştir. Tahrir Meydanında Cumhurbaşkanına karşı yapılan gösteriler yeni anayasanın kabul

⁶⁵Ali Tandoğan, “*Arap Baharı Sürecinde Mısır*”, Ankara Üniversitesi, 2013

⁶⁶“*Mısır'da Resmi Seçim Sonuçları Açıklandı*”, <http://www.trthaber.com/>, Ocak 2012, Erişim Tarihi: Mart 2014

edilmesi ile şiddetini artırmıştır. Bunun üzerine YAK duruma el koyarak ilk defa seçimle Cumhurbaşkanı seçilen ancak hegemonya ile İsrail'e karşı olan politikaları nedeniyle çelişen Muhammed Mursi'ye karşı darbe yapmıştır. Savunma bakanı Abdulfettah El Sisi ordunun yönetime el koyduğunu açıklayıp, Muhammed Mursi'yi görevden alıp, tutuklatmıştır.

Mısır'da Arap Baharı halk açısından istenilen sonucu vermiş üst sınıf ve hegemonya seçimlerde kaybetmiştir. Ancak Hegemonya teorisinde yer olan tek güç ABD, bu durumu kabul etmemiş ve orduya yaptırılan darbe ile Mısır, BOP'ta vaat edilen demokrasi ve insan hakları değerlerinden faydalandırılmamıştır, çünkü BOP hegemonyanın gücünü pekiştirmek üzere hazırlanmıştır. Bu nedenle egemen güce karşı olan Müslüman Kardeşlere verilen demokrasi ancak çizilen sınırlar kadar olmuştur. Tarihinde ilk kez halkın oyları ile seçilen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi hapisanededir ve yargılanması devam etmektedir. Darbe ile Cumhurbaşkanı olan ve hapse atılıp yargılanan eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ise cezaevinden çıkmış ve yargılanması sona ermiştir.

Seçilen cumhurbaşkanının yerine yine darbe ile gelen yeni cumhurbaşkanı Abdulfettah El Sisi Washington'da resmi törenlerle karşılanmış ve BM genel kurulunda bütün dünya temsilcilerinin olduğu bir salonda konuşma yapmıştır.⁶⁷ Gösteriler Mısır'da devam etmektedir. Ülke karmaşanın, karmaşa döngüsünün içerisinde. Müslüman Kardeşler yönetici ve parti mensupları zaferle çıktıkları bir seçimin ardından yargılanmaktadırlar. İktidar yeniden üst sınıf ve hegemonyanın desteklediği bir liderin eline geçmiştir. Dünya'nın tek egemen gücü ve hegemonik istikrar teorisinin asıl unsuru ABD'nin Afrika ve Ortadoğu'ya "demokrasi ve özgürlük getireceğim" vaadi ise Mısır'da darbecilere verdiği destekle anlamsızlaşmıştır. Böyle bir netice, bu coğrafya insanının ABD'ye olan güvenini sarsmıştır. Ancak halka rağmen iktidarların devam etmeyeceği tarihi bir gerçekliktir.

Uluslararası dengeler ve Hegemonya teorisi açısından bakıldığında Mısır, stratejik konumu ve jeopolitik coğrafi nedenlerle tarih boyunca çok önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde ve sonrasında İngiltere'nin Hindistan'a

⁶⁷*His Excellency Abdel Fattah Al Sisi, President, www.un.org, Eylül 2014, Erişim Tarihi: Aralık 2014*

ulaşmasında en kısa yol olan Süveyş kanalını kullanması Mısır'ı her açıdan çok kritik bir konuma getirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise iktidara gelen yöneticilerin Arap Milliyetçiliği ve Sosyalizm gibi çeşitli akımlardan etkilenmiş olmaları, Sovyetler Birliği ile yeni ittifak arayışlarına girmeleri, İsrail'e olan sınır komşuluğu, Mısır Arap Cumhuriyetinin önemini giderek artırmıştır. Ancak Cemal Abdul Nasır döneminde yaşanan, İsrail'e karşı yapılan savaşların ardından gelen ekonomik kriz, dış politika açısından hegemonyanın varlığının açıkça kabul edildiği ve günümüze kadar devam eden teslimiyetin tam anlamıyla yaşandığı bir süreç yaşanmasına neden olmuştur.

2.3.4. Suriye:

Mezopotamya'nın batısında yer alan ve tarihte pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış bu coğrafya, 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 400 sene bu idarede kalan Suriye I. Dünya Savaşı'ndan sonra 1920 ila 1946 yılları arasında Fransız egemenliğine girmiştir. II. Dünya Savaşı'nı müteakip 1946 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 1946 yılından 1958 yılına kadar iktidar sürekli el değiştirmiş, sonunda ise Sovyetler Birliği ile ortak çıkarlar hem askeri hem de ekonomik anlamda gelişince, yine Sovyetler Birliği ile ikili ilişkileri iyi olan Mısır ile Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu ittifak 3 yıl sürmüştür. Arap Birliği'nin dağılması ile Suriye'de Sovyetler Birliği destekli Baas Rejimi kurulmuş ve askeri bir darbeyle 1963 yılında yönetime gelen Baas Rejimi hala iktidardadır.

Söz konusu askeri darbeler zincirinin ilki 30 Mart 1949 yılında Sünni bir Müslüman olan General Hüsnü Zaim önderliğinde gerçekleşmiştir. CIA tarafından da desteklenen darbe sonrasında Zaim, kendisini cumhurbaşkanı ilan etmiş ve parlamentoyu feshetmiştir.⁶⁸ Pek çok darbeler geçiren Suriye'de muhafazakâr partilerin iktidarda olduğu 1957 yıllarında radikal siyasi akımlar güçlenmiş; özellikle, Arap Birliği, Batı karşıtlığı, Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma, ekonomik ve siyasal alanda iyileştirmeler gibi talepler, Baas Partisi, Arap Sosyalist Partisi ve Komünist Partiyi bir araya getiren ve birlikte hareket etmelerini sağlayan temel etkenler olmuştur.⁶⁹ Baas, Suriye'nin siyasi hayatına az sayıda kentli büyük ailenin ve bunların çıkarlarını dile getiren partilerin ya

⁶⁸Salih Akdemir, “Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşumunda ki Rolü”, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/201-237%20salih.PDF>, s.211-213, Erişim Tarihi: Aralık 2014
⁶⁹“Syria, GPO for the Library of Congress”, <http://www.countrystudies.us>, 1987, Erişim Tarihi: Kasım 2014.

da önderlerin oluşturdukları gevşek birliklerin hâkim olmasına karşı gerçek bir meydan okumayı temsil etmiş; toplumda hâkim konumda olmayan sınıflardan ve büyük ölçü de Aleviler, Dürzîler ve Hıristiyanlar gibi Sünni Müslüman çoğunluğun dışındaki cemaatlerin ilgisini cezp etmiştir.⁷⁰ 1971 yılında Suriye'nin Lazkiye vilayetinden Nusayri azınlıktan Baas Partisinin başına geçen Hafız Esed ve ardından oğlu Beşşar Esed, geçen 44 yıllık zamanda iktidarlarını korumayı başarmışlardır.

Hafız Esed, 1970 yılında aldığı iktidarı, öldüğü 2000 yılı Haziran ayına kadar kanla, baskıyla, istihbarat ile korumayı başarmıştır, çünkü otoriteyi ve iktidar araçlarını ellerinde barından bu seçkinleri içinde barındıran ve devletin güç merkezi olan kurumsal yapı, Baas Partisi, Suriye Güvenlik Güçleri (Suriye Ordusu ve İstihbarat Kurumları) ve güçlü bir devlet bürokrasisinden oluşmaktaydı. Hafız Esed'in ardından gelen ve yeni cumhurbaşkanı olan oğul Beşşar Esed, reform vaatleri ve beklentileri ile göreve başlamıştır. Göreve geldikten sonra Suriye, yüzünü Avrupa'ya dönmüş ve Türkiye başta olmak üzere pek çok ülke ile ikili ilişkilerini geliştirmek için girişimlerde bulunmuştur. Ancak Suriye içerisinde bulunan üst sınıfı temsil eden Baas Rejimi, bu değişime, halkın büyük çoğunluğunun istemesine rağmen karşı çıkmışlardır. Reform süreci oldukça yavaş ve zor ilerlemiş, Tunus'ta başlayıp bölgeye yayılan Arap Baharı etkisiyle ortaya çıkan gösterilere ise kapalı rejimlerde olması gerektiği gibi şiddetle karşılık verilince ülke iç savaşa sürüklenmiştir.

11 Eylül 2001 yılında, ABD'nin kalbi Manhattan'da Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen terör saldırısını müteakip, ABD, İran, Suriye ve Irak'ı şer üçgeni olarak ilan etmiş, hemen ardından da ortaya attığı kimyasal silah bulundurma ve kullanma iddiasıyla Irak'ı 2003'de işgal etmiştir. İşgal ve sonrasında sürekli İran ve Suriye'ye tehditlerde bulunmuştur. Bu süreç içerisinde Türkiye'de iktidara gelen Ak Parti, BOP kapsamında, Ortadoğu ile ilgili inisiyatifi 2003 yılında ABD, Sea Island'da gerçekleştirilen G8 toplantılarında alınca, Suriye ile yakınlaşma süreci başlatmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ve ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyaretleri ikili ilişkilerin gelişmesine çok büyük bir ivme katmıştır. Suriye ile 2006 yılında serbest ticaret anlaşması imzalanmış, Mayıs 2008 tarihinde Suriye-İsrail dolaylı görüşmeleri Türkiye'nin arabuluculuğunda başlatılmıştır. 17 Eylül 2009

⁷⁰Albert Haruani, *Arap Halkları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 467

tarhinde Türkiye ve Suriye arasinda vize uygulaması kaldırılmıştır.⁷¹ Bütün bu olumlu gelişmeler Suriye'nin bir an önce demokrasi dönüşümüne katkı sağlamak aynı zamanda Irak'tan sonra olası bir ABD saldırısının önüne geçmek için yapılmıştır.

1980 yıllarının ortalarından itibaren petrol fiyatlarının düşmesi, yolsuzluk ve rüşvetin artması, ülkenin uluslararası platformdan izole edilmesi ve döviz sıkıntısı gibi sorunlara; 1990 yıllarının başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve doğu bloğu ülkelerden gelen dış yardımların kesilmesi de eklenince, Beşsar Esed, ülkeyi bu sıkıntılı durumdan kurtarmak için pragmatik bir karar almış ve Batı'ya yakınlaşma politikası yönelmiştir. Bu erevede, Irak'a karşı yürütülen I. Körfez Savaşı (1991) sırasında ABD'nin yanında yer alan Suriye, Irak'a barış gücü nezdinde asker göndermiş ve karşılığında körfezdeki Arap ülkelerinden parasal yardım almıştır.⁷²

Hafız Esed döneminde uygulanan ekonomik liberalleşme sayesinde güçlenen girişimci kesim ile daha çok akademisyen, avukat ve sanatçılardan oluşan aydın kesimin bir araya gelerek "Sivil Toplumun Canlanması" adı altında örgütlenmeleri, reform konularında birçok taleplerin dile getirilmesine olanak sağlamıştır.⁷³

Kapalı bir rejim olmasına rağmen Beşsar Esed'in reformlarından bir tanesi de iletişim alanında olmuştur. İnternet ve akıllı telefon kullanımı çok hızlı bir şekilde yaygın hle gelmiştir. Bu hem rejimin kendisini korumasını istihbarat açısından kolaylaştırmış, hem de toplumun bilgi, haber ve hızlı iletişim olanaklarını ulaşmasını artırmıştır. Ancak rejimin ve ülkenin bugünkü çöküşünün temelini oluşturmuştur.

Dera şehrinde duvarlara yazı yazan bir kaç liseli gencin istihbaratçılar tarafından hapse atılması, ardından durumu haber alan ailelerin karakola gelip çocuklarını istemeleri, ancak yetkililerin gelen kadınlara da kötü davranmaları sonucu toplumsal bir tepki

---

⁷¹Blent Aras, "*Suriye İle Yeni Dönem*", 2009, www.setav.org, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁷³ Meliha Benli Altunışık, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye Dış Politikası: Değişime Uyum abası, Türkiye'nin Komşuları*, İmge Kitapevi, Ankara 2002, s. 259

⁷⁴ Aytun Orhan, "*Suriye, Dönüşüm ve Türkiye*", *Stratejik Analiz Dergisi*, Asasm Yayın, Ankara 2005, 6 (65), 17.

hareketi oluşmuştur. Bu protesto gösterileri önce küçük yerleşim yerlerinde başlamış ardından da Hama, Humus ve Halep gibi büyük şehirlere sıçramıştır. Güvenlik güçlerinin gösterilere müdahalesi hep silahla olmuş, bu da halkın tepkisinin artmasına neden olmuştur. Sonrasında ise olaylar kontrolden çıkmış, günümüze kadar devam eden silahlı çatışmalara ve katliamlara dönüşmüştür.

2014 Kasım ayı itibariyle ülke genelinde çatışmalarda tespit edilebilen ölü sayısı 200.000 civarındadır. Bunun yanında dört milyon Suriyeli, mülteci durumunda komşu ülkelerde yaşam mücadelesi vermektedir. Ülke kendi içerisinde pek çok bölgeye bölünmüş ve her bir bölgede çeşitli terör grupları kendi hâkimiyetlerini ilan etmişlerdir. Suriye'de tam bir istikrarsızlık, kargaşa ve iç savaş yaşanmaktadır.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında, BOP ve Arap Baharı açısından bakıldığında yönetimi değişmeyen, ancak sınırları değişen tek ülke olarak Suriye kalmıştır. Ülkenin büyük bir kısmı rejime tepki olarak ortaya çıkan sözde İslamcı grupların birleşmesi sonucu ortaya çıkan IŞİD terör örgütünün kontrolündedir. Hegemonya pek çok kere Beşşar Esed'e yönetimi bırakma çağrısı yapmıştır ve Suriye'ye müdahale için BM güvenlik konseyinde karar çıkartmak istemiş, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ret oyları ile bu kararlar uygulanamamıştır. Şam ve Halep gibi bir kaç büyük kentte kullandığı kimyasal silahlar nedeniyle ABD, Şam yönetimine silahlı müdahalede bulunmak istemiş, Rusya'nın devreye girmesiyle kimyasal silahların teslimi anlaşmasını imzalamalarının ardından bu durum ötelenmiştir.⁷⁴

Hegemonya açısından böyle bir durumun ortaya çıkmasının bazı nedenleri vardır. Rusya'nın Akdeniz'de bulunan tek limanının Suriye'de bulunması, Nusayri azınlığın İran ile olan dinsel bağları, Çin Halk Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu'nun işbirliği bunlardan bazılarıdır.

Rusya'nın Akdeniz'e açılan kapısı, Ortadoğu coğrafyasındaki tek deniz üssü Suriye'dedir. 1971 yılında SSCB ile Suriye arasında imzalanan anlaşmaya göre Suriye'nin Tartus Limanı, lojistik ve bakım üssü olarak kullanılacaktır. Tartus, Suriye'nin Lazkiye şehrinden sonra ikinci büyük ve önemli limanıdır. Rusya, bu

⁷⁴*Suriye'de İmha Edilen Kimyasal Silahlar*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyede-ilk-kez-kimyasal-silah-tesisi-imha-edildi>, Erişim Tarihi: Nisan 2015

limanın kullanımı konusunda Suriye hükümeti ile 2005 yılında yeni bir anlaşma imzalamış ve uzunca bir süre daha burayı kullanmayı garanti altına almıştır.

Suriye'nin burayı tekrar Rusya'nın kullanımına açmasında Rusya'nın Suriye'den alacaklarının %70'inden vazgeçmesi büyük rol oynamıştır.⁷⁵ Böyle bir anlaşmanın varlığı, BOP'un Suriye'de neden başarılı olmadığını sebeplerinden biridir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin, Suriye ile olan işbirliği ise 1979 yılına dayanmaktadır.⁷⁶ İran, Irak savaşında, İran'a yardım etmesi, İsrail'in Suriye savaşında İran'ın yardım etmesi, günümüzde IŞİD ile savaşta yine İran'ın Şii milisler göndererek yardım etmesi bu iki ülkenin işbirliğinin temel nedenlerindedir. İran'ın, Şii yayılcı politika izlemesi bir başka sebep olarak görünmektedir. Suriye'de bulunan Nusayri azınlığın inanç olarak yakınlığı; İran'ın Şii politikalarının desteklenmesinin sebeplerindedir.

Resim 8. Suriye Haritası

Kaynak: Suriye Haritası, <http://www.orsam.org.tr/tr/haritaGaleri.aspx?HaritaID=13>, Erişim Tarihi: Kasım 2014.

⁷⁵Fatih Özbay, “Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, elektronik dergisi, http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008, Erişim Tarihi: Mart 2014

⁷⁶Jubin M. Goodarzi, “Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment” Ortadoğu Etütleri, 2013, Volume 4, no 2, s. 31-54.

Hegemonya, Suriye'nin geleceği için Arap Baharı yaşanan diğer ülkelerde olduğu gibi muhaliflerle çeşitli toplantılar yapmış, İstanbul'da geçici hükümet kurulmuştur. Ancak rejim hala ayakta ve muhalif gruplar ve halk ile mücadelesi devam etmektedir.

Hegemonya Teorisi açısından bakıldığında BOP'un ve Arap Baharı'nın en çok etkilediği ülke olan Suriye Arap Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin, ardından Rusya Federasyonu'nun desteklediği bir ülke olarak egemen güç ABD ile çıkarların ve hegemonyanın çatıştığı bir ülke olmuştur. Hegemonya tarafından ekonomik yaptırımlar uygulanmış, yöneticileri tecrit edilmiş, muhalifler silahlandırılmış, ancak rejim bir türlü bertaraf edilememiştir. Rusya'nın, sınır komşusu Ukrayna ile Kırım konusunda yaşadığı çatışma ve ardından Batılı güçler tarafından uygulanan ambargo, Moskova yönetiminin Suriye konusunda direncini kırmış gibi gözükse de iç savaş bütün şiddetiyle devam etmektedir.

2.3.5.Yemen:

23 milyon nüfusa sahip Yemen, Suudi Arabistan'ın güneyinde, Arap Yarım adasının da Süveyş Kanalı tarafında kalmaktadır. Bu yüzden stratejik önemi çok büyüktür. Tarihi itibariyle diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile aynı kaderi paylaşmaktadır.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V) döneminde İslamiyet ile tanışmışlardır. Halife'nin gönderdiği valiler tarafından yönetilen ülkenin bir bölümünde daha sonra Şiiğin bir kolu olan Zeydiyye mezhebini benimsemiş olan Ziyadiler yönetimi kurulmuştur. Ziyadiler, Abbasilere tabi özerk bir devlet kurmuş ve 1022 yılına kadar iktidarlarını sürdürmüşlerdir.⁷⁷ Ancak Ziyadiler Yemen'in tamamına hükmedememişlerdir. Yemen'de ilk bölünme 8. Yüzyılda gerçekleşmiş ve kabileler Sünni ve Şii olarak ülkede kuzey ve güney olarak iki kısma ayrılmıştır. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı devletine dâhil edilmiş, yönetim değişse de dini unsurlar varlıklarını devam ettirmişlerdir.⁷⁸ Özellikle Şii inancına mensup Zeydiler Osmanlı yönetimine karşı dönem isyan hareketlerine girişmişlerdir.

⁷⁷*Yemen Hakkında*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.yemenkonsoloslugu.com/yemenhakkında-1.html>, 2010, Erişim Tarihi: Ekim 2014

⁷⁸*Yemen Hakkında*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.yemenkonsoloslugu.com/yemenhakkında-1.html>, 2010, Erişim Tarihi: Ekim 2014.

Yemen'in 8. Yüzyılda başlayan bölünmüşlüğü günümüzde de devam eden mezhep çatışmalarının kaynağını oluşturmuştur. Sünniler ve Şiiler arasındaki taht kavgası günümüzde de devam etmektedir.

İngilizler, 19. Yüzyılın başlarından itibaren Aden Körfezi'nde deniz güçlerini artırmış, 1839 yılında Aden'i işgal etmişlerdir. Burayı üs edinen İngilizler daha sonra Güney Yemen olarak bilinen bölgeyi işgal etmişler Kuzey Yemen ise herhangi bir Avrupa ülkesinin sömürgesi durumuna düşmeden 30 Ekim 1918 yılına kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Bu tarihte de bağımsız olmuştur. Türkiye, Lozan Anlaşmasında Kuzey Yemen'in bağımsızlığını ve Güney Yemen'in İngiliz işgaline geçmesini resmen tanımıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devletinin Yemen'den geri çekilmesi üzerine Zeydilerin lideri İmam Yahya -Güney Yemen hariç- ülkenin bütününde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bir taraftan Sünniler ile Zeydilerin dışarıdan kontrol eden bir güç olmadan beraber yaşayabileceklerini gösterirken; diğer taraftan Zeydilerin taassubu yüzünden Osmanlılar ile başlayan modernleşme sürecine geri dönmüştür. Sistemi Zeydileştirmeye çalışan İmam Yahya'nın uygulamaları hiçbir tarafı tatmin etmemiştir. İç çekişmeler, İmam Yahya'nın 1948 yılında suikastla öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. İzleyen yıllarda Yahya'nın oğulları da iktidarı kontrol etmekte başarı sağlayamamıştır. 1962 yılında cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak seçilen cumhurbaşkanları ülkenin gelişimine bir katkı sağlayamamıştır. Güney Yemen işgalden 1967 yılında kurtulmuştur. Başa getirilen cumhurbaşkanı iki yıl sonra Komünist partiye bağlı generaller tarafından darbe ile uzaklaştırılmıştır ve Güney Yemen, Arap yarımadasının ilk Komünist ülkesi olmuştur.

1962 yılında, Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi birleştiren Nasırizm'in etkisindeki Yemen ordusu, bazı genç subaylar eliyle yönetimi ele geçirerek Yemen Arap Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bu süreç tarafları tatmin etmemiş ve gücünü kabilelerden alan iç savaşların başlamasına engel olunamamıştır. Yemen'e Mısır ve Suudi Arabistan beraber müdahale etmiş, fakat yeni problemler ortaya çıkmıştır. Gelişmeler Güney Yemen'i de etkilemiş ve Aden'i tahliye etmeye niyetlenen İngiltere'ye karşı millî sesler de yükselmeye başlamıştır. Nitekim tahliyenin ardından 1967 yılında Aden ve

etrafındaki vilayetlerden oluşan Güney Yemen Arap Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.⁷⁹ 1990 yılına kadar ayrı cumhuriyetler şeklinde varlıkları devam etmiş, 22 Mayıs 1990 yılında iki ülke birleşerek tek bir cumhuriyet olmuşlardır. Fakat Güney Yemen'de bulunan yöneticiler yapılacak seçimlerde kaybetme riskini göze alamayıp ayrılmak istemişler ancak Kuzey Yemen buna müsaade etmeyip Güney Yemen'in tamamında kontrolü ele geçirmiş ve tek cumhuriyet olarak bütünlüğün korunmasını sağlamışlardır.

Resim 7. Yemen Haritası;

Kaynak: *Yemen Haritası*, www.worldatlas.com, 2010, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Ali Abdullah Salih 32 yıllık iktidarı döneminde çok fazla bir ilerleme sağlanamamıştır ve Tunus'ta başlayan Arap baharı kıvılcımı Yemen'e sıçramış ve 3 Şubat 2011 tarihinde başlayan gösteriler sonunda ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Güney Yemen'den katılan siyasetçiler ve kabile temsilcileri, birçok haktan mahrum kaldıkları gerekçesi ile ayrılık isteklerini dile getirmeye başladılar. Bu güçlü taleplerin etkisi altında sorunu biraz daha ertelemeyi amaçlayan bir "Çözüm Belgesi" ilan edildi.

⁷⁹Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Ocak 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Belge, görünüşte Güney Yemen'i bütünü bir parçası haline getirmekte, ama aslında diğer taraflarda yeni parçalanmalara imkân vermektedir. Her ne kadar Yemen tarihinde hiçbir zaman üniter bir devlet felsefesi geliştirilmemiş ise de federal yapıyı destekleyen ve sınırları belli olmayan bu yeni belge, Yemen'i Arap Baharı öncesine geri götürecek tehlikeler barındırmaktadır.⁸⁰

Çözüm Belgesi adeta geçmişteki hataların bir tazminatı olarak Yemen'i beş, altı hatta gerekiyorsa daha da fazla federal bölgeye ayırmaktadır. Fakat bu belgenin ilan edildiği saatlerde bile Kongre'de temsilcileri olan kabile veya gurupların uzantıları bu kavramlardan çok uzak bir anlayışla kendi aralarında savaşmaktadırlar. 2013 yılının son haftasında, onlarca gurubu temsil eden on yedi kişinin imzasıyla yayımlanan belgede ileri sürülen "Yeni Birleşik Yemen" yerine gelecekte bambaşka bir Yemen'in karşımıza çıkma ihtimali yüksektir.⁸¹

Yemen güvenlik sorunlarını aşamamıştır. El Kaide ve benzeri terör örgütlerinin bu coğrafyada kolayca varlık gösterebilmesini bahane eden ABD'nin insansız hava uçakları sivilleri tehdit etmektedir. Diğer taraftan Arap Baharı sonrası inisiyatif alan Körfez ülkeleri gözlemci olmayı sürdürmüş, ama gerekli ve yeterli katkıyı sunamamışlardır. Yemen halkının yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yemen'in sınırlı kaynaklarının, hükümetin bölgelere adil dağıtması ve merkezi otoriteyi sağlayacak teşkilatlanmaya imkân verememesi, Yemen'in en temel çıkmazlarından biridir.⁸²

Yemen'de şu an El Kaide örgütünün terör estirdiği bir ortam, Federal yapıya bağlı bir bölünmüşlük ve BOP ve Arap Baharı sürecinin etkilerinin sonuna kadar hissedildiği bir durum vardır. Ülkede yönetim değişmiştir ancak akabinde ne olacağı hala meçhuldür.

⁸⁰ Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arak-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Ocak 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁸¹ Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arak-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Ocak 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁸² Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arak-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Ocak 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Hegemonya açısından bakıldığında ise BOP bağlamında ülke 8. Yüzyıldan beri süre gelen taht kavgalarının, Sünni- Şii çekişmesinin yaşandığı bir ülke olması, Soğuk Savaş döneminde Güney Yemen'in egemen güç karşısında yer alması, ardından tekrar birleşip tek bir ülke olan ülkenin tekrar bölünmüşlüğe doğru gitmesi, Yemen'in yakın geleceğinin çok büyük tehlikeler içerdiğini göstergesidir.

2.3.6. Irak:

Irak'ın içerisinde yer aldığı Mezopotamya bölgesi, dünyanın ilk ve önemli yerleşim merkezlerinden bir tanesidir. M.Ö. 7. Yüzyıla kadar Sümer, Akad, Babil ve Asurların yaşadığı bölgeye, bu yüzyılda Persler hâkim olmuştur. Ardından ise Grek, Roma, Bizans ve Sasaniler'in temsil ettiği diğer büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İslamiyet'in doğuşu ve hızla gelişmesi ile birlikte Müslümanlar uzun süre bölgeye hâkim olmuşlardır.⁸³ Ardından Abbasiler, Emeviler ve 1055 yılında Selçukluların hâkimiyetine girmiştir. Müteakiben Moğol istilasıyla ülke ve tarih harap edilmiş, zamanın en büyük ilim ve ticaret merkezi yakılıp yıkılmıştır. 1534 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren bu topraklar 1918 yılına kadar tarihinde en uzun süreli olarak bir devlete bağlı kalmıştır. Irak, İslam tarihi boyunca Sünni Anadolu Türkleri ile Şii İran Türkleri arasındaki hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur.⁸⁴

Irak, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından, 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile bir İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak ordusu, 22 yaşındaki Kral II. Faysal'ın da öldürüldüğü kanlı bir darbe ile yönetime el koyarak Cumhuriyeti ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan iki başlı dünya düzeninde Irak, Suriye ve Mısır gibi Sovyetler Birliğini tercih etmiştir. Sosyalist Arap Baas Partisi, 8 Şubat 1963 yılında yönetimi ele geçirmiştir. 1958 yılından Baas Partisi'nin darbesine kadar 4 devlet başkanı değiştiren Irak, 1979 yılından 2003 yılına kadar Saddam Hüseyin tarafından yönetilen bir dönem geçirmiştir.

⁸³ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

⁸⁴ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni dünya düzeninde, Sovyetler Birliği ile işbirliği yapan devletler ve yöneticilerine yönelik başta Irak olmak üzere pek çok operasyon yapılmıştır. Sekiz yıl süren İran-İrak savaşı sonrasında, Saddam Hüseyin'in güneyde Kürtlere karşı uyguladığı şiddet politikaları, Kuveyt'i işgal etme girişimi ve ABD'ye yapılan terör saldırıları Irak'a yapılacak bir müdahalenin temelini oluşturmuştur.

Kuweyt'in kurtarılışını takiben BM Güvenlik Konseyi (BMGK) Irak'ın tüm kitle imha silahlarını bırakmasını ve BM denetimine izin vermesini şart koşmuştur. Ancak Irak'ın 12 yıl süresince BMGK kararlarına uymaması üzerine, ABD Mart 2003 tarihinde Irak'ı işgal etmiştir.⁸⁵ İşgalin ardından, 21 Nisan 2003 tarihinden 28 Haziran 2004 tarihine kadar ülkeyi geçici bir konsey yönetmiştir. Geçici anayasa ve ülkenin demografik yapısına göre 25 üyeden oluşan bir konseyin ülkeyi yönetmesine karar verilmiştir. Atanan bu konsey üyeleri ise geçici bir anayasanın yapılması sürecini işletmişlerdir. 2009 yılında yapılan yerel seçimleri müteakip 2010 yılında parlamento seçimleri yapılmış ve Şiilerin desteklediği Nuri El-Maliki'nin lideri olduğu Dava Partisi⁸⁶ seçimlerden birinci parti olarak çıkmış ve kurulan koalisyon ile Irak'ı 4 yıl yönetme hakkı kazanmıştır. Mayıs 2014 tarihinde yapılan seçimleri de 2010 yılı seçimlerine benzerlik gösteriyordu. Kazanan tekrar Şiilerin desteklediği geçmiş seçimin galibi Nuri El-Maliki ve kurduğu Şii ittifak olmuştur.

2010 ve 2014 yılları arasında ülkede yaşanan terör olaylarına, yolsuzluklara ve verilemeyen kamu hizmetlerine karşın Nuri El-Maliki ittifakının yeniden seçilmiş olması çok şaşırtıcıdır. Şöyle ki, Musul'da insanlar araçlarına benzin alabilmek için saatlerce kuyrukta beklemektedirler, elektriğin kesilmediği bir gün dahi yoktur ve halk mahalle aralarına kurulmuş büyük jeneratörlerden elektrik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Belediye hizmetleri tam manasıyla yapılamamakta, sokaklar çöp yığınları ile dolu olup hastalık saçmaktadır. Özellikle Nuri El-Maliki'nin iktidara gelmesinden sonra orduda bulunan bütün Sünni komutanların görevden alınmış ya da emekliye sevk edilmiştir. Ardından göreve getirilen Şii komutanlar, Musul ve El-Anbar gibi Sünni nüfusun yoğun olarak yaşadığı şehirlere görevlendirilmişlerdir. Güvenlik gerekçesi ile bu şehirlerin

⁸⁵Tayyar Arı, "*Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*", Alfa Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 553-675

⁸⁶Taha Özhan ve Mete Çubukçu, "*İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Irak Seçimleri*", Nisan 2010, www.setav.org. Erişim Tarihi: Ekim 2014

mahalleleri 3 metrelik duvarlarla çevrilmiş ve mahalleye girişler ise askeri kontrollerin yapıldığı tek bir kapıdan yapılabilmektedir. Sünni halk üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmak amacıyla yapılan bu uygulamalar, silah ve bomba sesleri ile üst seviyeye çıkartılmaktadır. Bütün bunlara rağmen, seçimden aylar evvel, çok büyük ekonomik sıkıntıların hissedildiği Irak'ta, öğrencilere burs dağıtılması, seçimde oy vereceklere temel gıda ihtiyaçlarının ücretsiz dağıtılması, memurlara yapılan zamlar gibi bazı küçük ekonomik iyileştirmeler seçim sonucunu etkileyen faktörler olmuştur.

Hegemonyanın tek başına hâkimiyet kurmak istediği ve belki de BOP'un ortaya çıkarılmasının en önemli sebeplerinden biri olan, dünyanın en zengin ikinci petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip Irak'ta işgalden sonra huzur ve istikrar sağlanamamıştır.

Resim 8. BOP Haritası

Kaynak: *Yeni Ortadoğu Haritası*, www.nytimes.com, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Ülke, özellikle Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı şehirler, büyük bir baskı altında olmanın verdiği bir tepkiyle yönetime isyan etmiş, küçük bir grup olarak özellikle devletin güvenlik güçlerine karşı yaptıkları eylemlerle önceleri halkın içten içe sempatisini kazanan bazı örgütler daha sonraları halkın verdiği lojistik destekle güç kazanmış, başta Suriye olmak üzere, Irak'ın büyük bir bölümünde hâkimiyetlerini ilan etmişlerdir. Aslında BOP bağlamında bakıldığında bu coğrafyanın Sünni, Şii ve Kürt olarak bölünmesi öngörülmüş, bunun içinde haritalar hazırlanmıştır. Ancak ABD her ne kadar bazı müttefikleri ile birlikte savaş kararı olsa da, sahada tek başına kalıp fazla sayıda asker kaybedince ve bunun sonucunda Amerikan kamuoyunun çok fazla tepkisini çekince, projenin uygulanması için bazı örgütlerin kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

2.3.7. Kuveyt:

Yakın geçmişin yeni kurulan devletlerinden olan Kuveyt, El Sabah ailesinin de içinde bulunduğu Utub kabilesinin İran'dan gördüğü baskı üzerine Bahreyn'den Osmanlı eyaleti olan Basra'ya iltica etmesi, daha sonra Osmanlı Devleti'nin izniyle bir bölümü o sıralarda daha ziyade balıkçılar barınağı ve Ahsa kabilelerinin yazlıkları olan Kuveyt'e yerleşmesi ile ortaya çıkmıştır.⁸⁷ Diğer körfez ülkelerinde olduğu gibi Basra Körfezi'nin hemen yanında yer alan Kuveyt, Osmanlı ve İngiliz devletleri için 18. ve 19. Yüzyıllarda siyasi çekişmenin yaşandığı bir yer olmuştur. Almanların, Hicaz demiryolundan yararlanmak istemeleri ve bunu için Osmanlı Devleti ile yaptıkları antlaşmalar bölgeye rahatsızlık vermiş; bir de buna iç çekişmelerden kaynaklanan sorunlar eklenince, Kuveyt Emiri, İngilizler ile bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. 1899 yılında Britanya İmparatorluğu ile imzalanan anlaşma uyarınca, İngilizlerin güvencesi ve denetimi altında Osmanlı'dan yarı bağımsızlık kazanmıştır. Bu anlaşma ile Kuveyt fiilen İngiliz mandası haline gelmiştir. 1914 yılında, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından Britanya İmparatorluğu, Kuveyt topraklarının himayesine girdiğini ilan etmiştir.⁸⁸

⁸⁷ *Kuveyt Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://kuveyt.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=156219>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

⁸⁸ *Kuveyt Ülke Profili*, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-kuveyt>, Aralık 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Kuveyt'te Milletler Cemiyeti kararıyla İngiliz mandası tesis edilmiş ve bu statü 1961 yılına kadar sürmüştür. 19 Haziran 1961 yılında, 1899 yılında imzalanmış olan Anlaşma'nın sona erdirilmesiyle Kuveyt'in bağımsızlığı ilan edilmiştir.⁸⁹

Yönetim biçimi anayasal emirlik olan Kuveyt'te, yasama yetkisi, emir ve halk tarafından seçilen 50 üyeli Ulusal Meclis'in elinde bulunmaktadır. Ancak başbakanın, Emir tarafından seçilmesi parlamentonun yetkisini kısıtlamaktadır. Resmi rakamlara göre nüfusun %70'i Sünni, %30'u Şii'dir. Ülkede GSMH 136,5 milyar dolar ve kişi başına düşen milli gelir ise 48,900 dolardır.⁹⁰

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile bölge bir kez daha önem kazanmış, ardından ise ABD'nin müdahalesi ile Irak Silahlı Kuvvetleri buradan çıkartılmıştır. Bunun ardından ise bölgenin en büyük ABD üssü kurulması konusunda çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.

Arap Baharı sürecinde 2011 yılı Mart ayında yüzlerce kişi başbakanın istifası ve siyasi reform talebiyle gösteri yapmıştır.⁹¹ Yönetim ise bu gösterileri sınırlandırmak için çeşitli tedbirler almıştır. Bu amaçla her aileye 1000 dinar yardımın yanında Şubat 2011 ile Mart 2013 tarihleri arasında temel gıda maddeleri ücretsiz hale getirilmiş ve işçi ücretlerine yüzde 115 oranında zam yapılmıştır.⁹²

Kuveyt'te Arap Baharı'nın etkisi diğer körfez ülkelerinde olduğu gibi çok sınırlı olmuştur. Ülkeyi yönetenler, ekonomik yardımlar ile süreci sağlıklı bir şekilde sonlandırmış herhangi bir iç karışıklık ya da kanlı bir eylem olmadan olaylar kontrol altına alınmıştır.

Tarihi boyunca egemen güçlerle işbirliği içerisinde olan Kuveyt, Osmanlı Devleti, İngiliz Krallığı ve son olarak ABD ile işbirliği içerisinde olmuştur. Üst sınıfı tanıyan siyaset anlayışı, hegemonyanın çıkarlarına uygun davranan uluslararası ilişkiler anlayışı ülkenin istikrarlı ve huzurlu bir şekilde hayatını idame etmesine olanak sağlamıştır.

⁸⁹ *Kuveyt Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://kuveyt.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=156219>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹⁰ *CIA World Factbook*, http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/countrytemplate_qa.html, Mayıs 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹¹ *Kuveyt'te Yüzlerce Kişi Başbakanın İstifası İçin Yürüyüş Yaptı*, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1104444&title=kuveytte-yuzlerce-kisi-basbakanin-istifasi-icin-gosteri-yapti>, Mart 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹² Prasanta Kumar Pradhan, "Wake Up Call For Persian Golf Ruler", Mart 2011, http://www.idsa.in/idsacomments/wakeupCallforPersianGolfRuler_pkpradhan,_080311, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Resim 9. Kuveyt Haritası

Kaynak: *Kuveyt Haritası*, www.turkcebilgi.com, Erişim Tarihi: Kasım 2014

2.3.8. Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri:

Suudi Arabistan, Hz. Havva ile Hz. Adem'in buluşma noktasıdır. Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşası, İslam peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)'in doğumu ve ilk vahyin Mekke'de inmesi gibi önemli olaylar, insanlık tarihi açısından bu coğrafyayı çok önemli kılmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi ile bölge Osmanlı Devletine geçmiş, ancak büyük bir bölümünün çöl olması nedeni ile tam anlamıyla hükmedilememiştir. Bedevilerin etkisi sonraki dönemlerde fazlasıyla hissedilmiş ülkenin orta kesimi olan Necd bölgesinin hâkimi konumundaki Muhammed bin Suud, siyasi gücünü bir din adamı olan ve İslamiyet'te inanıla gelenden farklı bir doktrin geliştiren Muhammed Abd Al-Vahhab ile birleştirerek yeni bir mevcudiyet ortaya çıkarmıştır. 18. Yüzyıl başlarında bugünkü Riyad'a yakın Ad Driyah'da oluşturulan bu ikili yapıdaki idari anlayış, bugün

de Suud hanedanının yönetiminin temelini oluşturmaktadır.⁹³ Bugünkü Suud hâkimiyetinin temelleri Abdülaziz Al Suud tarafından 1902 yılında atılmıştır.⁹⁴ Giderek güçlenen Abdul Aziz El Suud, I. Dünya Savaşı'nda İngilizler ile birlik olmuş ve Osmanlı Devletine karşı savaşmış ve elde ettiği üstünlük ile bugünkü Suudi Arabistan'ın temellerini atmıştır.

18. Yüzyılda Suudi Ailesi, İngilizlerle işbirliği içerisinde 16. Yüzyıldan beri tüm Arap yarımadasına hâkim olan Osmanlı Devletine karşı silahlı mücadeleye girmiş ve I. Dünya Savaşının bitmesinden sonra Suudi ailesinin, Necd Bölgesinde hâkimiyet kurması ile bölgedeki Osmanlı'nın hâkimiyeti sona ermiştir.⁹⁵ Bölgesinde giderek güçlenen Suudlar, İngilizlerin de katkısıyla 1932 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bugünkü devletin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1932 yılından 1953 yılına kadar 'kurucu Kral' olarak tahtta olan Kral Abdülaziz, bugünkü Suudi Arabistan kamu yönetimi yapısının şekillenmesinde ve kurumsallaşmasında en büyük paya sahip olan kişi olmuştur.⁹⁶

1950 yılında ABD ile ortaklaşa kurulan Arab American Company (ARAMCO) isimli şirketin yüzde elli oranına sahip olmasının ardından ülke, sosyal ve ekonomik olarak gözle görülür bir gelişim göstermiştir. Bunun yanında, ABD ile imzalanan çeşitli antlaşmalar ile ABD'nin bölgede askeri üsse sahip olmasının yanı sıra askeri işbirliği sağlanmıştır. 1990 yılına kadar devam eden bu durum, muhalefetten ve ulemadan gelen baskılar sonucunda daha fazla devam ettirilememiştir. Kral Abdülaziz vefat etmeden az önce 1953 yılında da ilk olarak kral'a karşı sorumlu ve kral'ın yürütme yetkisini kullanma aracı olan bakanlar kurulunu oluşturmuştur.⁹⁷ Ancak yine muhalefet ve ulemadan gelen tepkiler bu reformların sınırlı olarak kalmasında etkin olmuştur. 2005 yılında tahta geçen Kral Abdullah bütün bu baskılara rağmen çok önemli bazı reformlara imza atmıştır. Bunların en önemlisi de toplumda kamplaşmayı önlemek ve

⁹³ *Suudi Arabistan Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹⁴ *Suudi Arabistan Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹⁵ Ahmet Hamdi Aydın, "Arap Baharı ve Suudi Arabistan", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012, *KSÜ İİBF Dergisi*, s.32

⁹⁶ Ahmet Hamdi Aydın, "Arap Baharı ve Suudi Arabistan", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012, *KSÜ İİBF Dergisi*, s.32

⁹⁷ Ahmet Hamdi Aydın, "Arap Baharı ve Suudi Arabistan", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012, *KSÜ İİBF Dergisi*, s.32

değişim konusunda ortak payda oluşturmak amacıyla farklı kesimleri bir araya getiren Ulusal Diyalog Süreci'ni başlatmak olmuştur.⁹⁸ Bu durum özellikle artan terör saldırılarına karşı alınan en somut adım olmuştur. Ardından kral karşıtı siyasi mahkûmların serbest bırakılması, insan hakları komisyonunun kurulması, genel af, memur maaşlarına yapılan zamlar, ülke içi petrol fiyatlarının düşürülmesi ve milli gün kutlaması gibi bazı çok önemli reformlar yapması, aynı zamanda kralın halk nezdinde itibarının artmasını da sağlamıştır.

Bütün bu olumlu gelişmeler, Büyük Ortadoğu Projesinin en önemli ayağı olan Arap Baharı bu ülkede etkisi neredeyse hiç görülmemiştir. Sınırlı da olsa El-Şarkiye bölgesinin kenar mahallesi olan El-Katifte bazı gösteriler ve olaylar yaşanmış bazı siyasi tutukluların serbest bırakılması istenmiştir.⁹⁹ Bu tür hareketlerin yayılmasını engellemek için devlet bazı tedbirler almıştır. İlk önce 2011 yılının Mart ayında Suudi içişleri bakanlığı bir bildirge yayınlarak 30 Aralık 2008 tarihinde yayınlanan 'her türlü gösteri, yürüyüş, protesto ve bunlara davetlere olan yasağı' içeren kararnameyi tekrarlamış ve bunların 'İslam Şeriatının prensiplerine ve Suudi toplumunun adetlerine ters olduğunu' ilan etmiştir.¹⁰⁰ Ayrıca diğer ülkelerdeki olayları yakından takip eden Suudi yönetimi, açıkladığı reform paketi ile zaten zayıf olan muhalifleri başlangıç aşamasında etkisiz hale getirmiştir. 23 Şubat 2011 tarihinde açıklanan paket ile 36 milyar dolarlık bir ekonomik reform yürürlüğe konulurken, devlet memurlarının maaşlarına yüzde 15 zam yapılmış, işsizlik ve ev yardımları arttırılmıştır. Aynı şekilde Suudi yönetimi sosyal harcamalara ağırlık vermiş; iki yıl içerisinde 1 milyon işsize iş vaat etmiş, ayrıca çalışanlara hayat pahalılığı ile mücadele için yüzde 15 oranında bir ikramiye verilmesine karar vermiştir. Bunun yanında Kral 1,2 milyar Riyali de, sosyal yardım fonlarından faydalananların sayısının artırılması ve kadınların mesleki eğitim programları için harcamıştır. Diğer taraftan, Suudi Arabistan Kralı Abdullah, Arap dünyasını kasıp kavuran olaylar esnasında takındıkları sağduyulu tutumdan dolayı halka

⁹⁸ *Suudi Arabistan Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

⁹⁹ *Suudi Arabistan'da Protesto Gösterileri Büyüyor*, www.turkishfarsnews.com, Şubat 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹⁰⁰ *Ministry Reiterates Ban On Protests*, <http://www.saudigazetta.com.sa/index.cfm?method=homregcon&contentID=2011030695225>, Mart 2011 Erişim Tarihi: Kasım 2014

93 milyar dolarlık fon aktarmıştır.¹⁰¹ Suudi Arabistan'ın özel durumu ve kralın halka yapmış olduğu jestler ve belki de en önemlisi, yapılan bazı reformlar ve atılan adımlar bölgede Arap Baharı'nın etkisini sınırlandırmıştır. Ancak yönetim diğer ülkelerde devam eden sosyal olaylara yabancı kalmamış, dış siyasette aktif rol almıştır. Özellikle Suud Kralı Abdullah'ın bu reformlar kapsamında Çin, Hindistan, Malezya ve Pakistan ziyaretlerinin yanı sıra Türkiye'ye olan ziyaretleri¹⁰² bu açılımın ve dış siyasetin birer yansımaları olarak önümüze çıkmaktadır.

Suudi Arabistan Krallığı, Hegemonik İstikrar Teorisinin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra şartsız bir şekilde uygulandığı ya da ülke tarafından kabul edildiği yerdir. Egemen güçle çıkar çatışmalarının hiç bir şekilde görülmediği bu ülkede, Arap Baharı'nın etkileri de neredeyse yok denilecek kadar az olmuştur.

Resim 10. Suudi Arabistan Haritası

Kaynak: *Suudi Arabistan Haritası*, www.turkebilgi.com, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Arap Yarımadasının batısında yer alan Katar, Basra Körfezi'ne açılan kapı olma özelliği ile stratejik bir konumdadır. ABD'nin yarımadadaki en büyük üssünü barındırması, yer

¹⁰¹*Suudi Kraldan 93 Milyar Dolarlık Jest*,

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=eb86ef4e-93a9-433e-b467-2712b65bb247>, Mart 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹⁰²*Suudi Arabistan Tarihi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı,

<http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

altı kaynakları bakımından dünyanın en büyük üçüncü doğal gaz rezervine sahip olması ülkenin önemini daha da artırmıştır.

Tarihi itibariyle Babil'lerin, Selçukluların yaşadığı bölge İslamiyet'in yayılmaya başlaması ile Emevi ve Abbasiler gibi Müslüman olmuş bir ülkedir. Yavuz Sultan Selim ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Sonrasın da ise I. Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti bölgeden çekilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden ayrılması, Batılı güçler için yeni bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve bölgeyi egemenlikleri altına alarak emperyalist amaçlarına uygun şekilde yapılandırmışlardır.¹⁰³ Bunun için ise bir sebep bulmak zor olmamıştır. Ra's el-Hayma'da üstlenen korsanlar, bir İngiliz subayının karısını kaçırmışlardır. Bu bahaneyle bölgeye 1809 yılında ilk İngiliz savaş gemilerini göndererek, bölgeyi işgal eden İngiltere, diğer Emirlikleri de denetim altına almasıyla sonuçlanacak ilk anlaşmayı (Birleşik Arap Emirlikleri'nden) Ra's el Hayma Emirliği'yle imzalamıştır. Bu yapılan anlaşma 1820 yılında diğer altı emirlikle de yapılmış ve böylece Körfez'de İngiliz koruyuculuğu (protektorası) başlamıştır.¹⁰⁴

19. Yüzyılın sonlarına doğru Al Tani emirliği kuruldu ve 20. Yüzyılın başlarına kadar İngiliz himayesinde kaldı. Katar, 1971 yılında İngilizler himayesinden ayrılarak, tamamen bağımsız bir ülke oldu. Bu olaydan kısa süre önce Katar, Birleşik Arap Emirlikleri'nin bir parçası olma teklifini reddetmişti. 1972–1995 yılları arasında ülkeyi yöneten ilk emirin ardından, yönetime el koyan Katar Emiri Hamad bin Halife Al Tani göreve geldi.¹⁰⁵ 1995 yılında aile içi bir darbeyle yönetimi babası Şeyh Khalifa'dan devralan Katar Emiri Şeyh Hamad Bin Khalifa Al-Thani'den¹⁰⁶ sonra Katar, uluslararası camiada da tanınır hale gelmiştir. Katar'da hükümet Emir tarafından tayin edilmektedir. Üyelerin tayinle belirlendiği bir danışma meclisi de bulunmaktadır. Meclis sınırlı bir yasama yetkisine sahiptir ve emirin meclisin kabul ettiği yasaları veto etmek hakkı bulunmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰³Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Mücadelesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s.27

¹⁰⁴Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Mücadelesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s.102

¹⁰⁵ "Ülke Profili, Katar", www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-katar, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁰⁶ *Katar'ın Siyasi Görünümü*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr/katar-siyasi-gorunumu.tr.mfa, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁰⁷ Encyclopedia Britannica, *Katar*, www.britannica.com/EBchecked/topic/485603/Qatar, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Ülkede gayri safi milli hâsıla (GSMH) 150,6 milyar dolar ve kişi başına düşen milli gelir ise 179 bin dolardır.¹⁰⁸

Emir, sosyal harcamalara büyük önem vermekte, özellikle doğal gazdan elde ettiği gelirler ile altyapı, eğitim ve sağlık harcamaları yapmaktadır. Ülke de elektrik ve suyun bedava olmasının yanında vatandaşlardan vergi alınmamaktadır. Ayrıca yönetim halka evlilik kredisi vermekte, ev sahibi olmaları için toprak sağlamaktadır. Hayat standardı oldukça yüksek olan Katar halkının siyasete olan ilgisi bu nedenle düşük olmakta ve muhalefet gelişmemektedir.¹⁰⁹

Resim 11. Katar Haritası

Kaynak: *Katar Haritası*, www.turkcebilgi.com, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Katar'da, Arap Baharı etkisi neredeyse hiç görülmemiştir. Toplumun refahı bu tür hadiselerin ortaya çıkmasını önleyecek kadar yüksek olmuştur. Anayasal monarşi ile yönetildiği ve toplumun değişik kesimlerinden insanlar mecliste temsil edildiği için

¹⁰⁸ CIA World Factbook, Katar, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/countrytemplate_qa.html, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹⁰⁹ "Osmanlı Paşalık Vermedi, Ama O Şimdi Çok Zengin", Hürriyet Gazetesi www.hurriyet.com.tr/ekonomi/17456269.asp, Nisan 2011, Erişim Tarihi: Ekim 2014

herkes ülke yönetiminde söz sahibidir anlayışı var olduğu için muhalefet gelişmemiş ve bu süreçte hiç bir toplumsal olay yaşanmamıştır.

Hegemonik İstikrar Teorisi açısından bakıldığında ise, kurulduğu ilk günden bugüne kadar egemen güçlerin himayesinde olan Katar, zamanın egemen gücü Osmanlı Devleti'nin ardından İngiltere'nin himayesinde iken günümüzde Ortadoğu'nun en büyük ABD üslerinden birini barındırıyor olması nedeniyle hegemonun himayesindedir. Sahip olduğu yeraltı zenginlikleri ile elde ettiği gelir, ülkenin herhangi bir çıkar çatışmasına girmesine gerek bırakmamaktadır. Ancak Arap Baharı'nın yaşandığı 2011 yılından sonra Mısır, Suriye ve Irak'a karşı bazı siyasi ve askeri girişimleri desteklemiş, ancak bu destek uzun süreli olmamıştır.

Bahreyn, Katar ile Suudi Arabistan arasında bir ada devletidir. Tarihi diğer körfez ülkeleri ile aynıdır. Diğer körfez ülkelerinden ayrılan en belirgin özelliği ise içinde barındırdığı Şii nüfustur. Ülke, El-Halife ailesi öncesinde İran kontrolünde olduğu için Müslüman nüfusun büyük bir kısmı İran etkisinde olan Şii mezhebinden etkilenmiştir. Bahreyn Krallığı 1783 yılından beri El-Halife ailesi tarafından yönetilmektedir. 1861 yılında İngiliz koruması altına girmiştir. 1971 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. 1972 yılında Kurucu Meclis faaliyete geçmiştir. İlk Anayasa Haziran 1973 tarihinde ilan edilmiştir. Aralık 1974 tarihinde düzenlenen genel seçimler sonrası "Ulusal Meclis" açılmıştır.¹¹⁰ Önce emirlik olan ülke daha sonra 2001 yılında anayasal monarşiyi kabul ederek krallık olduğunu ilan etmiştir. 2002 yılında son 30 yılda yapılan ilk kapsamlı seçimle meclisin 40 üyesi seçilmiştir. Meclise 12 Şii milletvekili girmiştir.¹¹¹

Bahreyn Krallığı için Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası (GSMH) 34,9 milyar dolardır.¹¹² Gelirleri yeraltı kaynaklarından karşılanmaktadır. Şii nüfusun yoğun olduğu ülkede zaman zaman Sünni krala karşı gerek ekonomik nedenlerle, gerekse de siyasi nedenlerle gösteriler yapılmıştır. Son olarak ise Arap baharı ile başlayan ayaklanma dalgasında Şii nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, körfez ülkelerinin en yoğun çatışmaları yaşanmış ve

¹¹⁰ *Bahreyn'in Siyasi Görünümü*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr/bahreyn-siyasi-gorunumu.tr.mfa, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹¹¹ *Ülke Profili; Bahreyn*, www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹¹² *Bahreyn*, The World Factbook, Library of CIA, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html, Erişim Tarihi: Ekim 2014.

gösterilerde 79 kişi ölmüştür.¹¹³ Sert müdahalelerle bastırılan gösterilerin ardından Emir her bir aileye 1000 dinar dağıtmıştır.

Arap Baharı'nın etkili olduğu diğer ülkeler ile aynı tarih ve yönetim yapısına sahip Bahreyn'de anayasal reformlar yapılmış ve hala yapılmaya devam edilmektedir. Ülkede demokratikleşme, insan hakları ve özgürlükler bakımından önemli ilerlemeler kaydedilmiş, ancak yönetim ile başta Şii muhalefet arasında sürekli gerginliklere yol açan ülkenin yönetim yapısına ilişkin iç siyasi sorunlar halen devam etmektedir. Çoğunluğu oluşturan Şiiler atanmış değil, adil seçimler sonucunda parlamento'ya karşı sorumlu olan seçilmiş bir hükümet, başka bir ifadeyle “meşruti monarşi” istemektedirler.¹¹⁴

Resim 12. Bahreyn Haritası

Kaynak: *Bahreyn Haritası*, www.bahreyn.org, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Bahreyn diğer körfez ülkeleri gibi hegemonya ile her zaman uyum içerisinde olmuştur. Ancak tek farklılık olarak ülke nüfusunda bulunan Şiiler ve onları destekleyen İran faktörüdür. Bahreyn'de de bir ABD deniz üssü bulunmaktadır. Bu da hegemonyanın

¹¹³ İnsan Hakları Bahreyn Merkezi, www.bahrainrights.hopto.org/en/node/3864, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹¹⁴ *Bahreyn Siyasi Görünümü*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/bahreyn-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

üstünlüğünün kabul edildiğinin en önemli delilidir. Arap Baharı başladığında körfezde en çok etkilenen ülke olan Bahreyn, Suud Krallığı'nın gönderdiği askeri destek ile gösterileri şiddet kullanarak bastırması, başta egemen güç ABD olmak üzere hiç bir gelişmiş ülkenin tepki göstermemiş olması, Bahreyn'in egemen güç kontrolünde olduğunun bir başka göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE); Abu Dabi, Dubai, Sharjah, Fujairah, Umm Al Quwain ve Aman Emirliklerinden oluşan 7 Emirliğin bir araya gelmesiyle 1971 yılında kurulmuştur. BAE, söz konusu 7 Emirliğin oluşturduğu bir Federasyon'dur.¹¹⁵ Tarihi ise Sümerlere kadar uzanmaktadır, Halife Hz. Ömer zamanında fethedilip, İslamlaştırılmış ve geneli Sünni bir topluluk olarak günümüze kadar gelmiştir.

Federasyonun kuruluşundan itibaren, devlet başkanının Abu Dhabi Emiri, başbakanın ise Dubai Emiri olması yönünde yazılı olmayan bir mutabakat vardır. Dış politika, güvenlik, ordu ve askeri konular ağırlıklı olarak Abu Dhabi Emirliği'nin kontrolündedir.¹¹⁶ Her bir Emirlik bir aile tarafından yönetilmektedir. Ancak iç işlerinde serbesttirler. Kırk kişiden oluşan bir "Federal Ulusal konsey" bulunmaktadır. Danışma kurulu gibi çalışan bu konsey, hükümetin yaptıklarının tartışıldığı ve halktan gelen taleplerin değerlendirilip bir rapor halinde yedi emirliğin liderlerinin toplandığı Yüksek konseye sunmaktadır. Yasama ve yürütme yetkisini elinde bulunduran "Yüksek Konsey" Başkanı BAE Emiri en son karar mercii olarak sunulan bu raporlar hakkında karar verme yetkisine sahiptir.

2010 yılı verilerine göre Birleşik Arap Emirliği 246,8 milyar dolar bir GSMH'ya sahiptir ve kişi başına düşen milli gelir 49.200 dolardır. Yüksek gelire sahip olan vatandaşların Arap Baharı'nın etkisiyle oluşan yönetim aleyhtarı gösterilere olan yaklaşımları farklı olmuştur.¹³³ entelektüelin imzaladığı bir genelge ile sadece kırk kişiden oluşan Federal Ulusal Konseyinin yetkilerinin artırılmasının belirtildiği bir bildirinin yayımlanmasının dışında farklı herhangi bir durum görülmemiştir. Emir ise bu

¹¹⁵ *Birleşik Arap Emirlikleri'nin Siyasi Görünümü*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr/birlesik-arap-emirlikleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹¹⁶ *Birleşik Arap Emirlikleri'nin Siyasi Görünümü*, T.C.Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/birlesik-arap-emirlikleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

talebe karşın 2011 yılı bütçesinden 1,9 milyar dolar konut sektörüne aktararak topluma ekonomik olarak farklı bir cevap vermiştir.¹¹⁷

BAE, diğer körfez ülkelerinde var olan ABD üslerinden birine sahiptir. BAE'de hegemonyaya bağlı olan bir sistem mevcuttur. Arap Baharı'nın nerede ise hiç yaşanmadığı bir ülke olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir.

Umman, İslam Peygamberinin döneminde gönderilen bir mektup ile İslam dinine davet edilen ülke, toplu olarak Müslüman olmuştur. Bilinen tarihide o zaman başlamıştır.

Resim 13. BAE Haritası

Kaynak: *BAE Haritası*, www.blogspot.com.tr, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Umman, yaklaşık 94 milyar dolarlık gayri safi yurt içi hâsılası (GSYİH) ve kişi başına düşen 27,500 dolarlık gelire körfez ülkeleri içerisinde ekonomik olarak en az gelişmiştir. Nüfusunun çok büyük bir kısmı haricilik mezhebindedir.

¹¹⁷ "Abu Dhabi Plans 1.9\$ Billion For Housing Loans",

<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentID=20110615103051>, Kasım 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Başbakanlık, maliye, dışişleri ve savunma bakanlıkları Umman Sultanı tarafından yürütülmektedir. Ülkede siyasi partiler yasaktır. Umman devlet meclisi, Sultan tarafından atanmakta, danışma kurulu niteliğinde ki Şura Meclisi ise üç yılda bir yapılan seçimle belirlenmektedir. Ülkede bazı aileler ve aşiretler güç sahibidirler.¹¹⁸

Resim 14. Umman Haritası

Kaynak: *Umman Haritası*, www.blogspot.com.tr, Erişim Tarihi: Ekim 2014

Arap Baharı'nın belli ölçüde hissedildiği bir ülke olmuştur. Ancak diğer körfez ülkelerinden farklı olarak gösteriler barışçıl yollardan çözüme kavuşturulmuştur. 17 Ocak 2012 tarihinde küçük gruplar şeklinde protestolara başlayan halk, 13 Mayıs tarihinde gösterilere tamamen son vermiştir.¹¹⁹ Gösteriler siyasetten ziyade istihdam ve maaş zamları için olmuştur. 1970 yılından bu yana ülkeyi yöneten Sultan Kabus, ayaklanmaları durdurmak için 50.000 yeni iş imkanı sağlayacağını, yolsuzluk suçlamaları karşısından kabineden üç bakanın değiştirileceğini, yakın dönemde meclis

¹¹⁸ *Umman*, Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/428217/oman>, Erişim Tarihi: Ekim 2014

¹¹⁹ Abdulkhaleq Abdullah, "Repercussions Of The Arab Spring on GCC States", Mayıs 2012, Arap Center For Research And Policy Studies, s. 9

seçimleri yapılacağını, Şura konseyinin yetkilerinin genişletileceğini ve aylık 390 dolar işsizlik parası verileceğini belirtip gösterilerin sonlandırılmasını sağlamıştır.¹²⁰

ABD'nin askeri üssü bulunan Umman yeraltı zenginlikleri ile ekonomisini devam ettirmektedir. Herhangi bir siyasal ya da askeri projede yer almamaktadır. Arap baharının çok küçük gösterilerle aşıldığı bir toplumdur.

3. Körfez Ülkelerinin BOP ve Arap Baharı Kapsamında Genel Bir Değerlendirmesi:

Arap Baharı, genel itibariyle Körfez ülkelerinde bir kaç ülke hariç hasarsız atlatılmıştır. Toplumlar, protesto gösterileri ile ekonomik olarak bazı faydalar sağlamışlardır. Siyasi olarak ise liderlerin yetkilerinde ve dolayısıyla demokrasiye geçiş olarak çok sınırlı olmuştur ancak halkın, yönetime katılımının artması olarak bazı pozitif değişimler görülmüştür.

Monarşiyle idare edilen bu ülkelerde toplum ülkelerin kendi vatandaşlarından ve başka ülkelere gelerek burada istihdam edilen insanlardan oluşmaktadır. Ülke vatandaşlarının hepsi devletleri tarafından ekonomik olarak desteklenmektedir. Arap Baharı ile başlayan süreçte Bahreyn ve Umman'da, İran'dan gelen Şii nüfus çeşitli gösteriler yapmış, devletler gösterileri bastırmakta pasif kalınca, Suudların karışıklık yaşanan bölgelere asker göndermesiyle isyanlar kanlı bir şekilde bastırılabilmiştir. Diğer ülkelerde ise halka yönetimde daha fazla söz sahibi olacağı vaat edilmiş, işsizlik ya da mali yardım adı altında ekonomik destek sağlanmıştır. Böylece olayların çok büyümeden kontrol altına alınması sağlanmıştır. Bölgenin hamisi konumundaki Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgedeki bütün ülkeler hegemon ABD ile Avrupa'nın petrol tedarikçileri konumundadırlar, stratejik önemi nedenleri ile bu ülkelerde bulunan ABD üsleri sebebiyle buralarda çıkacak karmaşıklığa müsaade edilmeyeceği ise ayrı bir gerçektir. Körfez ülkelerinin Arap Baharına ilk tepkisi, isyan dalgasının kendi ülkelerine ulaşmasını engellemek olmuştur. 2012 yılı Şubat ayı itibariyle Bahreyn, Suudi Arabistan ve Umman'da ayaklanmalar meydana gelmiş, ayaklanmaların yayılması, hem askeri güç hem de ekonomik araçlar kullanılarak kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Körfez ülkeleri bir taraftan sert güç araçlarını kullanarak ülkedeki baskıyı arttırarak muhalefete

¹²⁰ "Oman protests spread, road to port blocked", www.reuters.com, Şubat 2012, Erişim Tarihi: Ekim 2014

gözdağı verirken, diğer taraftan da istikrarı sağlamak ve halkın taleplerini karşılamak için ekonomik ve siyasi tedbirler almışlardır.¹²¹

Suriye ve Irak'ta ise diğer ülkelerden farklı olarak yönetim ve halk arasında ki sorunlar çatışma olarak ortaya çıkmış buda IŞİD gibi örgütlerin kolay bir şekilde halktan destek bulmasına sebep olmuştur. Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin bu tür örgütlere destek vermeleri aslında hegemon ülke ABD'nin de üstü kapalı bir şekilde bu tür örgütlere destek verdiği anlamını taşımaktadır, çünkü bu ülkeler ABD'nin Ortadoğu'da ki en önemli müttefikleri arasında yer almaktadır.

Aşağıda verilen tabloda 2004 yılına ait Körfez ülkelerinden ABD'ye yapılan petrol ihracatına ve ABD'den Körfez ülkelerine yapılan mal ihracatına dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo. 2. 5. 1 Körfez Ülkelerinden ABD'ye Yapılan Petrol İhraç Rakamları

Ocak-Aralık 2014

Şirket	Toplam	Körfez	% Körfez
Toplam:	2.677.611	673,392	25%
PHILLIPS 66 CO	324,584	37,261	11%
EXXONMOBIL OIL CORP	292,720	109,912	38%
VALERO MARKETING & SUPPLY CO	254,913	109,693	43%
CHEVRON USA INC	229,095	99,192	43%

¹²¹Muhittin Ataman ve Gülşah Neslihan Demir, “Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakış”, Ekim 2012, www.setav.org, Erişim Tarihi: Ekim 2014

MOTIVA ENTERPRISES LLC	167,015	136,292	82%
MARATHON PETROLEUM CO LLC	157,788	76,011	48%
BP PRODUCTS NORTH AMERICA INC	148,344	0	0%
TESORO CORP	109,810	37,484	34%
CITGO PETROLEUM CORP	92,973	0	0%
FLINT HILLS RESOURCES LP	92,470	2,564	3%
PAULSBORO REFINING CO LLC	91,557	34,655	38%
HOUSTON REFINING LP	78,095	2,889	4%
SHELL OIL CO DEER PARK	75,286	3,958	5%
PDV MIDWEST REFINING LLC	57,572	0	0%
SUNCOR ENERGY USA INC	45,475	0	0%
JP MORGAN VENTURES ENERGY CORP	38,898	0	0%
SHELL OIL PRODUCTS US	34,083	0	0%
HOLLYFRONTIER REFINING MKTG	32,503	0	0%
HUSKY MARKETING & SUPPLY CO	27,890	0	0%
TOTAL PETROCHEMICALS & REFINING USA	26,385	7,362	28%
MONROE ENERGY LLC	24,499	0	0%
BP WEST COAST PRODUCTS LLC	22,403	6,183	28%
UNITED REFINING CO	20,651	0	0%
CHS INC	18,436	0	0%
CHALMETTE REFINING LLC	17,827	0	0%

SHELL US TRADING CO	16,908	0	0%
TIDAL ENERGY MARKETING INC	16,757	0	0%
CENOVUS ENERGY MKTG SVCS LTD	16,007	0	0%
VITOL INC	15,792	0	0%
PHILADELPHIA ENERGY SOLUTIONS	13,345	0	0%
BARCLAYS BANK PLC	12,813	4,866	38%
SINCLAIR OIL CORP	11,530	0	0%
AXEON SPECIALTY PRODUCTS LLC	11,348	511	5%
CANADA IMPERIAL OIL LTD	10,487	0	0%
CALUMET SPECIALTY PRODTS PTNRS	8,785	0	0%
HUNT CRUDE OIL SUPPLY CO	8,266	4,559	55%
NATIONAL COOP REFINERY ASSOC	6,158	0	0%
ERGON OIL PURCHASING INC	5,343	0	0%
TAUBER OIL CO	5,295	0	0%
PLAINS MIDSTREAM CANADA ULC	3,909	0	0%
GLOBAL CO LLC	3,785	0	0%
CALUMET MONTANA REFINING LLC	3,723	0	0%
STATOIL MKTG & TRDG US INC	2,975	0	0%
TRAFIGURA AG	2,971	0	0%
NORTHERN TIER ENERGY CO	2,681	0	0%
ATLANTIC TRADING MARKETING	2,568	0	0%

US OIL & REFINING	2,184	0	0%
CONNACHER OIL & GAS LIMITED	1,696	0	0%
NEXEN MARKETING USA INC	1,504	0	0%
CANNAT ENERGY INC	1,299	0	0%
MEG ENERGY US INC	1,235	0	0%
TIDAL ENERGY MARKETING US LLC	1,144	0	0%
NUSTAR ASPHALT REFINING LLC	1,050	0	0%
ASTRA OIL CO LLC	841	0	0%
MERCURIA ENERGY TRADING INC	612	0	0%
LION OIL CO	508	0	0%
J ARON & CO	472	0	0%
LANSING TRADE GROUP LLC	442	0	0%
HIGH SIERRA CRUDE OIL & MKTG	317	0	0%
FREEPOINT COMMODITIES LLC	286	0	0%
HOSTETLER MIDSTREAM CONSULTING LLC	277	0	0%
POWER ENERGY PARTNERS LP	212	0	0%
ENI TRADING SHIPPING INC	200	0	0%
RIL USA INC	150	0	0%
VERMILLION ENERGY INC	119	0	0%
MORGAN STANLEY CAPITAL GRP INC	54	0	0%
MERCURIA ENERGY CANADA INC	52	0	0%

MUREX LLC	52	0	0%
MACQUARIE ENERGY NORTH AMERICA TRAD	50	0	0%
TEXPAR ENERGY LLC	45	0	0%
UET R R LLC	45	0	0%
BIOURJA TRADING LLC	44	0	0%
CARGILL INC	3	0	0%

Kaynak: "Crude Oil Imports From Persian Gulf" , <http://www.eia.gov/petroleum/imports/companylevel/summary.cfm>, 27 Şubat 2015, Erişim Tarihi: Mart 2015

Yukarıda verilen tabloda 2014 yılında, Körfez ülkelerinden, ABD'de ye yapılan petrol ihracının şirketler üzerinden miktarını göstermektedir. Petrol ihtiyacının her gün arttığı günümüzde, egemen gücün bu petrol kaynaklarının bulunduğu ülkelerde çıkacak karmaşaya müsaade etmeyeceği ortadadır.

4. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Arap Baharı Olarak Bölgeye Yansımaları:

BOP'un 2001 yılında ABD'de ikiz kulelere yapılan saldırıların ardından raflardan inerek, Büyük Amerikan Yüzyılı projesinden de esinlenilerek ortaya konulması, özellikle Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında tepkilere neden olmuştur. El Kaide gibi radikal örgütlerin Afganistan gibi ülkelerde barınıyor olması ve Saddam Hüseyin gibi diktatörlerin elinde çeşitli kimyasal silahların varlığının, dünya kamuoyu ve gelişmiş ülkeler tarafından tehdit olarak algılanması, projenin uygulanmaya başlamasının en önemli nedenleri olmuştur. Ardından Afganistan'ın işgali ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi süreci yaşanmıştır. Yukarıda bahsedilen nedenlerle bu coğrafyada yaşayan insanlar makûs talihlerine ve yaşadıkları onca sıkıntıya gösteriler düzenleyerek tepki göstermek istemişlerdir.

Tunus'ta başlayan gösteriler kısa zamanda tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasına yayılmıştır. Her ne kadar BOP planlanmış, altyapısı ile hazır bir proje olsa da, Arap

Baharı kendi kendine gelişmiş gösteriler silsilesi olarak da tanımlanabilir. Yukarıda bahsedilen ekonomik, siyasi, sosyal ve teknolojik nedenler Arap Baharı'nın süreç içerisinde halka karşı yapılanlarında etkisiyle ortaya çıkan bir hareket olduğu izlenimi de vermektedir.

Ancak ortaya çıkan bu sürece BOP açısından baktığımızda ise, kapsadığı alan itibari ile bir paralellik göstermesi dikkati çeken bir husustur. Bu konuda projenin uygulayıcısı olan ABD'nin eski dışişleri bakanlarından Condooleza Rice'ın Washington Post'ta yazmış olduğu makalede adı geçen 22 ülke ve gösterilerin yaşandığı ülkeler ortaktır. Bu da ister istemez, BOP ile Arap Baharı arasında bir ilinti kurulmasına neden olmaktadır.

Her iki olayın ülkelere yansımaları ise çok farklı olmuş, bu da farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Baharın başlangıç noktası olan Tunus'ta halk istediği sonucu almış, ülke demokratik seçimlerle gelen bir hükümetin sunduğu anayasayı referandumla kabul etmiş ve süreci başarıyla tamamlamıştır. Tunus'ta sivil toplum ve parti temsilcilerinden gözlemcilerinde katılımlarıyla gerçekleşen seçimleri izleyen Amerika ve Avrupa Birliği'nden gelen gözlemcilerin ortak düşüncesi, seçimlerin demokratik değerlere uygun barışçıl bir ortamda, hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan eşit şartlar altında ve şeffaf bir şekilde gerçekleştiği yönündedir.¹²² Seçimlerin ardından Tunusluların beklentisi demokratikleşme sürecinin devam ettirilmesi, köklü reformların yapılması ve Arap Baharı'nı oluşturan taleplerin karşılanması olarak gösterilmektedir.¹²³

Tunus'ta gösterilerin hemen ardından Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi hemen terk etmesi, ordunun sürece dâhil olmaması gibi pek çok nedenle yaşanan kayıplar, diğer ülkelerle kıyaslandığında sınırlı olmuştur. Bu süreçte 300 insan ölmüş, 700 kişi de yaralanmıştır.¹²⁴

Tunus'un ardından gösterilerin sığıradığı diğer bir ülke Libya olmuştur. Libya'da ise Muammer Kaddafi'nin devrilmesi için ordu ile aşiretler arasında çok şiddetli çatışmalar

¹²²“*İşade Duvelliye Bi'ntihabati Tunus*”, <http://www.aljazeera.net/news/pages/0f045812-c605-4708-88fe-a432e34cc136>, Şubat 2012, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹²³Osman Bahadır Dinçer ve Gamze Coşkun, “*Tunus Ve Mısır'da Sancılı Dönüşüm*”, www.usakgundem.com, Mayıs 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹²⁴“*UN rights expert: 300 died during Tunisia uprising*”, <http://jurist.org/paperchase/2011/05/un-rights-expert-300-died-during-tunisia-uprising.php>, Mayıs 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

yaşanmış, öncesinde ise Fransa'nın askeri operasyonu bu gösteri ve çatışmaların başlamasına sebep olmuştur. Saldırı ve gösterilerin başlamasını müteakip ülkede bulunan yabancıların tahliyesi için uluslararası bir çaba sarf edilmiş, ancak Türkiye Cumhuriyeti yaptığı çok büyük bir tahliye operasyonu ile binlerce vatandaşının yanı sıra pek çok diğer ülke vatandaşlarının da kurtulmasını sağlamıştır. Arap Baharı Libya'da iç savaşa dönüşmüş, gruplar devlet başkanlıklarını hâkim oldukları bölgelerde ilan etmişlerdir.

Arap Baharı'nın yaşandığı coğrafyada en çok kayıp Suriye'nin ardından Libya'da verilmiştir. Muammer Kaddafi'nin ardından yönetimi devralan Ulusal Geçiş Konseyinin bildirdiği son rakamlara göre 2011 yılının ilk altı aylık sürecinde ülkede 25.000 kişi hayatını kaybetmiş ve 50.000 kişide yaralanmıştır. Nihai sayının bu rakamların çok üzerinde olacağını belirten yetkililer, ülkede hala 4.000 kişinin de kayıp olduğunu dile getirmektedirler.¹²⁵ İç savaşın patlak verdiği ve iki farklı grubun savaştığı son olaylarda ise her gün onlarca kişi ölmekte ve öldürülmektedir.

Mısır'da, Tahrir meydanında başlayan ve bütün ülkeye yayılan ardından ise askeri bir darbeye sonuçlanan gelişmelerde binlerce kişi öldürülmüş bir o kadarı da yaralanmıştır. Arap Baharı'nı müteakip yapılan darbeyi protesto etmek için Kahire'deki Adeviyye meydanı ve Nahda meydanındaki darbe karşıtlarına Mısır ordusunun ilk müdahalesinde 278 kişi ölmüştür.¹²⁶ Ardından daha sert müdahaleler yaşanmış ve Mısır ordusu göstericilerin üzerine ateş açarak pek çok kişinin ölümüne sebep olmuştur. Mısır genelinde yaşanan olaylar sonrası Mısır Sağlık Bakanlığı ilk resmi açıklamasında 235 kişinin öldüğünü, 2001 kişinin yaralandığını, İhvan tarafından internet sitesinden yazılı olarak yapılan açıklamada ise ölü sayısının 2 bin 200 olduğu söylenmiştir.¹²⁷ 14 Ağustos 2012 tarihinde yaşanan bu katliamın ardından ise 15–16–17 Ağustos tarihlerinde daha büyük gösteriler olmuş ve ordu sivillere ateş açarak bir katliam

¹²⁵ “İşte Arap Baharının Bilançosu”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/675972-iste-arap-baharinin-bilancosu>, Ekim 2011, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹²⁶ “Katliam Sonrası Gergin Bekleyiş”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25460252/>, Ağustos 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹²⁷ “Mısır'da Meydanlara Kanlı Baskın: Yüzlerce Can Kaybı Var”, http://www.radikal.com.tr/dunya/misirda_kanli_sabah-1146080, Ağustos 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2014

gerçekleştirmiştir. 15 Ağustos tarihinde 638 kişi, 17 Ağustos tarihinde 36 kişi¹²⁸ öldürülmüştür. Bunun yanında hala gösterilere katıldıkları gerekçesiyle pek çok kişi yargılanmakta ve bunların çoğu da idam cezasına çarptırılmaktadır. Örneğin son olarak 2013 yılında darbe karşıtı gösterilere katıldıkları gerekçesiyle 188 kişi hakkında idam cezası verilmiştir.¹²⁹ Halkın seçtiği cumhurbaşkanına ve onunla birlikte mücadele eden yöneticilere de yine aynı şekilde idam cezası verilmiştir.

Arap Baharı'nın halka yukarıda bahsedilen yansımalarının yanında, Filistin'in dünyaya açılan tek kapısı olan Refah sınır kapısı ise, seçilen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi döneminin tam aksine neredeyse kapatılmıştır. Gazze'deki Filistin hükümeti içişleri bakanlığına bağlı Sınır ve Sınır Kapıları Genel Kurulu'ndan yapılan yazılı açıklamada, Mısır yönetiminin, ülkede mahsur kalan 554 Filistinlinin Gazze'ye geçişinin ardından Refah sınır kapısını ikinci bir emre kadar kapattığı belirtilmiştir.¹³⁰ Filistinlilerin bütün ihtiyaçlarının karşılandığı bu sınır kapısı, Filistin'in can damarı darbe yönetimi tarafından kapatılmıştır. Baharın ülke insanı yanında komşu ülkelere de pek çok yansıması olmaktadır.

Bu süreçte en çok kaybın yaşandığı ülke Suriye olmuştur. Ağustos 2014 itibariyle ülkede ölenlerin sayısı BM resmi kayıtlarına göre 190.000'i geçmiştir.¹³¹ Resmi olmayan rakamlara göre ise bu rakam 500.000'dir. Zulümden ve ölümden kaçan milyonlarca Suriyeli ise başta Türkiye olmak üzere, Ürdün, Lübnan Irak gibi pek çok ülkeye göçmek zorunda kalmıştır. 9 milyon Suriyeli gerek ülke içinde farklı bölgelere giderek, gerek ise ülke dışına çıkarak mülteci konumuna gelmiştir. Bunlardan 3 milyonu Suriye'nin komşu ülkelerine kaçarken, 6,5 milyon Suriyeli ise ülke içerisinde daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.¹³² Günümüz itibari ile Türkiye'de bulunan

¹²⁸ “Katliam'ın Resmi Bilançosu”, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/katliamin-resmi-bilancosu-97495.html>, Ağustos 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹²⁹ “Mısır'da 188 Kişiyeye İdam Cezası”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/12/141203_misir_idam, Mart 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹³⁰ “Mısır Refah Sınır Kapısını Kapattı”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-refah-sinir-kapisini-kapatti>, Şubat 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹³¹ “BM: Suriye'de Ölü Sayısı 191 Bini Geçti”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140822_suriye_olu_sayisi, Ağustos 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹³² “Suriyeli Mülteciler”, <http://syrianrefugees.eu/>, Aralık 2014, Erişim Tarihi: Ocak 2015

Suriyeli mülteci sayısı 1.600.000 civarındadır.¹³³ Suriye'den Irak'a göç eden toplam mülteci sayısı Şubat 2014 itibarıyla 222.574 olarak verilmektedir. Ürdün'de Şubat 2014 itibarıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'a kayıtlı ve kamplarda yaşayan toplam 574.410 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Şubat 2014 itibarıyla Lübnan'da UNHCR'ne kayıt olmuş 934.895 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Yaklaşık 50.000 kişi kayıt için beklenmektedir.¹³⁴

Ekonomik olarak ise en çok etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. 2002 yılına kadar 750 milyon dolar seviyelerinde olan ve hep Türkiye'nin açık verdiği Suriye ile olan dış ticaret, bu tarihten itibaren Türkiye lehine artışa geçti. 2009 yılının 11 ayı itibarıyla 2 milyar dolara ulaşan karşılıklı ticaretin, bunu takip eden 3 yılda yıllık 5 milyar dolara ulaştırılması amaçlanmıştır.¹³⁵ 2010 yılında gösteriler başlayana kadar böyle bir hedef varken durum birden Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilere harcanan maliyetin çokluğuna evirildi. Günümüzde ise Suriyeli mültecilerin ülke ekonomisine maliyetinin geçen bu süre zarfında 4,5 milyar doları aşmış olduğu yetkililerce ifade edilmektedir.¹³⁶

Yaşanan can kayıpları ve mülteci sorunu Arap Baharı'nın özellikle Suriye'de tam anlamıyla bir savaş ortamına girilmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmelere ise proje müelliflerinin ve Avrupa Birliği (AB)'nin belki de en önemlisi BM'in sadece seyirci kalması, olayın aslında demokratikleşme ya da evrensel insan haklarının bölgeye kazandırılması olmadığını tamamen ekonomik çıkar olduğunu ve bölge halkına ise tarihin tekerrürden ibaret olduğunu, batılılara hiç bir zaman güvenilemeyeceğini bir kere daha göstermiş oldu. Bölgenin en eski medeniyetlerine beşiklik etmiş Suriye, tarihin tamamen alt üst edildiği, taş üstünde taşın kalmadığı harabe bir ülkeye dönmüştür.

BOP bağlamında uluslararası gücün ikinci olarak müdahale ettiği Irak'ın Arap Baharı ile herhangi bir etkileşimi olmamıştır. Zaten 2003 yılında ABD güçlerinin müdahalesi ile karşı karşıya kalan Iraklılar, sonraki süreçte herhangi bir kazanımın ötesinde Saddam

¹³³ "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı 1 Milyon 600 bin", <http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/407125--suriyelilere-turkiye-kadar-yardim-yapan-ulke-olmamistir>, Ekim 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹³⁴ Oytun Orhan, "Suriye İç Savaşının İnsani Maliyeti: Mülteci Krizi", www.orsam.org.tr, Mart-Nisan Cilt:6 Sayı: 61

¹³⁵ "Suriye Ekonomisi", <http://www.suriyeticaretofisi.com/suriye-ekonomisi>, Erişim Tarihi: Kasım 2014

¹³⁶ "Bakan Şimşek: Suriyelilere 4.5 Milyar Dolar Harcandı", <http://www.haberler.com/bakan-simsek-suriyelilere-4-5-milyar-dolar-6626747-haberi/>, Ekim 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

Hüseyin döneminde sahip oldukları huzuru ve istikrarı aramaktadırlar. İşgal ertesinde hükümeti kuran Nuri El Maliki ve Şii ağırlıklı iktidar istenilen reformları gerçekleştirememiş, hatta Sünni nüfusun yoğun yaşadığı Musul ve çevresine uyguladığı ambargo nedeniyle toplumda oluşan tepki El-Kaide uzantılı bir örgüt olan Irak Şam İslam Devleti adında kurulan bir yapılanmanın hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Suriye'deki otorite boşluğu ve yine Irak'taki sebeplerle, halkın desteklediği örgüt bu bölgede hüküm sürmeye başlamıştır. İslam adı altında yaptığı katliamlarla dünyadaki diğer Müslümanlar tarafından da lanetlenen bir konuma gelmiştir. Ancak Müslüman olmadığını iddia ettiği pek çok toplum kesimine uyguladığı şiddet, Irak'ta da mülteci sorununu ortaya çıkarmıştır. Aslında yukarıda bahsedilen hükümet politikaları nedeniyle mezhepçiliğin baş gösterdiği ülkede Sünni ve Şiiiler kendi mezheplerine yakın olan bölgelere göç etmişlerdi. Bunun üstüne bir de IŞİD örgütünün baskısı eklenince pek çok Iraklı mülteci durumuna düşmüştür. Yine tek güvenli liman olan Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmışlardır. 22.000 Ezidi başta Şırnak olmak üzere Türkiye'de pek çok şehirde kurulan mülteci kamplarında ya da akrabalarının yanında kalmak zorunda kalmışlardır.¹³⁷

Bütün bu mültecilerin yanında, Türkiye'nin Irak'ta kurduğu çok sayıda kampta bulunmaktadır. Gelemeyecek durumda olan ve zulümden kaçan Iraklı Arap, Türkmen ve Ezidiler bu kamplarda ağırlandırmaktadır.

Arap yarımadasının geneline bakıldığında ise, Arap Baharı sürecinde yaşanan gösteriler ülkelerin kendi içlerinde hallederek üstesinden gelmişlerdir. Bölgeye yansımaları olan olaylar ise Yemen ve Bahreyn'de yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bahreyn'de çıkan olayları yatıştırmak için asker yetersiz olunda Suudi Arabistan devreye girmiştir. Olaylar bastırılmış, ancak bölgeye Suudların hâkim olduğu izlenimini vermenin ötesine geçmemiştir. Ancak Yemen bölgenin kanayan yarasıdır. Olayların etkisi ile pek çok insan Suriye ve Irak'ta olduğu gibi gerek ülke içinde daha güvenli bölgelere, gerekse de ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır.

¹³⁷ “Türkiye'ye Gelen Ezidilerin Sayısı 22.062 Olarak Açıklandı”, <http://zete.com/turkiyeye-gelen-ezidilerin-sayisi-22-062-olarak-aciklandi/>, Kasım 2014, Erişim Tarihi: Kasım 2014

4. SONUÇ:

BOP, 1997 yılında Washington'da bulunan bir düşünce kuruluşu tarafından ortaya çıkarılan "Yeni Amerikan Yüzyılı" projesi kapsamında geliştirilen ve ABD'nin uluslararası dış politika stratejisinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da bulunan ülkeleri kapsayan, Büyük Britanya'nın I. Dünya Savaşı'nı müteakip harita üzerinde çizdiği sınırlarla oluşturulmuş bir bölgenin yeniden tasarlamak için hazırlanmış, kısa, orta ve uzun vadeli öngörülerini olan, ülkelerin sınırları kadar, yönetimlerini, liderlerini ve sosyal hayatı değiştirmeyi hedef alan, bunun yanında liberalizmi ve kapitalizmi bu bölgeye getirmeyi amaçlayan, belki de bütün bu yukarıda bahsedilenlerin ötesinde proje sahibinin orta ve uzun vadede enerji ihtiyaçlarını karşılayacak ve bölgeyle olan ticaretini geliştirecek bir projenin adıdır.

İngiltere, I. Dünya Savaşı'nda elinde bulundurduğu güçle, Osmanlı İmparatorluğunu bölüp, parçalayıp, şekil itibari ile bulunduğu bölgenin insanına benzeyen, ancak kalbinde ve zihninde tamamen "üzerinde güneş batmayan" ülkeye hizmet etmeyi amaçlayan, kahir eksenli asker kökenli liderlerin hükmettiği, yeni bir dünya kurmak istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. O büyük imparatorluğun geride bıraktığı Afrika ve Ortadoğu topraklarında çok sayıda yeni devlet kurulmuştur.

Kurulan bu devletlerin hemen hepsi monarşi ile yönetilmeleri sağlanmıştır. İktidara gelen bu insanlar, askeri darbelerle yönetimlere el koymuşlardır. Halkın durumunu daha iyi bir seviyeye getirmek vaadiyle başa geçmişler, ancak daha kötü koşullarda yaşatmaya devam etmişlerdir. Belki Arap yarımadasında "kara elmasın" bulunması, ekonomik olarak bazı ülkelerin halklarına yansımış, bu da topluma refah olarak yansımıştır.

İnsanlar, Irak'ta, Suriye'de, Mısır'da olduğu gibi hayatta kalma mücadelesi verirken, iletişim araçlarının hızla yayılmaya başlaması, bilgisayar, internet ve televizyonu hayatın ayrılmaz birer parçası haline getirmiştir. Dizilerdeki, filmlerdeki, zengin ülkelerdeki hayat, bu bölgede yaşayan insanlar için ulaşılması neredeyse imkânsız hedefler olarak hayallerini süslemiştir, çünkü insanlar, bu zengin yeraltı kaynaklarına sahip coğrafyada geçimlerini sağlamaktan başka bir amaç gütmemişlerdir. Ancak sokak aralarında, kahve köşelerinde, cami avlularında her şeyden haberdar olarak sohbetlerini

devam ettirmişlerdir. Başta hegemon güç olmak üzere ülkelerin ve insanların geleceğine masa başında karar verenler, yaptıkları projelerde elbette bazı amaç ve hedefler belirlemişlerdir. Bunun üzerinde biraz çalışınca, bu değişimin ülke sınırları, yönetim şekilleri, sosyal yapı üzerinde olabileceği kanaatine ulaşılmışlar ve hegemonya teorisini bu coğrafyada hayata geçirme iradesini göstermişlerdir. Bu değişim ve dönüşümün özellikle Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında kaçınılmaz olduğu açık bir şekilde anlaşılınca, bunun adına da Kuzey Afrika ve Ortadoğu İnisiyatifi adı verilerek kamuoyuna duyurulmuştur. Bu bir devlet politikası olarak benimsenince, ABD dışişleri bakanları ve devlet başkanları bunu önemli toplantılarda dile getirmeye başlamışlardır. Bunu için G8 toplantılarında özel oturumlar düzenlemiş ve hem gelişmiş ülkeleri, hem de bu coğrafyada bulunan müttefikleri bilgilendirmişlerdir.

Ancak ülkelerin yönetim, sınır ve sosyal yapısının değiştirilmesi iddiası tek başına yapılamayacak kadar büyük olması sebebiyle ortaklara ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü bilinen bir gerçek var: o da bu coğrafya insanının mücadele gücü ve dışarıdan müdahalelere olan tepkisidir. Bunu I. Dünya Savaşı'nda görmüş ve yeteri kadar tecrübe kazanmışlardır. Bu sebeptendir ki, 2004 yılında yapılan G8 toplantısına Türkiye, Yemen, Afganistan gibi bu coğrafya insanının tarihten gelen birikimlerini en iyi yansıtan ülkeler de davet edilmişlerdir. Bu noktada Türkiye, bölge ülkeleri için model ülke olarak ön planda tutulmasına karar verilmiştir. Yapacağı reformlar ile hem demokrasisini geliştirecek, hem de ekonomik refahla birlikte demokrasi standartları artırılabilecektir. Projenin uygulamaya konulduğu 2003'ten günümüze kadar geçen 11 yıllık süre zarfında da yukarıda bahsedilenler aynen uygulanmıştır. Rol model ülke olan Türkiye, başta Suriye olmak üzere pek çok ülke ile ilişkilerini geliştirmiş, sınırlar adeta vizelerin kalkması ile birlikte ortadan kalkmıştır. Ülkenin demokrasi anlayışı ve vesayet sistemi yapılan reformlarla artırılmış ve bunlar gerçekleştirilirken hegemonyanın desteğiyle başarılmıştır.

Elbette bu projenin raflardan inip, hayata geçirilmesinin belki de en önemli sebeplerinden birisi de ABD'nin merkezinde bulunan ikiz kulelere yapılan terör saldırıları olmuştur. Eylül 2001'de ABD'ye yapılan bu terör saldırısı (Kimine göre CIA tarafından bizzat organize edilmiştir), bu projenin uygulamaya konulması için bir milat olmuş, ABD devlet başkanı tarafından başta Irak olmak üzere bölge ülkelerinden Suriye

ve İran hemen "şer üçgeni" olarak düşman ilan edilmişlerdir. Kimyasal silahlar bahane edilerek Irak, 2003'te işgal edilmiştir. Süreç Suriye ve İran'ın aleyhine işlerken, Irak'ta işler öngörüldüğü gibi gitmemeye başlamıştır. İşgalden sonra, işgal sırasında öldürülenden daha fazla asker öldürülmüştür. Bu durumun Suriye ve İran'da da benzerlik gösterebileceği ve bunun özellikle ABD kamuoyu desteğini azaltacağı düşünülmüştür. Belki de Irak'ta olduğu gibi savaş masraflarını karşılayacak enerji kaynaklarının olmaması, bahsedilen ülkelerle savaşılmamasının bir başka nedeni olmuştur. Ancak süreç başlamış, proje uygulamaya konulmuş, ABD'nin üç temel ilkesi olan, terörle yerinde savaş, enerji kaynaklarının güvenliği ve demokrasinin yaygınlaştırılması söylemi, Irak'ın işgali ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Irak, hard power (Silahlı Güç)'ün uygulandığı bir ülke olmuştur, çünkü Irak kapalı bir rejimdi ve Saddam Hüseyin iktidarı boyunca çok kuvvetli bir istihbarat ağı kurmuştur. Ayrıca Saddam Hüseyin, İran ile sekiz yıl savaştıktan sonra Kuveyt'in kendi toprağı olduğunu iddia ederek işgal etmiştir. Ancak Ortadoğu'da güçlü bir lidere hegemonya açısında asla yer yoktur ve bu pratikte ABD'nin Irak'ı işgali ile görülmüştür. Ayrıca BOP kapsamında, I. Körfez Savaşı'nda, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt bölgesi kurulması amaçlanmış, Saddam Hüseyin'in İran'a yardım ettiğini itham ederek katletmek istediği Kürtler Irak'ın kuzeyine kaçmışlar, ardından da ABD'nin işgali ile birlikte Irak'ın kuzeyinde federe bir yapı kurarak, petrol ABD'nin kontrolünde, Kürtlerin güvenliğinde uluslararası piyasaya sunulmuş ve enerji kaynaklarının güvenliği sağlanmıştır.

BOP bağlamında ise Irak, resmi olmasa da fiilen üçe bölünmüş haldedir. Bir Irak vatandaşı güneyden gelip kuzeyde Kürdistan Federasyonuna girmek için mutlaka bölgesel Kürt bayrağının dalgalandığı ilk yerde geçiş izni ya da oturma belgesi almak zorundadır. Musul, Kerkük, Ambar gibi Sünnilerin yoğun yaşadığı yerlerde büyük vilayetlerde, Şii'ler öldürülmüş ve gizli kalanlar ise bulunup öldürülmeye devam edilmektedir. Can güvenliği nedeniyle, Şii nüfus ülkenin güneyine ve doğusuna doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Irak, Kürdistan, Şii'lerin yoğun yaşadığı Basra, Bağdat ve etrafındaki yerleşkeler ile Musul, Anbar ve Dera gibi Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı yerleşimler olarak fiilen bölünmüş haldedir. Yani BOP, Irak'ta hedefine demokrasinin getirilmesi hariç, enerji kaynaklarının güvenliği, terörle yerinde mücadele ile hedeflerine ulaşmış vaziyettedir. Yönetimde değişikliği hedefleyen ve BOP'un "yumuşak güç" kısmı olan Arap Baharı ise yaşanan bombalama ve katliamlar sebebiyle

hala çok uzaktadır. Seçimler yapılmış, ancak seçilen hükümet, bir önceki dönemin aynısı olduğu için halkta geleceğe yönelik hiç bir heyecan ve beklenti oluşturmamıştır.

Irak, diğer ülkelere göre barındırdığı zengin enerji kaynakları nedeniyle daha farklı bir öneme sahiptir. Bunun dışında BOP'ta yer alan 22 ülkede ise Arap Baharı daha etkin bir şekilde hissedilmiştir. Olayların ilk patlak verdiği Tunus'ta gösteriler yapılmış, ülkeyi uzun yıllar yöneten Zeynel Abidin Bin Ali ülkeyi terk etmiştir. Geçici bir konsey kurulmuş, halk seçimlere gitmiş, kazanan partiler iktidara gelmiş, yeni bir anayasa hazırlanmış, referandumda kabul edilmiş ve artık Tunus'ta istenilen demokrasi gelmiş ve yönetim değişmiştir. Ancak ülke sınırlarında herhangi bir değişim olmamıştır. Bunun belki de en önemli sebebi, bütün bu süreçte ordunun hiç bir şekilde olaylara müdahil olmamasıdır.

Libya, Tunus'un ardından gösterilere sert müdahalelerin olduğu, Muammer Kaddafi'nin, Fransa'nın başlattığı, ardından NATO'nun dâhil olduğu bir operasyonla ve kabilelerin bu saldırılara destek vermesiyle, tahtından indirilerek öldürüldüğü bir süreç yaşamıştır. Arap Baharı, Libya için çok sert geçmiş, hala istikrar sağlanamamıştır. Arap Baharı ile yönetim değişmiş, ancak son dönemde yaşanan yeni bir darbe ile Muammer Kaddafi sonrası egemen güçler tarafından kurulan konsey feshedilmiştir. Libya'da alınması gereken daha çok yol vardır. Kabileler arası mücadeleden dolayı sınırları ve yönetimi değişecek ülkelere birisi olacaktır.

Mısır, Arap Baharı'nın seçimlerle, gösterilerle, katliamlarla yaşandığı diğer bir Kuzey Afrika ülkesi olmuştur. Ülkede, Kiptilere yönelik saldırılar nedeniyle başlayan gösterileri müteakip, Hüsnü Mübarek görevlerini askeri bir konseye devretmiştir. Kurulan askeri konsey, aldığı bazı kararlarla halkın istediği kadar değil, askerlerin dolayısıyla da proje sahibinin istediği kadar bir demokrasi vermiştir. Tarihinde ilk defa yapılan parlamento seçimlerini iptal etmiştir. Ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde, cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlamış, hatta bazılarını gasp etmiştir. İlk defa seçimle işbaşına gelen cumhurbaşkanına, yargı mensuplarının ve bürokratların itaatsizliğinin ardından, muhaliflerin tekrar başlayan gösterileri ile istikrara kavuştuğu sanılan Mısır, tekrar başlayan gösteriler ile istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Demokrasi deneyimini tarihinde ilk kez kendi cumhurbaşkanını seçerek yaşayan Mısır'da yapılan askeri darbenin ardından devrilen ilk Cumhurbaşkanı idam

cezasına mahkûm edilmiştir. Tarih tekerrür etmiş ve egemen gücün desteklediği savunma bakanı General Sisi, darbe yaparak yönetime el koymuştur. Bunun belki de en önemli nedeni seçilen cumhurbaşkanının yeni anayasa sürecinde toplumun her kesiminden yeteri kadar destek istememesi ve ardından hegemonyaya karşı başta Rusya Federasyonu olmak üzere yeni bir uluslararası ilişkiler zincirine girmek istemesi olarak gösterilebilir. Ülkenin yeniden huzur ortamına kavuşması için demokratik seçimlerin yeniden ivedilikle yapılması gereklidir, çünkü çoğunluğun desteklediği Müslüman Kardeşler olmadan Mısır'da herkesin memnun olacağı bir sistemin kurulması mümkün değildir.

Suriye, Arap Baharı burada farklı ortamlarda meydana gelmiştir. Arap Baharı, hiç yaşanmamış olsa bile burada devletin halk üzerinde kurduğu baskıdan dolayı gösteriler er ya da geç başlayabilirdi, çünkü büyük değişim vaatleri ile iktidara gelen Beşşar Esed, Baas rejiminin tutuculuğundan ve Baas Partisi'nin yöneticilerinin etkisinden kurtulamamış ve ülkeyi bir anda gelişen şartlar ve yapılan barışçıl gösterilere silahla müdahale etmek suretiyle kargaşaya sürüklemiştir. Bütün bu olayların başlamasına sebep olan hadise ise Dera ilinde askerlerin halka karşı gösterdiği kötü muamele ile başlayan olaylardır. Tunus'ta başlayan gösteriler ile aynı zamana denk gelmesi buradaki halk hareketine güç vermiştir. Yönetimi değişmeyen, ancak değiştirilmesi en çok arzu edilen ülkelerden olan Suriye'de şiddet ve katliam devam etmektedir. Ülke başta Halep şehri olmak üzere pek çok grup tarafından paylaşılmış ülke farklı bölgelere ayrılmıştır. IŞİD, bu gruplar içerisinde en güçlü olanıdır. Yaşanan acı olaylardan sonra Baas rejiminin değişeceği kaçınılmaz bir sonudur. Özellikle en büyük destekçilerinden biri konumundaki Rusya Federasyonu'nda yaşanan ekonomik gelişmeler, Ukrayna ile yaşanan çatışmalar, bu sonucu kaçınılmaz kılan en önemli nedenlerden birisidir. Ayrıca bu süreçte masum insanlar çok büyük zarar görmüş, yüz binlerce insan öldürülmüştür. Milyonlarca insan mülteci konumuna gelmiş ve gittikleri ülkelerde zor şartlar altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Ülkenin kentleri adeta talan edilmiş, tarihi ve miras olarak çok bir şey ayakta kalmamıştır.

ABD'de yapılan terörist saldırıların ardından, şer üçgeninde olan ülkelerden biri olarak tanımlanan Suriye yönetimine karşı, Rusya Federasyonu burada bulunan ve Akdeniz'e açılan son kapısı olarak gördüğü Lazkiye şehrindeki askeri üssünü kaybetmemek için

BM güvenlik konseyinde Suriye aleyhinde çıkartılmak istenen her türlü aleyhte karara karşı çıkararak olası bir müdahalenin önüne geçmektedir. Bunun yanında Şia'nın bir kolu olan Nusayri cemaatine mensup bir grup tarafından yönetilmesi sebebiyle de İran'a olan yakınlığı ve yine İsrail'e olan komşuluğu ve saldırganlığı nedeniyle yine İran'ın dolaylı olarak etkisinin hissedildiği bir ülke konumundadır. Bütün bunların yanında, Rusya Federasyon'u ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki stratejik ortaklık nedeniyle Çin Halk Cumhuriyeti'nin, BMGK'da Rusya Federasyon'u ile beraber hareket ederek aleyhte oy vermesi, 2010 yılında başlayıp günümüze kadar süren kaotik ortamın devam etmesi sonucunu doğurmuştur.

Suriye'de bulunan Kürtler, gösteriler başlayıp ülkede iktidar mücadelesi başlayana kadar vatandaş olarak bir kimliğe sahip değillerdi. Ancak gösteriler başlayınca, Beşşar Esed ülkede bulunan Kürtlere rejim güçleri ile çatışmada karşılığında vatandaşlık vermiştir. Ağırlıklı olarak, ülkenin kuzeyinde yaşayan Kürtler, Irak'ın kuzeyinde olduğu gibi bir federasyon oluşturma gayreti içerisindeyler. Bu da hegemonyanın BOP haritası üzerinde gerçekleştirmek istediği bir planın parçası olarak dikkat çekmektedir.

Yemen, pek çok açıdan Libya ile benzerlik göstermektedir. Kabilelerden oluşan ülke nüfusu, kabilelerin biri birlerine üstünlük kurmak istediği tarihi geçmişi, bunun yanında ülkenin kuzey kesiminin etkilendiği sosyalist düşünce sistemiyle, güney kesiminin muhafazakâr fikirlerinin mücadelesi de eklenince çatışmalar kaçınılmaz hale gelmiştir. Arap Baharı etkisiyle başlayan gösterilere devlet otoritesinin müdahalesi yeterli olmayınca, kargaşa ortamında kanlı çatışmalar baş göstermiş, ardından 33 yıllık iktidardan sonra devlet başkanı Ali Abdullah Salih görevlerini ve yetkilerini başkan yardımcısına bırakıp ülkeyi terk etmiştir. Kabilelerin hepsinde silah bulunduğu için ülke bir iç savaşın eşiğine gelmiş, Arap Baharı bir anda kuzey ve güney arasında çıkabilecek bir savaş çığırkanlığına dönüşmüştür. Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın araya girmesi, çok fazla kanın akmasına engel olmuştur. Ulusal güvenlik Konseyi (UGK) kurulmuştur. Kurulan UGK, hala ülkede istikrarı sağlayabilmiş değildir. Yönetim değişmiştir, ancak köklü bir değişim için hala zamana ve seçimlere ihtiyaç vardır. Ülke önümüzdeki süreçte kuzey ve güney olarak ikiye bölünebilme ihtimalini taşımaktadır. BOP, Arap Baharı ile bu bölgede istenilen sonucu şimdilik verememiştir. Ancak Irak'ta olduğu gibi olayların akabinde bölgede baş gösteren El-Kaide gibi radikal örgütlerin eylemleri

nedeniyle sürecin tahmin edilenden çok daha uzun olacağı öngörülmektedir. Ülkeye, İran'ında savaşçılar ve lojistik destekle müdahil olması, yönetimin Şii ağırlıklı grupların eline geçmesine neden olmuştur. Bu da hemen sınır komşusu olan Suudi Arabistan'da tepkilere neden olmuş ve hava saldırıları ile başlayan müdahale kara savaşına doğru ilerlemektedir.

Suudi Arabistan, BOP kapsamında belki ABD'ye yönetim olarak en yakın ülkelerden biri olması nedeniyle ve aynı zamanda ABD ile ticari ve askeri işbirliği başta olmak üzere pek çok antlaşmaları imzalamış bir ülkedir. Bundan dolayı sistemin değişmesi belki en az ihtimal dâhilinde olan Suudi Arabistan'da, Arap Baharı ve etkileri ülkede çok sınırlı olmuştur. Kuruluşunda Vahhabi mezhebini benimseyen Suud yönetimi bu süreçte özellikle kadın ve işsizlere yönelik pek çok yenilik vaat etmiştir. Kadınların mecliste temsil edilmeleri, araba kullanabilmeleri, işsizlere yeni iş vaadi ve toplumun büyük bir kesimini kapsayan ekonomik iyileştirmeler bunlardan bazılarıdır. Kenar mahallelerde ortaya çıkan gösterilerde güvenlik güçlerinin sert müdahalesi, Suudi Arabistan'ın bölgede lider konumda olması ve istikrarsızlık gibi bir sonuç doğurabileceği ve egemen güçlerin enerji ihtiyaçlarının karşılanamayacağı endişesiyle Arap Baharı'nın etkileri çok sınırlı olmuştur. Suudi Arabistan'da bu süreçte köklü reformlar gerçekleşmemiştir. BOP haritasında görünen ise Suudi Arabistan'ın kutsal bölgeler hariç iki ayrı yapıya bölünmesidir. Suud kralı bu tehlikeyi şimdilik bertaraf etmiştir. Mısır'da darbe ile cumhurbaşkanlığını ele geçiren AbdülFettah El Sisi'ye verdiği destek, Irak ve Suriye'de yeni bir yapılanma olarak ortaya çıkan IŞİD gibi terör örgütlerine sağlanan yardım, Suud yetkililerinin coğrafyada olan etkinliğini göstermesi adına önemli bazı örneklerdir. Bu durumun gelecekte bölgeye bazı yansımalarının olacağı beklenilmelidir, çünkü gerek Mısır'da gerekse de Suriye ve Irak'ta halkın çoğunluğunun tasvip etmediği kişiler iktidardadır ve bu kişileri desteklemenin bazı sonuçları olacağı muhakkaktır.

Körfez ülkelerinde, Arap Baharı'nın sokak gösterileri olarak yansımadığı iki ülkeden biri Kuveyt'tir. Nüfusunun az olması, bunun yanında petrol gelirleri nedeniyle refahın en üst düzeyde olması, halkın kendini ifade edebildiği bir şuranın bulunması sebeplerden bazılarıdır. Irak'ın işgalinden sonra bölgeye Amerikan üslerinin kurulması,

güvenlik zafiyetlerini de ortadan kaldırmıştır. Arap Baharı bu ülkede bazı ekonomik iyileştirmelerle sonuçlanmıştır.

Katar, kurduğu uluslararası yayın yapan Al Jazeera kanalı ile dış politikada daha etkin olmaktadır. Mısır, Irak, Suriye ve Yemen'de etkin politikalar yürütmektedir. Bunları yaparken, ülkede üssü bulunan egemen güç ABD'nin tasvip etmediği farklı bir politika izlemesi beklenmemelidir. Petrol gelirlerinin halka yansıtılması, halk meclisinde toplumun bütün kesimlerinin problemlerini ifade edebilmesi, Arap Baharı'nın bu ülkede olmamasının başlıca sebepleri olarak değerlendirilebilir. BOP bağlamında ise uluslararası dengeleri gözetilen bir politika yürütmesi, Türkiye ile olan yakın ilişkileri ve Mısır'da darbecilere karşı takındığı tavır ile ortak hareket etmişlerdir.

Bahreyn, körfez ülkeleri içerisinde Arap Baharı'ndan en çok etkilenen ülke olmuştur. Ancak Suudların asker göndermesiyle yaşanacak olası bir darbe girişimi engellenmiştir. Şiiilerin yoğun olarak yaşadığı ülkede bu müdahale ile istikrar sağlanmıştır. Müdahalenin ardından ise pek çok Şii sınır dışı edilmiştir. Arap Baharı bu ülkede mezhepsel bir temizlik olarak etkisini göstermiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri pek çok kabilenin kurduğu küçük emirliklerin birleşmesinden oluşan bir ülke olarak, Arap Baharı'nın etkisinin en az görüldüğü ülkelerden biri olmuş, emîrin, işsizlik ve parasal yardım konularında sözler vermesi, olayların yatışmasını sağlamıştır. ABD üssü bulunan BAE için öngörülen herhangi bir durum söz konusu değildir.

Genel anlamda Büyük Ortadoğu Projesi'nin Arap Baharı olarak bölgeye yansımada Suriye, Irak gibi bazı ülkelerin sınırları, resmiyet kazanmamış olsa da fiilen değişmiş, Yemen, Bahreyn ve Libya gibi bazı ülkelerin ise değişme iradesine sahip olduğu, ancak şimdilik bu durumun ötelendiği öngörülmektedir. Terörizmin, kaynağında yok edilemediği, hatta bu tehlikenin coğrafyanın diğer ülkelerini olumsuz etkilediği, Ürdün ve Türkiye gibi ülkelere de bu tehlikenin yayılma riski olduğu görülmektedir. Enerji kaynaklarının güvenliği Irak, Suriye, Libya ve Yemen gibi ülkelerde sağlanamadığı gibi ortaya çıkan ya da yapılan çeşitli yanlış uygulamaların neticesi bazı bölgelerde hâkimiyet, terör gruplarının eline geçmiştir. Belki de BOP'un ve Arap Baharı'nın bölge insanı için olmazsa olmaz olarak gördüğü insan hakları, özgürlükler ve demokrasi

söylemi ise sonuçsuz kalmış, Mısır, Libya, Suriye, Irak, Yemen, Bahreyn, BAE gibi pek çok ülkede yüz binlerce masum insan ölmüş, milyonlarca kişi ise mülteci durumunda başka ülkelerde yaşamak zorunda kalmıştır.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyalarının insanları, I. Dünya Savaşı'ndan sonra huzuru ve refahı bulamamışlardır. Egemen güçlerin ve son hegemon ABD'nin bu coğrafya üzerinde hazırladığı planlar ise, yeraltı zenginliklerinin ele geçirilmesi dışında tam anlamıyla uygulanamamıştır, çünkü burada yaşayan insanlara ve onların değerlerine rağmen bölgede bir değişimi, dönüşümü masa başından verilecek emirlerle gerçekleştirmek olası görünmemektedir. Bütün bu değişimler için Amerikan Yüzyılı Projesi, Büyük Ortadoğu Projesi veya Arap Baharı yeterli olmayacak, değişim ancak bölge insanının gerçekten istemesi ile gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA:

- Abdullah, Abdulkhaleq. "Repercussions Of The Arap Spring on GCC States" *Arap Center For Research And Policy Studies*, Mayıs 2012.
- Akgül, Öner. "Libya'daki İç Savaşa Dış Müdahale", *Ortadoğu Analiz*, 2011, 3 (36), s.53-54
- Akgür, Muhsin ve Derya B. Roca, "Mısır Ülke Etüdü", Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul 1997, s. 9–10
- Aktaş, Murat. "Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu", Nobel Yayınları, Ankara 2012, s.9
- Altunışık, Meliha Benli, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası, Türkiye'nin Komşuları*, İmge Kitapevi, Ankara 2002, s. 259
- Arı, Tayyar. *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Mücadelesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s.27.
- Arı, Tayyar. "Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi", Alfa Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 553–675.
- Aydın, Ahmet Hamdi. "Arap Baharı ve Suudi Arabistan", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1–2 Ekim 2012, *KSÜ İİBF Dergisi*, s.32
- Ayhan, Veysel. "Arap Baharı'nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi", *Ortadoğu Analiz*, 2011, 3 (36), s.18.
- Ayhan, Veysel. "Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi", *Ortadoğu Analiz* 2011, 3 (27), 9-11
- Bağcı, Hüseyin ve Bayram Sinkaya. "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi", *Akademik Orta Doğu*, 2006, 1, s.21-37.
- Barsamian, David. "Telling The Truth About Imperialism", *International Socialist Review*, Kasım-Aralık 2003.
- Bölme, Selin M. ,Ufuk Ulutaş, Taha Özhan ve Müjge Küçükkeleş, "İsyan, Müdahale ve Sonrası:Libya'da Dönüşümün Sancıları", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, www.setav.org, Aralık 2011
- Candland, Christopher. "The U.S. Greater Middle East Initiative: Implications for Persian Gulf Economies and Politics." Mart 2005, Tehran: Institute

for Political and International Studies.

<http://www.wellesley.edu/Polisci/Candland/USGMEI.pdf>.

Ceviz, Nurettin. “Libya'nın Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Ortadoğu Analiz 2011*, 3 (27), 8.

Çimen, Ali. *Tarihi Değiştiren Diktatörler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.219.

El-Kaddafi, Muammer. *Yeşil Kitap*, Libya Halk Bürosu Yayınları, Libya 1976, s. 1–9.

Embel, Ersin. “*Hegemonya ve Meşruiyet Kavramları Çerçevesinde Amerikan Müdahaleciliği: Kore ve Kosova Örnekleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s.5

Goodarzi, Jubin M. “*Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment*” *Ortadoğu Etütleri*, 2013, Volume 4, no 2, s. 31-54.

Gramsci, Antonio. *Selections From The Prison Notebooks*, London, 1973.

Güler, Yavuz. “Osmanlı Devlet Yönetimi Türk Amerikan İlişkileri(1795-1914)”, *Gazi Üniversitesi KırşehirEğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 2005, s.231.

Haruani, Albert. *Arap Halkları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 467.

Khoury, Philip S. ve Josepg Kostiner. *Tribes and State Formation In The Middle East*, University Press California 1990, s.12

Meriç, Cemil. *Kırık Ambar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 287–288

Orhan, Aytun. “*Suriye, Dönüşüm ve Türkiye*”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Asam Yayın, Ankara 2005, 6 (65), 17.

Orhan, Oytun. “*Suriye İç Savaşının İnsani Maliyeti:Mülteci Krizi*”, www.orsam.org.tr, Mart-Nisan Cilt:6 Sayı: 61

Öztürkler, Harun. “*Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri*” www.orsam.org.tr, Mart- Nisan 1 cilt:6 sayı 70.

Pappe, Ilan. *Ortadoğu'yu Anlamak*, NTV Yayınları, İstanbul 2011, s.19.

Sakin, Serdar ve Can Deveci. “*Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme*”, *History Studies International journal of History*, 2011

Salha, Samir ve Kemal Evcioğlu, “*OSEGİT'e Giden Yol*”, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2004, s.15

Selamoğlu, Ayfer. ABD'nin Büyük Ortadoğu politikası ve Küresel Yansımaları, Ankara 2007, s.85.

Sharp, M. Jeremy. "The Middle East Partnership Initiative", *Report For Congress Received Through The CRS Web*, 2005.

Stewart, Dona J. *The Middle East Today: Political, Geographical and Cultural Perspectives*, Routledge Publishing, London 2009, s.54.

Tandoğan, Ali. "*Arap Baharı Sürecinde Mısır*", Ankara Üniversitesi, 2013

Taşlı, Ömer. *Ortadoğu'da Süper Güçlerin Etkileri*, Fikir Yayınları, İstanbul 1986, s. 9

Tremblay, Rodrigue. *Yeni Amerikan İmparatorluğu*, Nova, Ankara 2007, s. 77-78

Turan, Ömer. *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, Yaydağ Yayınları, İstanbul 2002, s. 253

Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih(1789-1999)*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2000.

Yavuz, Celalettin ve Serdar Erdurmaz. *Arap Baharı ve Türkiye*, Berikan Yayınları, Ankara 2012, s.1.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Akdemir, Salih. "*Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşumunda ki Rolü*", <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/201-237%20salih.PDF>, s.211-213,

Aktaş, Gözde ve Ali Can Gök. *Kuzey Afrika Ülkeleri*,

http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/ogrenci_kosesi/kuzey_africa_ulkeleri.pdf, 2011, s.7.

Aras, Bülent. "*Suriye İle Yeni Dönem*", 2009, www.setav.org.

Aşçıoğlu, Mustafa. "*Irak'ta İşler Tıkırında*", www.ntvmsnbc.com, Temmuz 2003.

Ataman, Muhittin ve Gülşah Neslihan Demir, "*Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakış*", Ekim 2012, www.setav.org.

Çağrı, Erhan. "*BOP Nedir?*", <http://gunesekarsiyurumek.blogcu.com/buyuk-ortadogu-projesi-bop-nedir/3659583>

- Çetiner, Gültekin. “*Yalancı "Arap Baharı"*”,
<http://drcetiner.org/ekonomi/yalanci-arap-bahari.htmlphp>, Eylül 2011
- Dinçer, Osman Bahadır ve Gamze Coşkun, “*Tunus Ve Mısır'da Sancılı Dönüşüm*”,
www.usakgundem.com, Mayıs 2011
- Ferguson, Niall. “*Hegemony or Empire?*”, www.foreignaffairs.com, 2003
- Kogan, Donald, Gary Schmitt ve Thomas Donnelly, “*Rebuilding America's Defences*”,
www.informationclearinghouse.info, Eylül 2000
- Kurşun, Zekeriya. “*Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları*”,
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Ocak 2014
- Kütük, Dilek. “*Libya'daki Gelişmelerin Ortadoğu ve Dünya Politikalarına Etkileri*”,
<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/1832-libyadaki-gelismelerin-ortadogu-ve-dunya-politikasina-etkileri>, 2011
- Örmeci, Ozan. “*Mısır: Siyasal Tarihi-Bugünü*”, <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/orta-dogu/3357-misir-siyasal-tarihi-ve-bugunu.html>, 2011, s.2
- Özbay, Fatih. “*Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri*”, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, elektronik dergisi,
http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008
- Özhan, Taha ve Mete Çubukçu. “*İşgal Altında İstikrar Arayışları: Irak Seçimleri*”
www.setav.org
- Pradhan, Prasanta Kumar. “*Wake Up Call For Persian Golf Ruler*”, Mart 2011,
http://www.idsa.in/idsacomments/wakeupCallforPersianGolfRuler_pkpradhan,_080311
- Rice, Condoleeza. "Transforming The Middle East", The Washington Post, Ağustos 2003
- Sezgin, Kübra. “*Hegemonik İstikrar Teorisi*”, www.tuicakademi.org., 2014.

- Şener, Bülent. ”*Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı*”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014, s.405–420, www.doi.org
- Tayfur, M.Fatih. “*Devletler ve Piyasalar*”, www.temelmtnlr.blogspot.com.tr
- Ulutaş, Ufuk ve Furkan Torlak, *Devrim'den Demokrasiye Tunus'un Seçimi*, www.setav.org
- Uysal, Ahmet. “*Ortadoğu'da Türkiye Algısı; Mısır Örneği*”, http://www.ahmetuysal.net/misir-raporu_egypt-report.pdf, 2011, s.27
- Yeşilbursa, Behçet Kemal. “*Geçmişten Günümüze Irak Meseles*”, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>
- WEB_1.(1987). “*Syria*” *GPO for the Library of Congress*. www.countrystudies.us.
Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_2.(2011, 9 4). *14 Şubat 2011'den Bu Tarafa Hükümetin Kullandığı Aşırı Güç Nedeniyle 79 Kişi Ölmüştür*. www.bahrainrights.hopto.org. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_3.(2013, Ocak). 2030, B. E. *BP Energy*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_4.(2004). *ABD Dışişler Bakanlığı Arşivi*. www.g8.com Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_5.(2014). *ABD Enerji Bilgileri Yönetimi*. www.eia.gov Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_6.(2014, Nisan 24). *ABD'den Mısır'a askeri yardım*. www.aljazeera.com.tr.
Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_7.(2011, 06 15). *Abu Dabi Plans 1.9\$ Billion For Housing Loans*.
www.saudigazetta.com.sa. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_9. *BAE Siyasi Görünümü*. www.mfa.gov.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_10.(2014, Ekim 25). *Bakan Şimşek: Suriyelilere 4.5 Milyar Dolar Harcandı*.
www.haberler.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014

- WEB_11.(2013). Bakanlığı, T. E. *www.enerji.gov.tr*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_12.(2004, Mayıs). *Beyaz Saray Arşivi*. *www.whitehouse.archives.gov*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_13.(2014, 08 22). *BM: Suriye'de Ölü Sayısı 191 Bini Geçti*. *www.bbc.co.uk*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_14.(2014). *BP Energy Outlook*. *www.bp.com*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- BP Statistical Review Of Worl Energy*. (2013, Haziran). *www.bp.com*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_15(2007, Mayıs 9). *CIA World Factbook*. *www.cia.gov* Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_16.(2014). *Dünya Bankası*. *www.worldbank.org*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_17.(2013). *Dünya Petrol Rezervleri*. *www.enerji.gov.tr*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_18. (2014).*Encyclopedia Britannica*. *www.britannica.com*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_19. (1987).*GPO for The Library Of Congress*. *www.countrystudies.us*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_20.(2014, Eylül 24). *His Excellency Abdel Fattah Al Sisi, President*. *www.un.org*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_21. (2011). *İşade Duvelliye Bi'ntihabati Tunus*. *www.aljazeera.net*. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_22. (2011, Ekim 4). *İşte Arap Baharının Bilançosu*. *www.haberturk.com* Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_23.(2013, Aralık 13). *Katar Siyasi Görünümü*. *www.mfa.gov.tr*. Erişim Tarihi: Kasım 2014

- WEB_24. (2013, 8 15). *Katliam Sonrası Gergin Bekleyiş*. www.ntvmsnbc.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_25.(2013, 08 16). *Katliam'ın Resmi Bilançosu*. www.trthaber.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_26. (2013, Aralık 13). *Kuveyt Tarihi*. www.kuveyt.be.mfa.gov.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_27. (2013, Aralık 13). *Kuveyt Ülke Profili*. www.aljazeera.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_28. (2011, Mart 8). *Kuveyt'te Yüzlerce Kişi Başbakanın İstifası İçin Gösteri Yaptı*. www.zaman.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_29. (2011, Mart 8). *Kuveyt'te Yüzlerce Kişi Başbakanın İstifası için Yürüyüş Yaptı*. www.zaman.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_30. (2011, Mart 6). *Ministry Reiterates Ban On Protests*. www.saudigazetta.com.sa. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_31.(2014, 12 2). *Mısır Refah Sınır Kapısını Kapattı*. www.aljazeera.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_32.(2014, 12 3). *Mısır'da 188 Kişiye İdam Cezası*. www.bbc.co.uk Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_33.(2013, 08 14). *Mısır'da Meydanlara Kanlı Baskın: Yüzlerce Can Kaybı Var*. www.radikal.com.tr Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_34. (2011, Şubat 28). *Oman Protests Spread*. www.reuters.com Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_35. (2011, 02 28). *Oman protests spread, road to port blocked*. www.reuters.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_36. (2011, Nisan 5). *Osmanlı Padişahlık Vermedi Ama O Şimdi Çok Zengin* . www.hurriyet.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014

- WEB_37. *Suriye Ekonomisi*. www.suriyeticaretodasi.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_38. (2014, 12). *Suriyeli Mülteciler*. www.syrianrefugees.eu. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_39. (2014). *Suudi Arabistan Tarihi*. www.riyad.be.mfa.gov.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_40. (2011, Şubat 26). *Suudi Arabistan'da Protesto Gösterileri Büyüyor*. www.turkishfarsnews.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_41. (2011, Mart 18). *Suudi Kraldan 93 Milyar Dolarlık Jest*. www.trt.net.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_42. (2014). *The World Factbook*. www.cia.gov. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_43. (2012, 1 21). *TRT Arşivi*. www.trthaber.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_44. (2011, 6 21). *Tunus'un devrik lideri Bin Ali ve Eşine 35'er yıl*. www.bbc.co.uk. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_45. (2006, Eylül 26). *Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük*. www.tdk.gov.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_46. (2014, 10 20). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı 1 Milyon 600 bin*. www.aa.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_47. (2014, Kasım 3). *Türkiye'ye Gelen Ezidilerin Sayısı 22.062 Olarak Açıklandı*. www.zete.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_48. (2011, Mayıs 23). *UN rights expert: 300 died during Tunisia uprising*. www.jurist.org. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_49. (2013, Kasım 27). *Ülke Profili, Bahreyn*. www.aljazeera.com. Erişim Tarihi: Kasım 2014
- WEB_50. (2013, Aralık 13). *Ülke Profili, Katar*. www.aljazeera.com.tr. Erişim Tarihi: Kasım 2014

WEB_51. (2010). *Yemen Hakkında.* www.yemenkonsoloslugu.com. Erişim Tarihi:
Kasım 2014

WEB_52. (1979). Meydan Larousse Ansiklopedisi. 747. Erişim Tarihi: Kasım 2014

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Semih Selim Aygün

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 25 Haziran 1975, Kayseri

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 535 828 46 97

email: semihselim@hotmail.com

Yazışma Adresi: Erciyes Üniversitesi Yabancı Diller Y.O. 38039 Talas/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	ÇÜ Eğitim Fakültesi	1998
Lise	Merkez Anadolu Meslek Lisesi, Kayseri	1993

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2000-2004	Özel Lise	İngilizce Öğretmenliği ve Yurt Dışı Program Geliştirme Sorumlusu
2004-2006	Kayseri Lisesi	İngilizce Öğretmenliği ve AB programları sorumlusu
2007- Halen	Erciyes Üniversitesi Yabancı Diller Y.O.	Okutman

2010-2011 Suriye, Halep Üniversitesi

Türk dili ve Edebiyatı Bölümü

Okutmanı

2012-2014 Irak, Musul Üniversitesi

Türk dili ve Edebiyatı Bölümü

Okutmanı

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça